

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

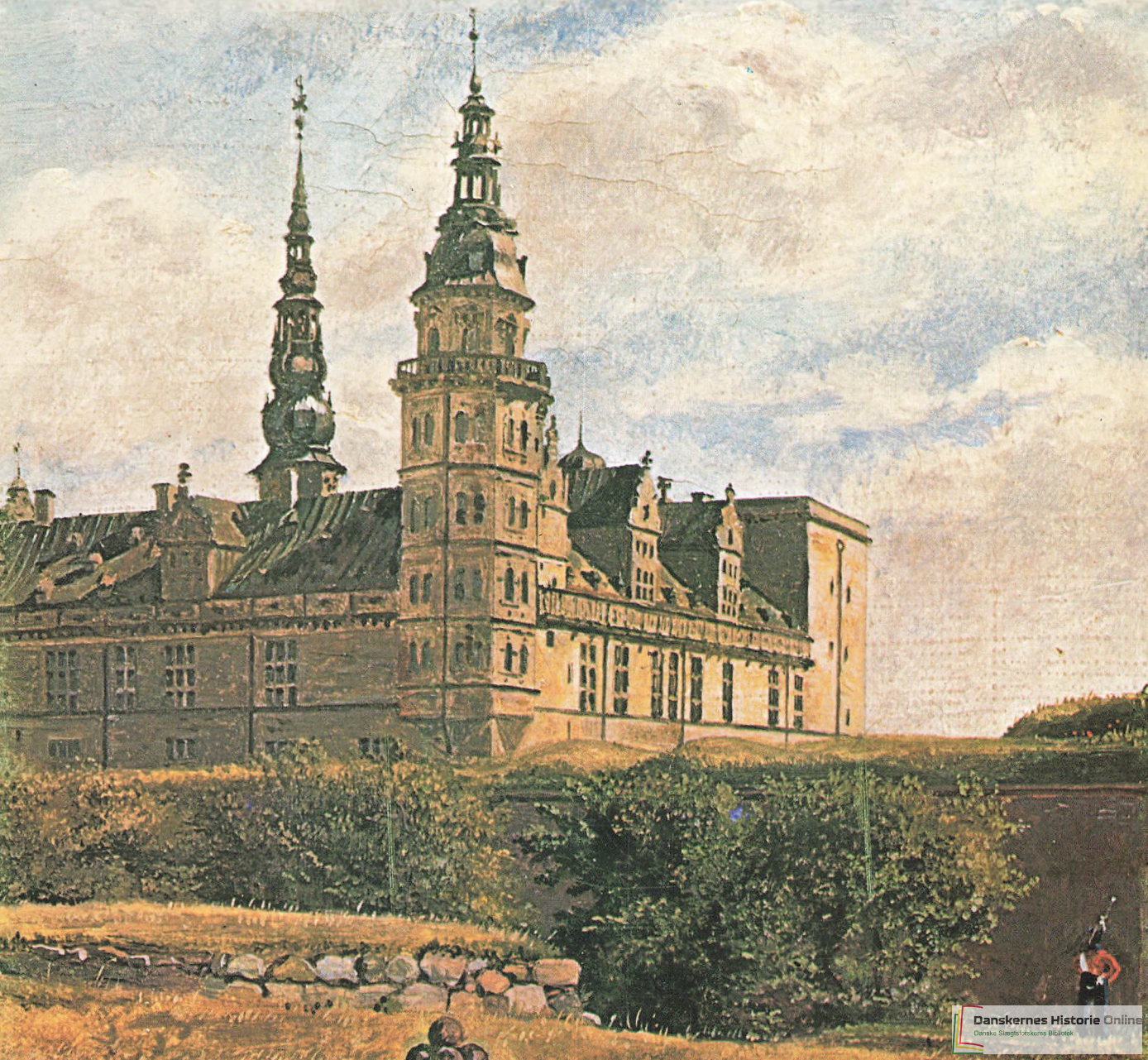
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

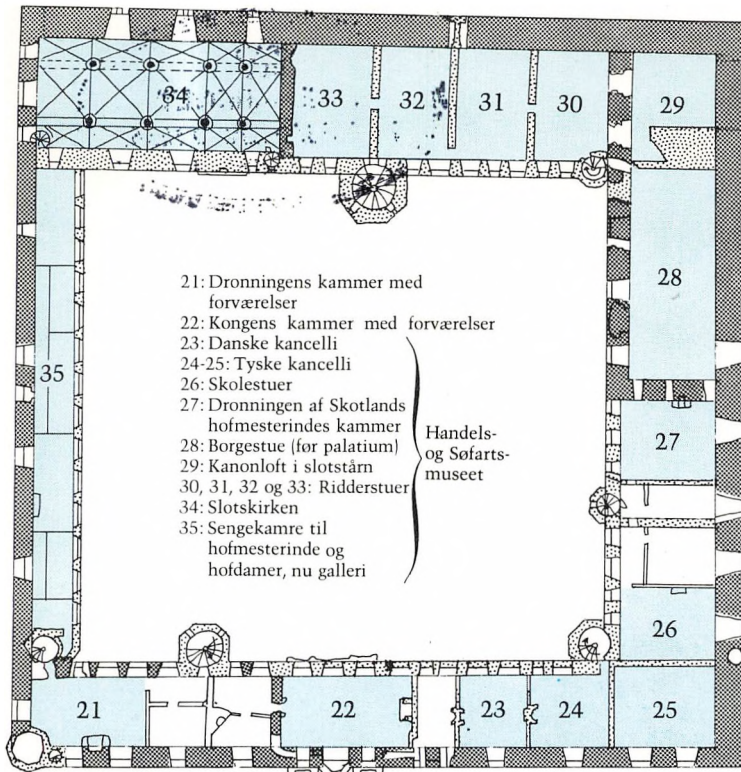
Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

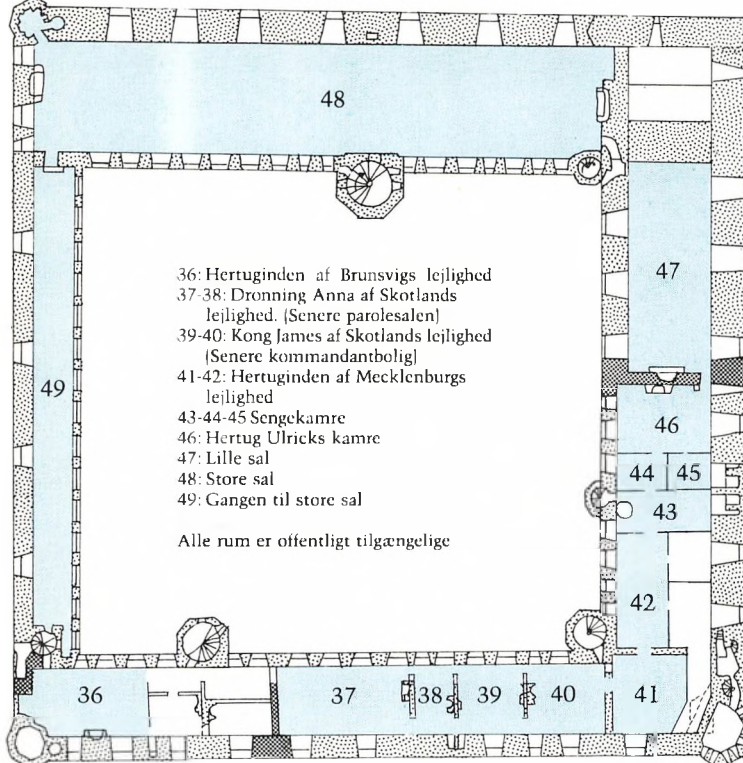
KRONBORG

I SAL

II SAL

KRONBORG

AF BIRGER MIKKELSEN

BILLEDREDAKTION VED

ELISABETH BJØRN-PETERSEN

NORDISK FORLAG
FOR VIDENSKAB OG TEKNIK

Kronborg
af Birger Mikkelsen
er sat med 10 punkt
ordinær og kursiv Trump
og trykt på mat silver
cote 150 gr. hos
NOFO-print, Helsingør.
Reproarbejde er udført
hos NOFO-print.
Grafisk tilrettelægning
ved Lars Thorsen.
Omslag efter maleri
af Constantin Hansen:
Slottet Kronborg
© 1977 Nordisk Forlag
for Videnskab og Teknik,
Helsingør

ISBN 87-980466-1-6

Indhold

Slottet på Ørekrog	5
En stærkere fæstning	9
Tre stilarter smelter sammen	13
Frederik II's Kronborg	15
Slottets mærkværdigheder	22
Drømmen om det hvide slot	27
Besøg fra England	31
Prinsessernes bryllup	33
Trods rigsrådets jammer	36
Den faldne fæstning	39
Sammensværgelsen	47
Den fængslede dronning	52
Kanonade mod Nelson	55
Det klassiske Kronborg	60
I takt med kanonerne	65
Kasernen under jorden	66
De fire porte	68
Kanoner og klokker	72
Et rum fra renæssancen	80
Kongefløjen	84
Taffel-salen	88
Nordeuropas største rum	89
En statelig entre	94
Kronborg i dag	97
Stikordsregister	104

Slottet på Ørekrog

Intet andet europæisk slot har en beliggenhed som Kronborgs. Det ligger yderst på Ørekrog, som i hele middelalderen var en øde og forblæst odde, der strakte sig ud i havet fra en kystskrænt, tilgroet med krat og skov. At placere slottet så udsat var både dristigt og konsekvent - det skulle være den advarende baggrund for de danske kongers krav om Øresundstold, og vovestykket lykkedes så godt, at majestæterne i mere end fire århundreder kunne få en lunende strøm af guld i pengeskisterne. Først omkring 1850 begyndte de søfarende nationer for alvor at tvivle på toldens berettigelse, og den endelige ophævelse skyldtes den yngste af dem, USA, der protesterede af principielle og ikke af økonomiske grunde. Amerikanerne ville hævde havenes frihed, som også andre lande hyldede - dog uden for alvor at ønske at berøve danskerne den traditionelle tribut. Den kunne jo let lægges til varepriserne.

Øresundstolden blev indført cirka 1425 af kong Erik af Pommern, der sikkert havde lært sådanne afgifter at kende i sit tyske hjemland, hvor adskillige småfyrster tjente godt på at kræve told af flodtrafikken.

Erik af Pommern, der regerede 1412-36, har også nok følt det helt naturligt at sikre sig den nye indtægt. Helt tilbage fra vikingetiden havde konger-

ne fået vigtige afgifter af de store markeder, som holdtes, når høstsilden i umådelige stimer søgte ned gennem Øresund for at gyde i Østersøen. Hanseslædernes brede kogger dukkede op for at laste saltet sild til fastemad til det katolske Europa, og markederne ved Falsterbo og Skanør blev vigtige handelscentre.

På Erik af Pommerns tid var silden forsvundet fra Øresund - årsagen kendes ikke - og hele Østersø-handelen havde skiftet karakter, fordi koffardiskibene var blevet ummelandsfærere. Det var større fartøjer, som uden stop kunne klare turen fra hanseslædernes i Nederlandene, rundt om Skagen og til handelspladserne i den indre Østersø. Det betød, at handelen og dens afgifter gik udenom Danmark, hvor kongen med selvfølgelig frækhed gav sig til at lede efter erstatning. Han følte det som den højeste uretfærdighed, at hans indtægter skulle gå ned, blot fordi skibene var blevet bedre og skipperne dygtigere.

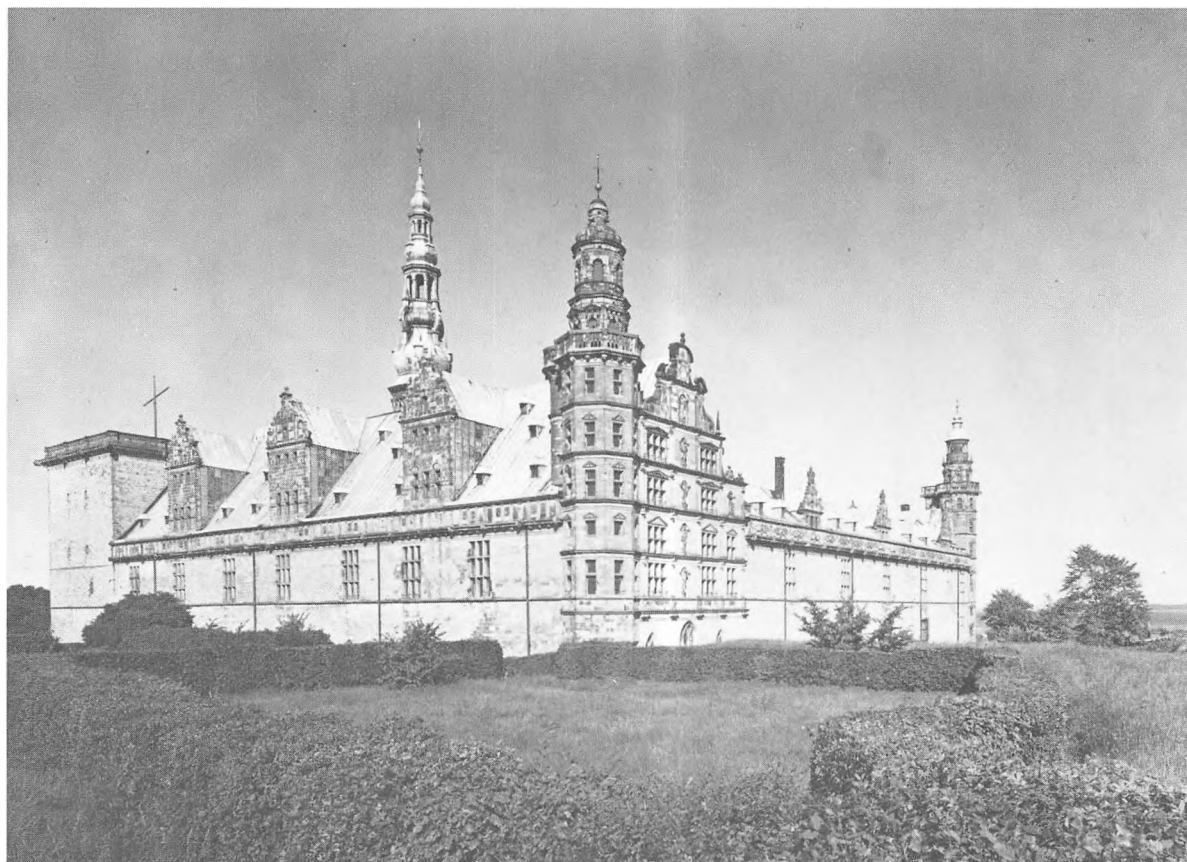
Kong Erik fandt erstatningen i Øresund - det smalle stræde, som var den eneste virkelig farbare forbindelse mellem Kattegat og Østersøen, fordi Storebælt havde for mange farlige grunde og Lillebælt for rivende strøm.

I hele sin kongetid plejede Erik af Pommern kronens in-

teresser ved Øresund, når hans uendelige fejder med holstenerne om retten til Slesvig ellers gav ham tid til det. 1413 grundlagde han købstaden Landskrone i Skåne, 1434 fik Malmø en fæstning og 1417 blev København for altid vristet fra bispestolen i Roskilde, hvis kirkefyrste siden Absalons dage havde været den senere hovedstads herre.

Sin største indsats gjorde Erik dog på Ørekrog ved Sundets smalleste sted, overfor den barske fæstning Kärnan på den skånske kyst. Ved Ørekrog havde der siden den tidlige middelalder ligget en lille købstad, som er nævnt i Valdemar Sejrs jordebog fra 1231. Den havde været beskyttet af en lille fæstning Flynderborg, som lybækkerne imidlertid erobrede og jævned med jorden ca. 1370.

Erik af Pommern gav købstadens indvånere ordre til at flytte ud på selve odden Ørekrog og der bygge den nye stad, der fik navnet Helsingør, og hvor kongen personlig grundlagde tre tiggermunkeklostre. Han begyndte også først i 1420-erne opførelsen af det gotiske kastel Krogen, som strategisk skulle vise den dansk-svensk-norske konges magt netop på det sted, hvor den nye Øresundstold skulle opkræves. Øresundstolden havde Erik indført samtidig med borgbyg-

geriet, og naturligvis var der blevet jamret hjertegribende fra hansestæderne, som nu skulle af med en engelsk rosenobel for hvert skib, som passerede Sundet. I 1529 blev der på en hansedag i Lybæk klaget over, at søfarten blev forulempet af en »upligtig og usædvanlig told«, ligesom stæderne nok har stået bag i al neutral fromhed, da prøjsiske skibe 1427 beskød Krogen. Erik reagerede typisk - han skrev en ulasteligt diplomatisk note til den prøjsiske ridderordens stormester, men han fik hverken erstatning eller undskyldning.

Erik af Pommern er beskrevet af en krønikeskriver, der så ham, da han 1423 tog på en stor

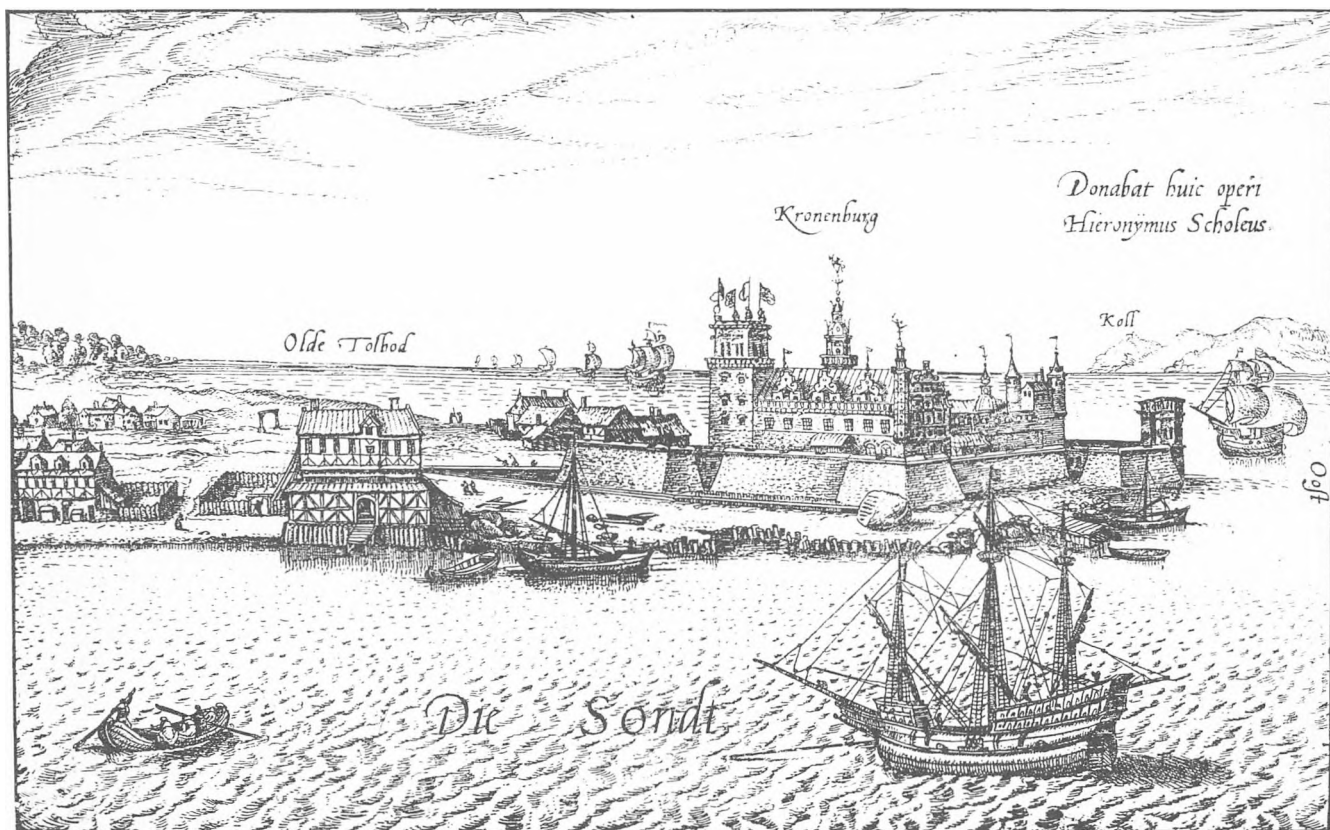
rejse for at besøge den tysk-romerske kejser i Ungarn, hvorfra han fortsatte til Venezia og Jerusalem. Det hedder om kongen:

»Han havde et skønt legeme, guldgult hår og rødmosset ansigt, en lang og smal hals. Han var ejendommeligt klædt, thi han dækkede sin hals med et linnedklæde, som var fastholdt med et guldspænde. Han kunne svinge sig op på sin hest alene og uden at bruge stighbøjlerne. Han drog alle kvinder til sig i elskovslængsel, især kejserinden«.

Det formemmes af skildringen, at Erik har været en ægte ridder, men det ulykkelige for en regent var, at han tog idea-

Ingen tvivl om det: Kronborg er skabt til at ses fra søen. Til Øresund kom før eller siden alverdens sejlende folk, og gennem århundrederne blev de imponeret af slotets styrke og betaget af dets pragt. For danskerne blev Kronborg bag Sundets bølger et nationalt symbol - en betagende velkomst om styrbord for hjemvendende sømænd og udlandsdanskere og omkring århundredeskiftet en bevægende afsked for de tusinder af passagerer ombord på emigrant-skibene, der altid strøg flaget for slottet og fik svar fra flagbastionen.

lerne alvorligt. Derfor lagde han altid umådelig vægt på regler, dokumenter og aftaler - ting, politikere ihvertfald dengang havde et liberalt syn på.

Braunius udgav 1582 et af flere bind om verdens prægtigste byer, »Theatrum Urbium«, hvor Helsingør takket være Kronborg kom med. Her ligger slottet med flag på store tårn og Lappestenen foran sydøstre bastion. Yderst på flagbastionen ses kongens lysthus og til venstre den gamle toldbod, hvor Øresundtolden indkasseredes. Helsingør Bymuseum

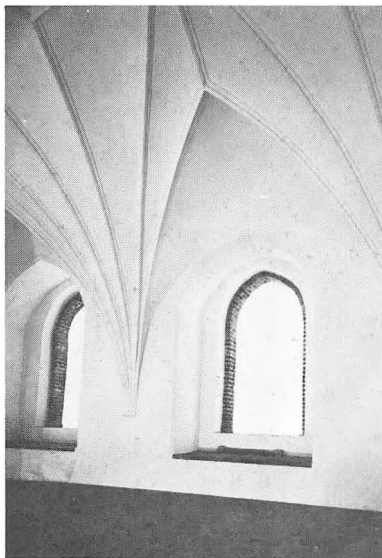
Kongens - ulykkelige - kærlighed til det regelmæssige og velordnede kom også til udtryk i hans borgbyggeri på Ørekrog, som blev væsentligt mere præcist end middelalderens andre fæstningsværker, der fik lov til at udvikle sig i organisk forvirring.

Krogen fik derimod en strengt geometrisk plan i form af en kvadratisk ringmur, hvis sider fik en længde af præcis 120 græske dobbeltfod - cirka 79,2 meter. Muren fik et fundament af svære kampesten på sandbund, og den fik mod land-siden en tykkelse på 3,80 - 4,10 meter, mod havet knap to meter. Fladerne blev opmuret af store, smukt brændte sten i vendisk skifte, og muren kronedes af en vægtergang med skoldehuller. Det var et meget stærkt anlæg for en tid, som endnu ikke for alvor kendte kanonernes muligheder. Blider og andet belejringsmateriel, som hanseskuderne kunne føre frem, har ihvertfald ikke haft

store chancer overfor det bastante murværk.

At Krogen virkelig var meget stærkt og velbygget fik man bekræftet, da den sachsiske adelsmand og fæstningsbygger Hans von Dieskau 1560 - da slottet næsten var 150 år - gennemgik det på Christian III's vegne. Københavns statholder Mogens Gyldenstjerne var med og skrev til kongen, at Dieskau »rosor det hus såre fremfor noget, han i dette rige har set«. Krogen var uindtagelig, hvis det styrkedes med et par nye bastioner, mente Dieskau, som sagde, at det så hverken ville kunne blive undergravet eller »overdænget med skyts«.

På krogen skulle der være

Under det store tårn ses endnu resterne af Erik af Pommerns palatium - her fotograferet ved den store restaurering 1928-32. Under de elegante hvælve var der krudtmagasin.

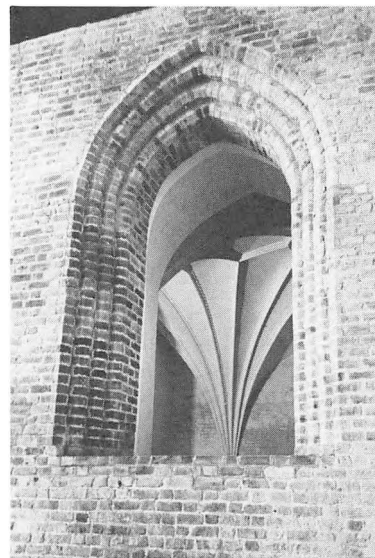
Foto: Nationalmuseet

huse til kongen, hans følge og borgens besætning, og derfor gennemførtes en række byggerier i hjørnerne af kastelets kvadrat. Mod sydvest byggedes Krogens palatium - den store repræsentative sal, hvis seks 4,70 meter høje spidsbuede vinduer åbnede sig ud mod slotsgården. Diametralt modsat lå kongens hus med Eriks camera eller kammer - trods navnet en ganske statelig sal, hvor kongen kunne mødes med rigsråder og gesandter. Ovenover den havde kongen og dronning Filippa deres private værelser.

I det sydøstlige gårdhjørne lå »det nye stenhus«, som man

mener bl.a. har rummet Krogens kapel, og i nordvest »forvalterens« eller slotsfogedens hus med kamre til både piger og bøsseskytter. Borgen havde to brønde - en ude i gården og en anden, som endnu findes i kælderen under det store tårn. Der var fire firkantede trappe-tårne op til vægtergangen og husenes øvre etager, og porten - der lå nogenlunde hvor Kronborgs er i dag - var dækket af et porttårn på murens yderside. Dette tårns tag var det eneste, som ragede op over vægtergangen, så også på dette punkt har Krogen adskilt sig fra andre middelalderborge. I disse anlæg er det stærkeste led - som f.eks. i Helsingborg og Vordingborg - en donjon, et bastant midtertårn. Noget sådant havde Krogen ikke, idet det store tårn trods sit barske ydre er en del af Frederik IIs ellers mere raffinerede byggeri.

Selvom det ikke kan diskuteres, må det betragtes som givet, at Krogens gård har givet plads til endnu en række bygninger, formentlig af bindingsværk. Der har været køkken og bryggers, stalde og arkeli til kanoner og ammunition foruden andre folkeboliger af forskellig art. Under de grundmurede huse var der dybe, hvælvede kældre til lagre af smør, øl og kød, og i krigssituationer blev kapellet taget i brug som kornmagasin. Krogen har således haft styrke og forråd til at klare en lang belejring, og det er hansestæderne sikkert hurtigt blevet sig bevidst. Der høres nemlig ikke om flere overfald og byafbrændinger af den art, som stæderne havde ført sig frem

Dette spidsbuede vindue sad i den del af Erik af Pommerns palatium, som indgik i det store tårns massiv. Det blev siden dækket af den nye sydføj, men blev atter fremdraget ved restaureringen.

Foto: Hauch

med, mens Flynderborg stod og Krogen var byggeplads. Krogen og dermed Øresundstolden var blevet akcepteret, fordi hansekøbmændene fandt det mere fordelagtigt at forhøje prisen på vin, øl og salt end selv at betale et angreb med meget tvivlsomt udfald.

For samtiden har Krogens ti meter høje ringmur været et ærefrygtindgydende tegn på Eriks magt, og der er ikke tvivl om, at han selv har været tilfreds med den militære styrke og den prægtige ramme for riderturneringer og kædedanse. Byggeriet har også hullet godt i statskassen, for det var af helt usædvanlig art i Norden. Kro-

Erik af Pommerns camera er det eneste rum fra Krogen, som stort set uændret har fået lov til at indgå i Kronborg. De svære træsojler, som giver rummet karakter, er fra Christian III's tid - en enkelt er dog ny ligesom kasetteloftet er det. Foto: Henning Henningsen

gens ringmur, stenhuse og vægtergang har krævet ialt cirka 20.000 kubikmeter tegl, så datidens små teglgårde, hvor ovenene nærmest var huller i jorden, har været beskæftiget i årevis. Det er da også blevet antaget, at projektet har været umågteligt i Erik af Pommerns regeringstid, så at det må være Margrethe I, der har sat arbejdet i gang. Om dette er tilfældet, kan ikke siges i dag.

Vi ved heller ikke, hvor ofte

Erik havde lejlighed til at udfolde sig i kongelig pragt på Krogen. Det er sket een gang, hvad et kalkmaleri omkring et vindue i camera'et viser. Ellers har der nok været langt mellem festerne, for Erik havde tiden rigeligt optaget af stridigheder med svenskerne og kampe med holstenerne, så tilsidst lagde han kronen fra sig og tog til Gotland i eksil. Siden fortsatte han til Tyskland for at leve de sidste år til sin død i 1459 i Rügenwalde i fødelandet Pommern. Her var han blevet hentet som lille dreng af sin grandtante Margrethe I og gjort til konge af de tre nordiske riger - en vældig ophøjelse, som stillede krav, han ikke kunne opfylde, for i hans tid fik de tre lan-

des union de første dybe skår. Øresundstolden og Krogen overlod han sine efterfølgere, som skulle få god brug for begge dele.

En stærkere fæstning

Erik af Pommerns Krogen eksisterer den dag i dag - ringmurene og store dele af stenhuse- ne er indkapslet bag Kronborgs sandstensfacader, og ved restaureringen 1928-32 har man blotlagt dele af det gotiske murværk. I vestfløjens første sal nær det store tårn kan man således se vinduesåbninger og ribbehvelv fra Erik af Pommerns palatium, og også cameraet er bevaret med middelalderlige træsojler.

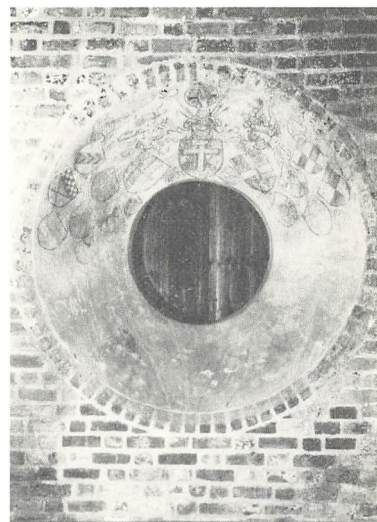

På dette foto af Kongens Karnap ser man, at det i bogstaveligste forstand drejer sig om et karnaptårn. Før bastionerne fik deres nuværende omfang har virkningen selvfølgelig været meget klarere - derfor blev Dronningens Karnap i baggrunden muret i bund, da først Flagbastionen lå der.
Foto: Ole Færch-Jensen.

I cirka 150 år fra byggearbejdets afslutning fik Krogen lov at stå nogenlunde urørt, mens de oldenborgske konger havde så travlt med unionsstridighe-

der, borgerkrig og reformationstrøer, at der ikke blev tid til at tænke på borgbyggeri. Først da der i Christian III's sidste regeringsår var faldet ro over Danmark og Norge, mens Vasa-slægten havde etableret sig i Sverige, blev der tid til at tænke på andre ting.

I juli 1557 sendte kongen Mogens Gyldenstjerne og Hans von Dieskau til Krogen, og bygmesteren tegnede en skitse af borgens bygninger og af sit forslag til bygning af to bastioner.

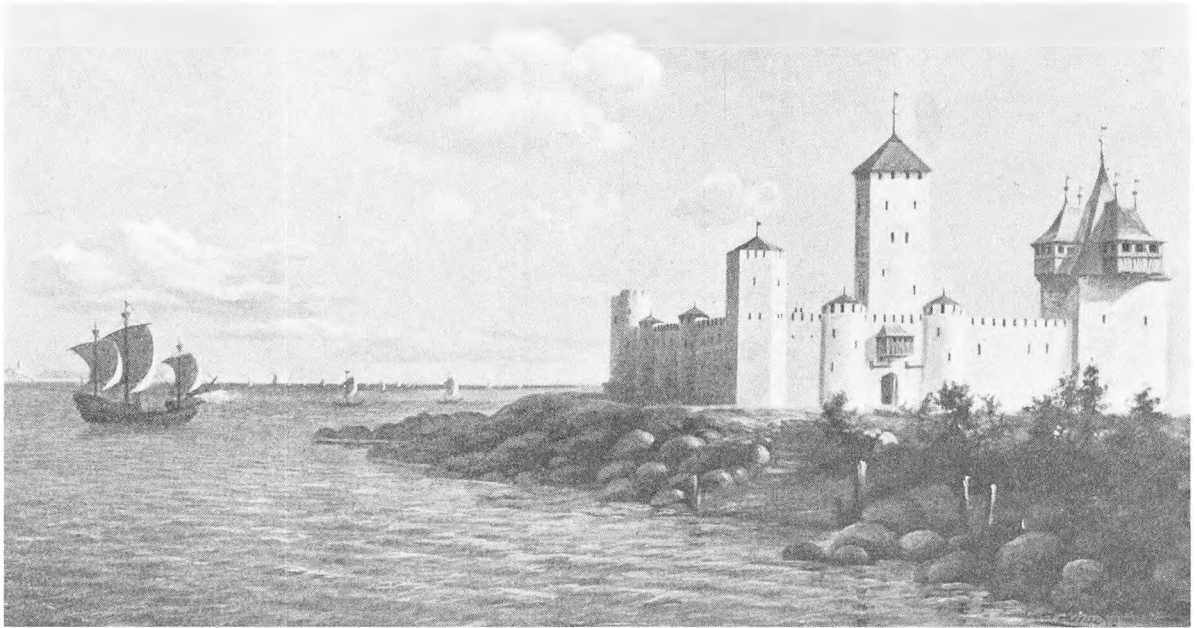

I Erik af Pommerns camera fandtes ved sidste restaurering dette runde vindue, der blev lukket, da trappetårnet til herregemakkerne blev opført. I den skrå karm sidder de kalkmalede våbenskjolde til minde om det stormandsmøde under kong Eriks forsæde. Øverst sidder Kristi våben, flankeret af Eriks og dronning Filippas og videre ned ad karmen våben for danske og svenske adelsmænd og bisper.
Foto: Handels- og Søfartsmuseet

De dokumenter ligger i dag i Rigsarkivet og er den eneste samtidige grundplan over Erik af Pommerns slot. Dens rigtighed er blevet bekræftet ved restaureringen i vort århundrede.

Hans von Dieskau udførte også et projekt til en modernisering af Krogen, som skulle være et slot i sydeuropæisk renaissancestil med åbne arkader på alle slotsgårdens sider. Planen blev aldrig virkelighed, for Dieskau vendte hjem til Dresden og byggede for kongen af Sachsen byens berømte tøjhus.

Christian III døde nytårsdag 1559, og sønnen Frederik II havde i sine første regeringsår

Teatermaleren Carl Lund er mester for dette maleri »Krogen i det 15. århundrede«. Man kan med nogenlunde sikkerhed gå ud fra, at sådan har Krogen aldrig set ud - alle eksperter er enige om, at borgen ganske har manglet tårne og spir. Men sådan tænkte man sig altså kastellet, når man lod fantasien løs ved år 1900. Helsingør Bymuseum.

rigeligt at gøre med at udfolde sig som nådigherre, vældig jæger og hærfører i Ditmarsken, hvor en gammel bonderepublik blev undervunget af de slesvig-holstenske hertuger.

Frederik blev - med forfærdende omkostninger - modnet af den nordiske syvårskrig 1563-70. Krigen mellem ham og den jævnaldrende svenske konge Erik XIV skyldtes noget så absurd som rigsvåbnernes sammensætning - Frederik insisterede på i et felt at føre Sveriges tre kroner »til minde om unionen«, og Erik optog til

gengæld Danmarks leoparder og Norges øksebærende løve.

Syvårskrigen blev begyndelsen til de dansk-svenske stridigheder, som først sluttede med afståelse af Norge 1813. For Krogens fremtid fik krigen vældig betydning, fordi den viste, hvor glimrende Øresundstolden lod sig udnytte.

Frederik opdagede hurtigt, hvor kostbart det er at føre krig. Han skulle betale lejetrophære, og han mistede indtægter af Norge og de dengang danske landsdele Skåne, Halland og Blekinge, der hærgedes af kampene.

Da det så mørkest ud 1565 hjemkaldte kongen den landflygtige Peder Oxen - en mægtig adelig, som havde vovet sig så langt ud i diplomatiske intriger og hensynsløs godssamlende, at han tilsidst fandt det klogest at forlade Frederiks riger. Det har ikke været let for den selvflende konge at ydmyge sig og

bede Peder Oxen komme hjem, men det viste tillige, at han var mere end den svirebroder og fyrstelige levemand, undersåtterne hidtil havde set. Han gjorde trods personlige følelser det bedste for rigerne, for vel var Peder Oxen en hoven, grisk og ufølsom karl, men han var tillige en finansiell begavelse af de sjældne, savnet dengang som nu i danske regeringer.

Hjemme i København viste Peder Oxen hurtigt, at kongen (og rigsrådet) havde gjort det rigtige. Hans kunstgreb så bagefter så selvfølgelig ud, at alle måtte tænke, hvorfor de ikke havde fået ideen. I al enkelthed ændrede Oxen Sundtolden fra en skibstil til en lastetold, og resultatet blev styrtende indtægter, der tillod Frederik at føre krigen nogenlunde anstændigt til ende og bagefter gav ham penge til mere positive foretagender, derimellem bygningen af Kronborg.

Sundtolden med en fast afgift på hvert skib var lige så stille blevet forringet siden Erik af Pommerns dage, fordi fartøjerne var blevet større og ladningerne dermed mere kostbare. Peder Oxes reform gik ud på, at tolden skulle være en procentdel af ladningens værdi. Han fik dermed et smidigt instrument til at skaffe kongens kasse indtægter. Sådan en procent kan jo let sættes op - ja endda ned, og man kunne ovenikøbet give tillæg med opfindsomme motiveringer. Det var desuden en fordel, at Sundtoldens takstlister i århundreder var hemmelige - det forhindrede effektivt klager fra skipper-

ne, som yderligere fik en konstant gave for korrekt toldberigtigelse.

Efter freden i 1570 havde Frederik mistet alle krigeriske lyster for sine resterende 18 regeringsår. Yderligere neddæmpet blev han 1572, da han giftede sig med sin 15-årige kusine Sofie, datter af hertug Ulrich af Mecklenburg. Han var ærligt forelsket i pigen og fik et lykkeligt ægteskab, men det betød naturligvis en brat afslutning for det muntre og fugtige ungarlehof på Københavns slot.

Som ægtemand og far har Frederik følt manglerne ved de skumle, fugtige middelalderborge, han havde arvet fra sine

Kronborg set fra sydvest. Over Christian Vs bastion rejser det store tårn sit massiv, barsk som et middelalderligt borgtårn. Siden 1659, da svenskerne skød klokkebygning og kuppel ned, har tårnet stået med flad overdel.

Foto: Ole Færch-Jensen.

forgængere. Rundt om i landet byggede adelen sig herlige herregårde med store vinduer og gyldne sale, for Danmark havde i de sidste tre årtier i 1500-tallet en af sine rigeste perioder. Når kongen besøgte sine adelige venner og så, hvad de magtede at bygge, har han følt savnet af en statelig fyrsteboelig, som kunne få disse mænd

til at erkende, hvem der var deres konge og overmand. Det blev baggrunden for det byggeri, som i perioden skulle udvikle sig på Kronborg.

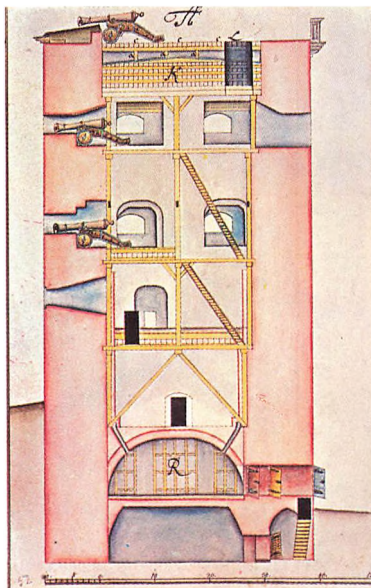
Frederik II's byggeri på Kronborg blev dog begyndt med samme motiver, som Erik af Pommern havde haft - der skulle sættes magt bag kravet om Sundtold. Den stærke forhøjelse af tolden havde naturligvis skabt utilfredshed, og man kunne gå ud fra, at skipperne var rebelske nok til med kanonaldereisens foragt at stryge forbi det ældede kastel, som aldrig ville kunne stå sig i en moderne krig.

Kvitteringer og kontrakter i Rigsarkivet fortæller i store træk om Frederik's arbejder på Krogen. De begyndte 1574 med en ordre om at bygge det store tårn, hvis stokværk skulle bære kanoner. Det fornemme gotiske palatium blev ødelagt af det, men fæstningen blev mere effektiv - også på grund af de bastioner eller runddele, som året efter blev anlagt.

Frederik II's første tanker om Krogen gik således udelukkende ud på at skabe en stærkere fæstning, men hurtigt gav han sig også til at lægge planer om sin nye fyrstebolig. Ligeledes 1574 gav han kontrakt om modernisering af cameraet, hvor dronning Sofie skulle have en lejlighed. Kronborg var ved at blive til.

Tre stilarter smelter sammen

Kronborg er i dag en legering af tre stilarter: gotikken, renessansen og den tidlige barok -

Et snit gennem det store tårn, tegnet i 1804. Nederst er de to hvælvede krudtkældre og ovenover tre bjælkelofter, inden der sluttes af med platformen øverst. Man kommer fra etage til etage ad stiger, og i de nu delvis tilmurede brecher i de favnetykke ydermure står kanonerne klar.

Hærens arkiv.

ganske vist med indslag af højbarok og klassicisme, specielt i udenværkerne. Det væsentlige er dog de ældre dele, som for hver af de tre perioder smukt kan knyttes til et kongenavn: Erik af Pommern, Frederik II og Kristian IV. Det gøres med god ret, for disse tre konger var dybt engageret i deres byggearbejder, mens senere monarker stort set har nøjedes med at sætte kronet monogram på professionelle arkitekters huse.

For Kristian IV's vedkommende er det ingen overraskelse. Han står med fuld ret som

den store bygherre i kongerækken - Frederiksborg, Rosenborg, Rundetårn, Børsen og meget andet skyldes hans kunstneriske nerve og vældige evne til at følge ethvert byggeri i de mindste detaljer.

De kvalifikationer fik Kristian mulighed for at udnytte i det store format, men han havde ikke hentet dem ud af det blå. De var arvet fra Frederik II, som havde begavede bygmestre på Kronborg, men som selv havde ideerne og det overblik, der skabte en helhed efter mange forvirrende mellemstadier og en udskiftning af arkitekten midt i byggeperioden. For at tage et enkelt, men vigtigt eksempel er det en dokumenteret kendsgerning, at det er Frederik's egen tanke, at beklæde Kronborgs facader med sandstensplader og taget med kobber. Det skabte Kronborgs helhed og pragt - et lykkeligt indfald måske, men grundigt prøvet, fordi kongen forsøgsvis lod en del af slottet hvidmale. Før den tid havde Kronborg stået med tegltag og røde mure, brudt af vandrette bånd og fir-kantede vinduesrammer af sandsten - altså i den stil, som populært og uundgåeligt kaldes Kristian IV's, men som retteligt hedder nederlandsk renaissance.

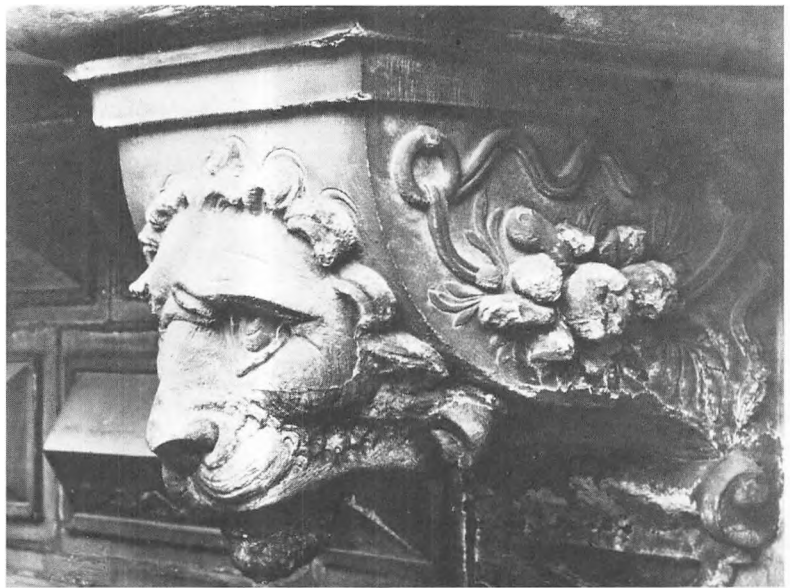
Frederik II gav selv de detaljerede forskrifter for, hvordan sandstensbeklædningen skulle være, og først da det var gjort, stod det lyse, smukke slot på Ørekrog, stolt og rigt, så Europa imponeredes og de rige adelsmænd på de smukke gårde måtte erkende, at her havde en herre af højere orden bygget.

Gammelt foto af et af Kronborgs mesterlige sandstensornamenter - en eftertænkksom løve fra sydfløjen
Foto: Nationalmuseet.

Erik af Pommerns indsats lader sig ikke dokumentere, for arkivalierne er forsvundet, hvis de da har eksisteret. Beviserne må derfor blive psykologiske, men en kendsgerning er det, at Krogens geometriske regelmæssighed kunne bruges som kerne i det nye slot. Noget lignende kunne ikke gøres, da det gamle Københavns slot senere skulle erstattes af det første Christiansborg. Det middelalderlige sammenrod af huse kunne ikke tilpasses den orden og symmetri, som allerede renæssancen var begyndt at kræve.

Derfor er Kronborg gotisk i sin kerne - man kan se det i de arkæologisk afdækkede detaljer, men først og fremmest i ydervæggene, som er identisk med den gamle ringmur. Tykkelsen af muren er altfor voldsom til en fyrstebolig, der ikke i sig selv var fæstning, men som dækkedes af svære bastioner og dybe grave. I ringmuren kunne udhugges hele værelser eller - som i den store sal - meterdybe vinduesnicher, der giver rummet karakter og skaber fortrolige steder til samtaler om statsmandskunst og elskov.

Kronborgs sydøstlige hjørne med Frederik II's bastion i forgrunden. Midt i billedet ses Kakelborg og det øverste af kirkegavlen, til venstre Trompetertårnet og til højre Dronningetårnet, som nu er fyrstårn.
Foto: Nationalmuseet.

Frederik II's Kronborg

Sidst i marts 1574, da frosten var gået af jorden, var Frederik på Krogen for at planlægge byggearbejderne, som skulle komme til at vare mere end ti år. Freden på odden var forbi for lensmanden og bøsseskytterne, som hidtil kun havde haft vagtafløsningen at passe, for under den røde ringmur begyndte en mægtig byggeplads' udenværker at brede sig med skure, værksteder og dynger af materialer.

Erfarne og dygtige håndværkere søgte til Helsingør fra Tyskland og især fra Flandern, hvor hertugen af Alba førte et grusomt regiment i den spanske konges navn. De protestantiske borgere foretrak emigration for blodig katolsk modreformation, og mange af dem kom til Danmark med grundig viden om nederlandsk renæssancearkitektur - en viden de her udnyttede til en række repræsentative bygninger, som ikke engang hjemlandet ejer magen til, fordi der ikke dér var byggelystne konger til at betale udgifterne.

Som bygmester på Krogen antog kongen Hans van Paeschen, der formentlig var fra Holsten, og som havde været i kronens tjeneste siden 1564. Dette valg af arkitekt viser, at Frederiks hensigt i starten udelukkende var at forbedre fæstningen, for netop sådanne arbejder var Paeschens speciale. Under krigen havde han arbejdet på Akershus, Barhus og andre grænseborge, og på Krogen blev hans første og vigtigste opgave det store kanontårn og ba-

stationerne. Besøget i Helsingør må imidlertid have givet kongen inspirationen til at udvide projektet, for allerede 24. april fik Paeschen kontrakt på at udvide kongejligheden i ringmurens nordøstlige hjørne. Siden fulgte endnu en række kontrakter eller fortingninger om andre arbejder.

Der må have været hundreder af mænd i arbejde på Krogen i de år - murere, stenhuggere og tømrere foruden arbejdsmændene: pligtkarle og kærredrenge. I hele Helsingør-området arbejdede teglgårdene, og i strandkanten byggedes en skibsbro, hvor skuder lagde til med byggematerialer af forskellig slags: kalk, tømmer, skånsk og gotlandsk sandsten, hollandske gulvfliser, facade- og tagsten fra Emden.

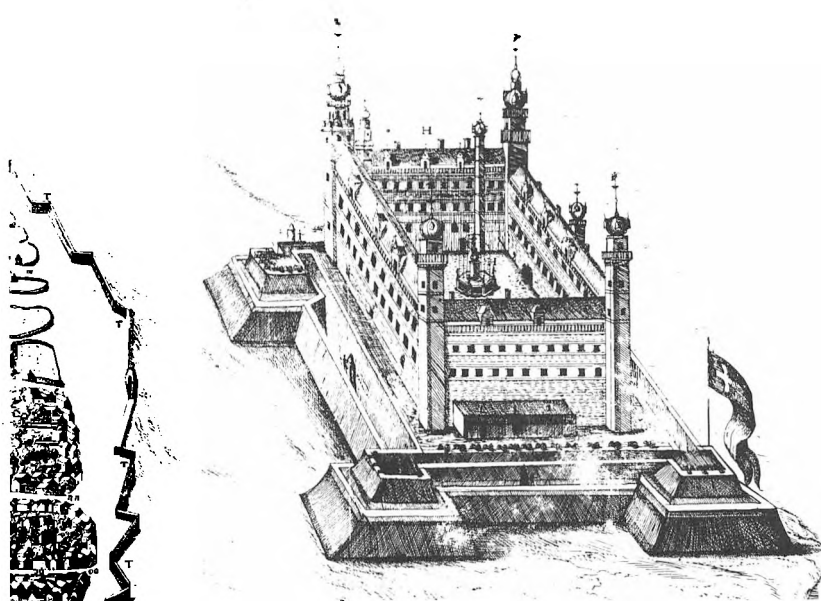
Næstveds borgere fik ordre til at sende skibe og både med mursten fra Karrebæk til Helsingør, hvor toldereren dirigerede en pinke ud for at »arreste-

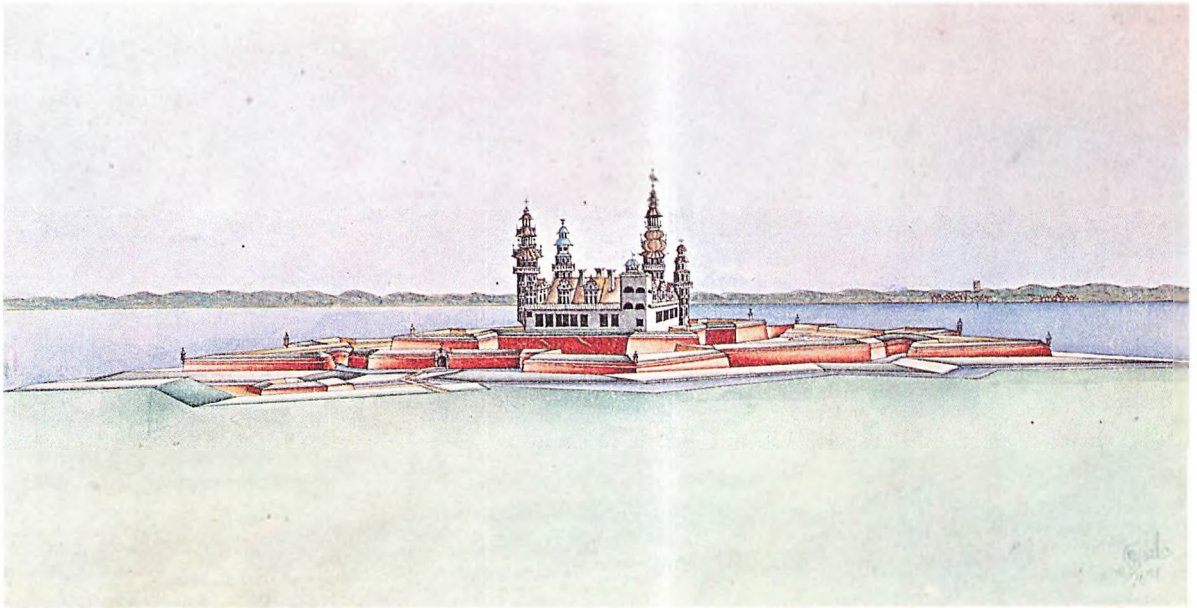
re« alle skibe med tømmer og afkøbe dem lasten. En lignende ordre gik til Korsør, hvorfra skibe med kalk blev omdirigeret til Helsingør.

I Norge udsøgttes og fældedes store træer, og tømmeret blev oplagret, indtil der kom skibe fra Danmark for at hente det, på Gotland hentedes tømmer sammen med sandstenen, og ved Helsingborg arbejdedes der hektisk i nye og gamle stenbrud. Den gotlandske sandsten var blød og blev brugt til kaminer, vindeltrapper og ornamenter, mens den skånske var hår-

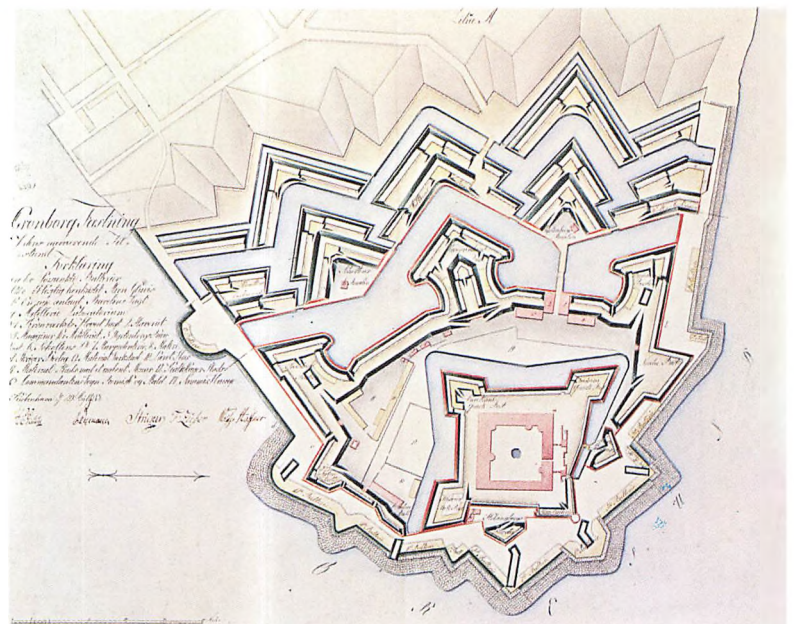
Kronborg på sticket i Braunius' værk fra 1582 har ikke meget med virkelighedens slot at gøre - men man ser vandkunsten i slotsgården, og på Flagbastionen vajer rigets korsbanner som det gør den dag i dag.

Helsingør Bymuseum.

Hærens ingeniørofficerer har udført stabler af fine tegninger af Kronborg og slottets befæstning. Nogle af dem er rene kunstværker som denne tegning fra cirka 1700. Hærens arkiv.

Plan over Kronborg, tegnet 1803. Sådan så den fæstning ud, Nelsons flåde så let havde passeret to år før. Nelson ankrede op på Lappegrunden udenfor billedets højre rand, og man kan næsten direkte se, at slottets kanoner ikke kunne rettes den vej. Hærens arkiv.

dere og kun egnet til glat arbejde til waterlister - vandrette facadebånd - og vinduesrammer.

Håndværkerne var bundet af stramme tyske lavsregler, men indenfor faggrænserne havde de ret frie hænder, for de arbejdede ikke efter detailprojekter og blåtryk. De dygtigste af dem

Kælderen under sydfløjens vestlige del. De lave, men alligevel spændstige hvælvinger bæres af romanske, overhugne søjler, der er hentet i nedlagte klostre. Det er et meget smukt rum, hvor Frederik IIs kære vin kunne lagres så godt som tænkeligt.

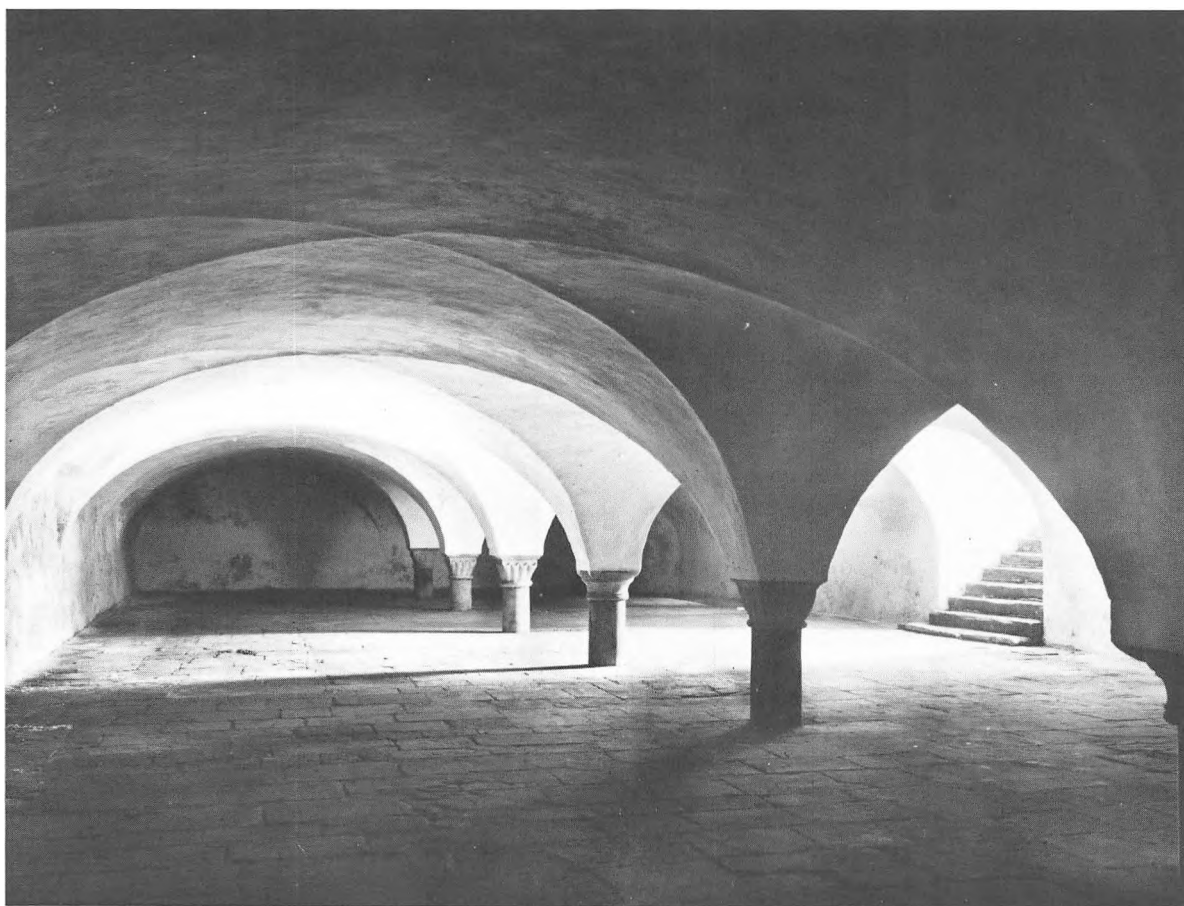
Foto: Nationalmuseet.

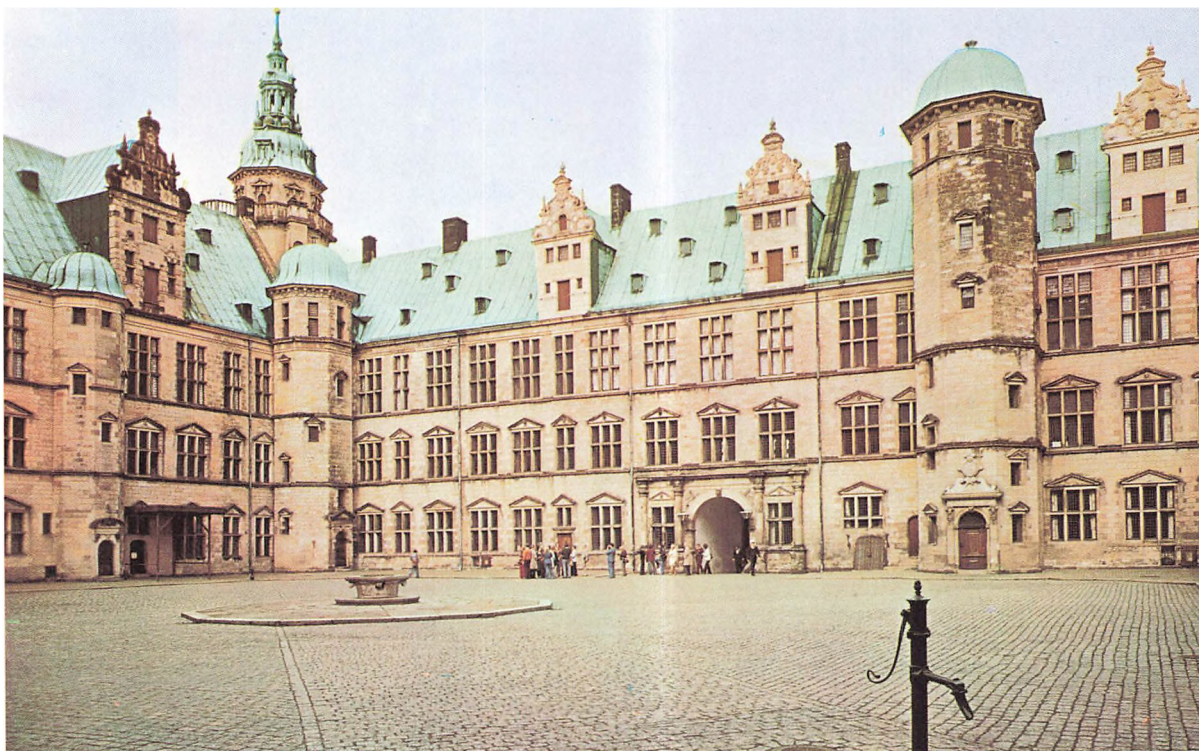
var kunstnere som stenhuggeren Gert van Groeningen, der skabte slottets pragtfulde hovedportal, og kongens snedker Jesper Matthiesen, som blev Helsingør Snedkerlavs første oldermann, og som allerede 1575 havde fire svende i gang med paneler og møbler til dronningens kamre.

Paeschen var også stenhuggermester udover at være hovedentreprenør. Han har æren for to af slotsgårdens portaler - til det store tårns trappetårn og til herregemakket i sydfløjens stueetage. De viser, at han har haft grundigt kendskab til italiensk, specielt florentinsk arki-

tektur, og at han har kunnet gøre grundigt brug af denne viden.

De tilrejsende håndværkere slog sig ned i Helsingør for et ubestemt åremål, og de kom afgørende til at præge byens udvikling - bl.a. ved at indføre »Handwerkes Gebrauch«, det tyske laugsvæsen, hvis udviklede og hemmelige ceremoniel var de faglærtes, de zünftiges garanti mod indtrængen af fuskere og bønhaser i en tid uden lærebrev, personnumre og folkeregistre. Når arbejdet på slottet i perioder lå stille, havde håndværkerne tid til at påtage sig opgaver ude i byen, hvor

mange af resultaterne stadig er at se. Eet af dem er huset Stengade 72, som 1579 blev bygget for tolder David Hansen i den stil, der er Kronborgs oprindelige: røde teglstensmure med sandstensbånd og firkantede vinduesrammer under trekantfelter, hvor groteske småhoveder kigger frem.

Ombygningen af det gamle kongelige hus i nordøst havde ikke givet Frederik II plads nok, så han gav ordre til en tilbygning mod vest, hvorfra der fortsattes med en fløj hen til det store tårn. De to fløje lå i en vinkel, i hvis spids der byggedes et karnaptårn i to etager - specielt indrettet til kongens praktiske, boglige og spirituøse sysler. Begge fløje havde to etager under en vægtergang, og endnu havde hele anlægget et

Kronborg slotsgård med Kongens Karnap til venstre og trappetårnet til de kongelige gemakker til højre. Pumpen i forgrunden er en rest af kasernetidens brandberedskab. Foto: Ole Færch-Jensen.

Portalen til trappetårnet til de kongelige gemakker i nordfløjen er - som årstallet viser - sat op 1584. Øverst er Frederik II's og dronning Sofies smukt sammenslyngede initialer, »som de alle vegne på slottet ses«, og under dette skjold traver elefantordenens trofaste dyr muntert afsted. Portalen og tårnets vinduer er iøvrigt så prægtigt udstyret som det sømmer sig en kongelig hoveddør. Foto: Nationalmuseet.

Trompetertårnets imponerende portal. Øverst en brølende løve, så det kronede »FS«, derefter en trekanterdekoration med et engle hoved og endelig en ornamentet plade med en forkortelse af Frederik II's valgsprog »Treu ist Wildbrat«.

Foto: Nationalmuseet.

middelalderligt præg, selvom der var brudt store vinduesåbninger i ringmuren til de nye værelser. Mod syd og øst strakte muren sig uændret omkring kapellet i det sydøstlige gårdhjørne.

På det tidspunkt havde Frederik fået virkeliggjort sin plan om en moderniseret fæstning, for udenfor ringmuren var bygget fire bastioner, forbundet med murklædte volde bag en vandgrav. Slottet selv var ble-

vet absolut beboeligt, men det manglede endnu de repræsentative rum, så kongelige gæstebud kunne der ikke tænkes på. Værre var det, at Krogen set udefra ikke kunne imponere - specielt ikke set fra Øresund. Den velkendte ringmur stod der jo endnu, blot var dens gotiske strenge flader blevet brudt

Trompetertårnet, hvis spir efter et lynnedslag blev genrejst nogenlunde uændret af C. F. Harsdorff 1777.

Foto: Ole Færch-Jensen.

af ombygningen. Set fra en skudes dæk har det været mere forvirrende end skræmmende.

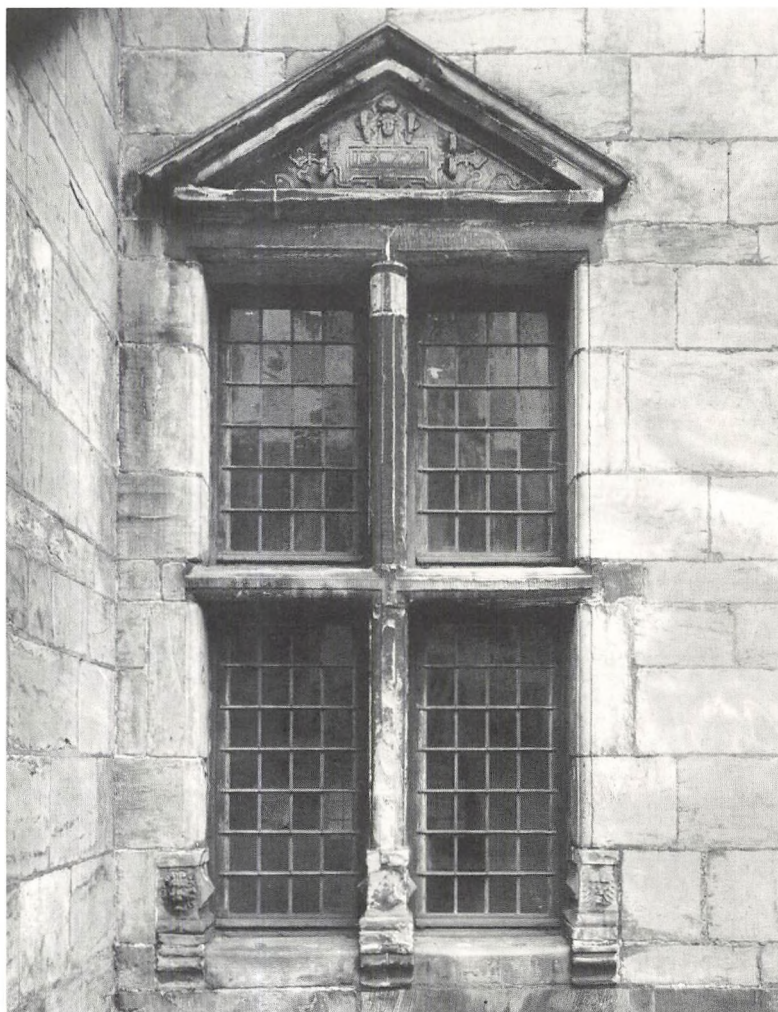
Kongen har heller ikke væ-

Køkkenets gårdfacade med nedgangen til kælderen, hvor vinen oprindeligt gemtes - det viser tøndene i trekanten over døren. Til højre krogene, hvor vildtet blev hængt til modning.

Foto: Ole Færch-Jensen

ret tilfreds med det, der var nået, da 1576 var gået. Det kan læses af et åbent brev, han den 24. januar 1577 udstedte i den hellige trefoldigheds navn. Heri skriver han ganske vist, at han »os, vore riger og lande til gavn og ihukommelse« har ladet bygge »en ny befæstning ved Helsingør på det sted, som det gamle slot Krogen tilforn haver standet«. Denne befæstning pålagde han nu sine undersåtter, borgere og bønder »alvorligen og strengeligen« at kalde Kroneborg. Kongens indre viden om, at slottet ikke var blevet så imponerende som han ønskede det, lyser ud af den hårde bødestraf, brevet fastsætter for at bruge det gamle navn Krogen: »Findes nogen derimod at gøre, da skal vor lensmand have fuldmagt at dele ham sit faldsmål af, hvilket skal være en god okse til hans herskab, hvorefter sig hver kan vide at rette«. En hel okse var en ganske hård pris at betale for at huske forkert, men det ser ikke ud til, at strafferammen nogensinde er blevet brugt. Kongen var nemlig gået i gang med nye planer om byggeri på Kronborg.

Et af sydføjens vinduer mod gårdsiden - et »klassisk« Kronborg-vindue, der bærer årstallet 1577.
Foto: Nationalmuseet.

Slotsgården set fra det sydvestre hjørne med Dronningens Karnap eller Fyrtårnet i baggrunden. Fontænen i slotsgårdens midte er et italiensk arbejde fra 1500-tallet, skænket af Ny Carlsbergfondet. En såre beskedne erstatning for Frederik II's pragtfulde vandkunst. Foto: Ole Færch-Jensen.

Frederik har haft råd til det. Regningerne på byggerierne fik tolderen i Helsingør besked på at betale, så ganske raffineret blev det de fremmede skippere, som kom til at finansiere det slot, der skulle forhindre dem i at snyde sig fra tolden. For kongen havde fremgangsmåden den fordel, at han kunne gennemføre byggeriet uden at bekymre sig om småligt sparsommelige invendinger fra rigsrådet. Sundtolden var altid kongens private indtægt, som han kunne bruge efter forogodtbefindende, mens de indenlandske skatter var under rigsrådets kontrol. Rigernes strømme var alene kongens domæne - det lever videre i reglen om, at vraggods er statens ejendom.

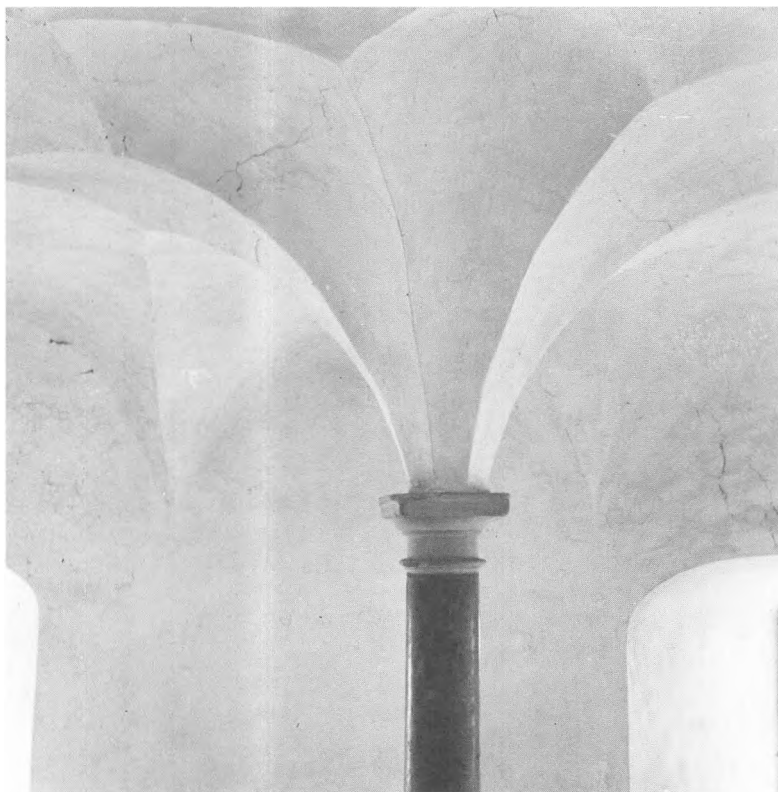
Frederik kunne altså fortsætte byggeriet på Kronborg, som han havde lyst og råd til, og han gjorde det ved at give Hans van Paeschen kontrakt på en ny slotskirke og en sydføj i tre etager. Paeschen var blevet behandlet godt - i Helsingør havde han 1575 fået en fribolig og 1576 fik han yderligere kronens gård i Snekkersten Borupgård i forlening »uden landegilde, ægt og anden tyng« - med andre ord skattefrit. I vinteren 1578 blev han imidlertid forsat til fæstnings-

Vindeltrapperne i Kronborgs tårne sluttet elegant med en spinkel søjle øverst på trappens spindel. Rank og ubesværet bærer søjlen trapperummets loft, et hvælv som en geometrisk roset med klare, fint svungne ribber.

Foto: Nationalmuseet

byggeri i Bahu, og her rettedes kongens vrede mod ham 1581, da Kronborg-bastionerne blev medtaget af storm og brænding. Paeschen kom i husarrest som »falsk og utilbørlig«. Til straf for »utroskab« blev Borupgård inddraget, men siden blev Paeschen dog givet fri, da det viste sig, at skaderne på fæstningsanlæggene ved Helsingør ikke var så store som først troet.

Hvorfor kongen fjernede Paeschen fra byggepladsen på Kronborg, ved man ikke sikkert. Der er dog grund til at tro, at han nu havde besluttet sig endeligt for et slotsbyggeri i en stil så storladet, at Paeschen ikke magtede den, selvom han iøvrigt var en dygtig fæstningsarkitekt, stadig velegnet til opgaver i Norge. På Kronborg var der brug for en dristig, ung mand, og kongen havde fundet ham i den 34-årige Antonius van Opbergen, som stammede fra Mecheln i Flandern. Opbergen var den 28. juli 1577 blevet bygmester, underentreprenør, på Kronborg, men han avancerede hurtigt og kom til at præge sydfløjen. Paeschen var begyndt på den, men det blev Opbergen, som kom til at udforme den store vinkælder samt først og fremmest slotskirken og den store sal. Det blev gjort i den storladne, men alligevel af-

balancerede stil, kongen ønskede, så Opbergen fik lov til at fortsætte, indtil slottet stod færdigt.

Slottets mærkværdigheder

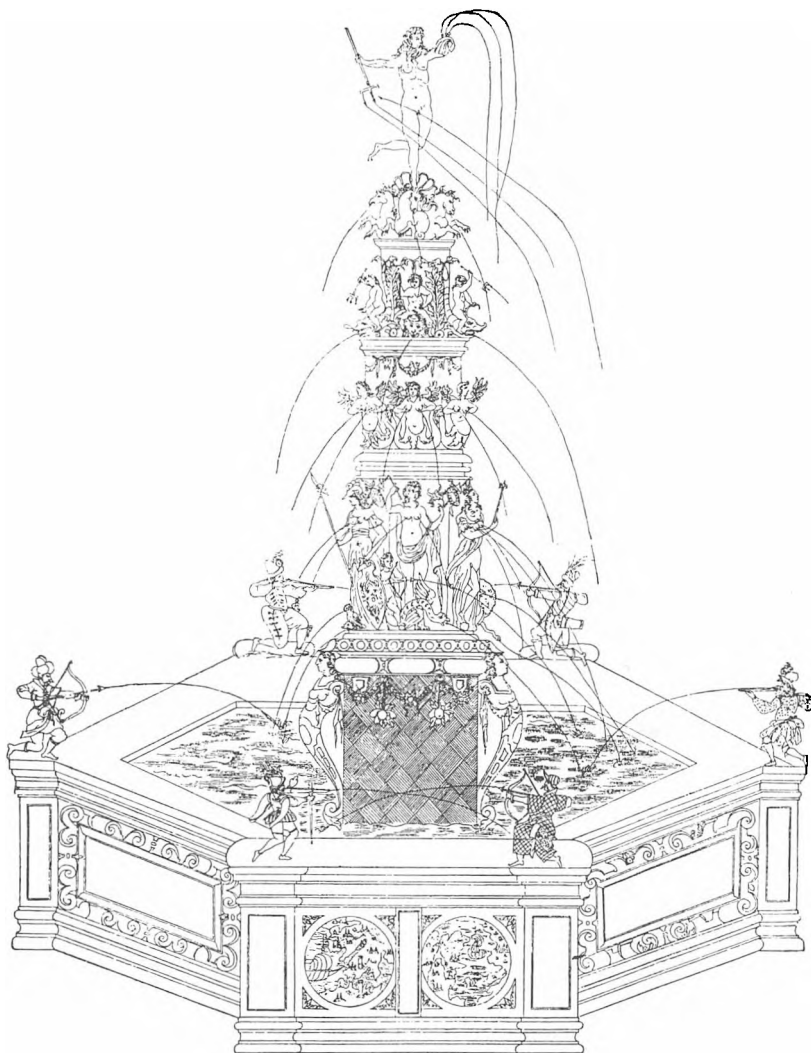
Frederik II's Kronborg strålede af en næsten barbarisk farvepragt. Inden døre var træskærerarbejdet i kasettelofter og paneler forgyldt og malet med klare kulører, spirene havde forgyldte ornamentter og selv facadestenene var spraglede - sandstensportalerne blev således malet røde og blå og fik sorte portfløje.

Beboelsesrummene var tapetseret med rødt engelsk klæde, som også blev brugt til mø-

belbetræk. Der var himmelsenge, stole, vægbænke, borde, kister og skabe - udskårede og ødselt ornamenterede. På væggene var der malerier i klare farver - lærreder af samme type hænger endnu på Kronborgs vægge, men de er blevet mørke af alder og mange ferniseringer.

Alt dette inventar var dog ikke mere, end man kunne finde på enhver nogenlunde rig herregård. Der måtte noget særligt til, og det fik kongen også søgt for i form af tre mærkværdigheder, som blev omtalt med ærefrygt af alle, der besøgte slottet: slotsgårdens springvand, kongetapeterne og Lappestenen.

Springvandet bestilte Frederik II allerede 1576 hos bronzestøber Georg Labenwolf i

Frederik IIs store vandkunst til Kronborg slotsgård er her rekonstrueret efter en tegning af W. J. von Stromer. Det gigantiske stykke bronzestøberkunst endte som svenske kirkeklokker. Helsingør Bymuseum.

Nürnberg. Det blev en vældig anretning, hvis 36 figurer blev modelleret af billedhugger Johann Gregorius van der Schardt fra Nijmegen i Holland, som var uddannet i Italien.

Springvandet kom til at volde kongen store kvaler og endeløs brevveksling. Labenwolfs arbejde trak ud år efter år, og kongen måtte skiftevis tigge og true. Bronzestøberen kunne jo hytte sig langt udenfor de almindelige kongelige magtmidlers rækkevidde, så Frederik måtte den ene gang betale smukke forskud, den anden kræve det hele tilbagebetalt og kontrakten ophævet. Efter at være blevet truet og lokket i rigeligt mål, fik Labenwolf ende-

lig 1582 prøveopstillet i Nürnberg, og så rejste han via Lybæk til Helsingør. Med sig havde han sine svende og van der Schardt.

Van der Schardt modellerede busten af Frederik II og dronning Sofie - de blev støbt i bronze og opstillet i Kronborgs store sal, hvor de smeltede under branden i 1629. Frederiksborgmuseet ejer dog et forarbejde til kongens buste - den er af bemalt ler og er det bedste og stærkeste portræt, der findes af kongen, så det kan ses, at Schardt har været en betydelig kunstner.

Det må også have kunnet mærkes på de mytologiske figurer til det store springvand, som var noget hidtil uset i Nordeuropa. Det var en mægtig vandkunst, der for alvor kunne gøre sig gældende i Kronborgs ca. 3000 kvm. store slotsgård. Den har raget helt op til tagene, en bevægelig og kompliceret opbygning med et utal af glitrende og plaskende vandstråler.

Labenwolf støbte Schardts figurer i Gethuset i Kongensgade i Helsingør, hvor også de kongelige busten og slottets klokker blev til. Igen gik tiden måske fordi arbejdet var mere kompliceret end ventet, måske fordi Labenwolf virkelig var en sendrægtig herre. Først i august 1584 var springvandet færdigt, men så var det til gengæld også en europæisk seværdighed.

Nederst havde det en sekskantet, ornamenteret kumme af tufsten, hvor der i hvert vinkelhjørne knælede en bueskytte, tre var tyrkiske janitscharer, tre tyske musketerer. I

med at skaffe vandtryk til at drive underværket. Fra damme og kilder på de høje bakker syd for Helsingør blev der lagt vandledninger af udhulede træstammer ned til slottet - så solide at de den dag i dag dukker op ved vejarbejder, hele og sunde i veddet. Bakkekammens niveau er over Kronborgs spir, så vandtrykket kunne få det til at springe af vandstråler fra skytternes pile og geværmundinger, kvindernes bryster, geniernes våben og uhyernes flabe. På solskinsdage har der stået et bur af blinkende, levende vandstråler omkring den våde sten og bronze, og det hele har været kronet af havguden, som drejede rundt ved vandtrykket og sendte vandstråler fra sin trefork.

Samtiden omtalte kongetapeterne med samme ærefrygt som springvandet. De var skabt af maleren Hans Knieper, som også leverede en række andre arbejder til kongen.

Tapeter, billedtæpper af silke, uld og gylden tråd hørte sig til som vægpryd i kongelige sale. Datidens tapeter var ikke som vore en mere eller mindre neutral baggrund for billeder, men kunstværker i sig selv - kostelige skatte som til daglig var pakket ned i kister hos betroede folk og som kun hængtes op, mens en fest varede.

I 1577 blev der i Brabrandt for Frederik II sluttet kontrakt med billedvæveren Anthonis de Corte, som skulle væve gobeliner til Kronborg. Han kom til Helsingør med ni væversvende og blev indlogeret hos kongens tolder, borgmester i Helsingør Frederik Lejel,

Gregorius van der Schardt modelerede buster af Frederik II og dronning Sofie. Busterne blev støbt i malm til den store sal, hvor de smeltede under branden i 1629. Schardts oprindelige arbejde i brændt ler er bevaret - den er bemålet og vistnok det bedste portræt af Krogens skaber.

Foto: Frederiksborgmuseet

kummens midte rejste en stensøjle sig i fire etager, og hvert lag myldrede af figurer - guder, genier og fabeldyr. Øverst sejlede Neptun af sted i en muslingeskal, trukket af havheste.

Man må gå ud fra, at Labenwolf som specialist i vandkunst også har ledet arbejdet

Detalje fra et af Hans Kniepers Kronborg-tapeter. Farverne er falmet i århundredernes løb, men detaljerne er bevaret i al deres rigdom. Her er det en scene fra en ridderturnering, hvor to kæmpende bryder lanser over plankeværket, der skiller rendebanerne. I baggrunden ses teltet med forfriskninger. Motivet findes på Christoffer IIs tapet, der nu hænger i den lille sal.

Foto: Nationalmuseet

så han har været en særdeles anset mand.

Med i følget var maleren Hans Knieper og hans svend, som skulle udføre forlæggene - patronerne - til gobelinene. Corte skulle have 100 daler i årlig pension plus 5 daler for hver kvadratalen færdigt gobelin, og Knieper skulle ligeledes have 100 daler om året - skattefrit - plus fribolig og en hof-

klædning samt tre ort for hver kvadratalen patron.

Corte døde allerede i marts 1578 - formentlig af den pest, som med jævne mellemrum hærgede i havnebyen Helsingør - og Knieper overtog derefter hele kontrakten, der blev større og større. Til sidst havde han 20 vævestole i gang i sine værksteder i Kongensgade i Helsingør.

Knieper begyndte med at væve en serie nu forsvundne gobeliner med motiv fra Bibelens beretning om profeten Daniels liv - det blev til 20 tæpper til ialt 2800 daler. Han var i Antwerpen for at hyre vævere og købe flamsk silke og garn, og hjemkommet påtog han sig 1579 at dekorere Kongens Kammer på Kronborg. Han malede slotskirkens første altertavle og udførte også en serie portrætter af kongefamiliens medlemmer - gaver til udenlandske venner og slægtninge.

Alle disse arbejder blev udført for »hvad ret og billigt er«, og både pris og kvalitet må have været tilfredsstillende, for 9. december 1581 fik han ordren på en serie tapeter til den store sal - en ordre til ikke mindre end 9000 daler, en gigantisk sum som man kunne få en hel herregård for. Knieper skulle dog af pengene betale sine folk og købe materialer, og hverken silke, guldtråd eller flamsk garn har været billigt. Der blev dog ikke fusket med kvaliteten, for de reddede gobeliner har klaret 400 års ublid behandling med glød i de motiver, som engang flammede af farver.

Kniepers ordre gik ud på ta-

peter, som skulle kunne dække mellemrummene mellem den store sals vinduer og selve vinduesnicherne fra loftfrise til vægbænke. Motiverne skulle være billeder af de 111 danske konger fra Dan, der regerede samtidig med David i Judæa, til Frederik II - samt den udvalgte prins Kristian, den senere Kristian IV, der kom på samme gobelin som faderen. Majestæterne blev gengivet på baggrund af statelige bygninger, frodige naturscenerier og danske og tyske rim om hver enkelt bedrifter, skrevet af Iver Bertelsen.

Gobelinvæveriet blev af Frederik brugt til et nyt opgør med Erik XIV af Sverige. Erik havde 1560 ladet sin guldvæver begynde på en serie med de svenske konger - 143 ialt. Det måtte Frederik trumfe, så man nærlæste Saxos danske krønike og kom frem til 111 kongenavne, hvoraf højst de 40 er nogenlunde historiske. De blev vævet på 42 tapeter, men Erik blev altså ikke slået i denne omgang. Det siger dog noget om Frederik, at han ikke tillod digt, selvom man vel nok kunne have fundet på nogle navne. Til gengæld blev Eriks gobelinserie aldrig færdig.

Kun for tapeterne med Frederik II's nærmeste forgængere er der tale om portrætlighed. For Frederiks eget og hertug Kristians vedkommende er der god overensstemmelse med andre billeder, og dette tæppe giver yderligere en værdifuld skildring af datidens Kronborg med klokkehus og spir på det store tårn og af det ældste Frederiksborg. I den ene side stiger en adelig i land, hjulpet af en

standsfælle - det er tolket som det ældst kendte portræt af astronomen Tyge Brahe, mens den hjælpsomme herre skal være Kronborgs lensmand Gert Rantzau.

Alle besøgende var ærligt imponeret, og endnu i dag kan det ses, at det var mesterligt arbejde - disse billeder af alle konger »som have været i Danmarks riges regimente før Hans

Antonius van Opbergens mesterværk: Kronborgs østfløj med stueetagens kraftige facethuggede sandsten og fremspringende portaler og dragere og under førstesalens rolige murflade det kyklopi-ske bjælkeværk.

Foto: Nationalmuseet.

Kongelige Majestæts tid, deslige og den unge hertug Kristians, nu udvalgt prins til rigets tid«. Fra Hven skrev Tyge Bra-

he til kongen og bad om en oversigt over gobelinerne, fordi han agtede »at lade noget syndeligt udgå om fremfarne og afgangne konninger udi Danmark«. Det har nok skullet være et pragtværk, produceret i herr Tyges eget trykkeri, men der kom aldrig noget ud af planen.

Gobelinserien blev leveret 1584, og derefter udførte Knieper sit sidste arbejde til kongen - en tronhimmel til den store sal, et arbejde til 2000 daler, som udbetaltes 1585. Tronhimlen er vævet af rød silke, guld og sølv - et overdådigt arbejde, som 1658 bortførtes af svenskerne som krigsbytte.

Gobelinerne blev tidligt ført til andre slotte og var derfor væk, da svenskerne 1658 besatte Kronborg. Nogle af dem brændte på Koldinghus i 1807, andre - bl.a. dronning Margrethe - solgtes på auktion og atter andre brændte på Frederiksborg i 1859. I dag er der 12 af de 42 gobeliner tilbage - syv hænger i Kronborgs lille sal, mens resten (bl.a. det med Frederik II og hans søn) er i Nationalmuseet i København.

Den tredie af Kronborgs mærkværdigheder, som udenlandske gæster dvælede ved, var Lappestenen. Det var en vældig vandreblok, som istidens gletschere havde efterladt i strandkanten nord for Helsingør, hvor siden fiskerlejet Lappen opstod.

Sagnet fortæller, at Frederik havde vist pfalzgreve Ludvig stenen, og at greven fandt den »ofvermåde gruelig oc uhandeligt stor«. Den kunne åbenbart ikke flyttes fra sin plads »ved

nogen menneskelig magt«, så greven slog væd med kongen.

Frederik vandt væddemålet. Han satte nederländeren Rudolf van Deventer til at konstruere en »maskine«, en mægtig sluffe, hvor stenen blev lempet op. Siden slæbte 500 af de stærkeste matroser og 150 helsingørske borgere af med den i vandkanten, mens kongen uafbrudt opildnede folkene. Til sidst sprang han op på stenen og råbte: »Slæb mig med«. Det har set ud, som da ægypterne slæbte klippeblokke til deres pyramider, og resultatet blev lige så vellykket: Lappestenen blev anbragt under slottets østre skanse, hvor bølgerne brød. Her blev den afbildet af Hans Knieper til et præcist stik i Braunius' »Theatrum urbium« fra 1582

Historien om et væddemål som årsag til en så stor operation er lige så usandsynlig som beretningen om, at Frederik selv klarede jobbet med sine hofmænd. Det har herrene ikke kunnet magte, så der må søges andre forklaringer på det næsten kultiske forehavende.

Arbejdet blev formentlig udført, da Frederik II sidst i marts 1577 opholdt sig på Kronborg, mens dronning Sofie ventede på sin nedkomst. Den 12. april fødte hun her parrets første søn - den senere Kristian IV.

Kongen har været i en feber af spænding, fordi så meget personligt og politisk afhang af, om dronningen fik en søn efter at have født to piger. Det lykkedes altså, og kongen har sikkert troet, at han har hjulpet godt ved at påtage sig det herkuliske arbejde at flytte - eller få flyttet

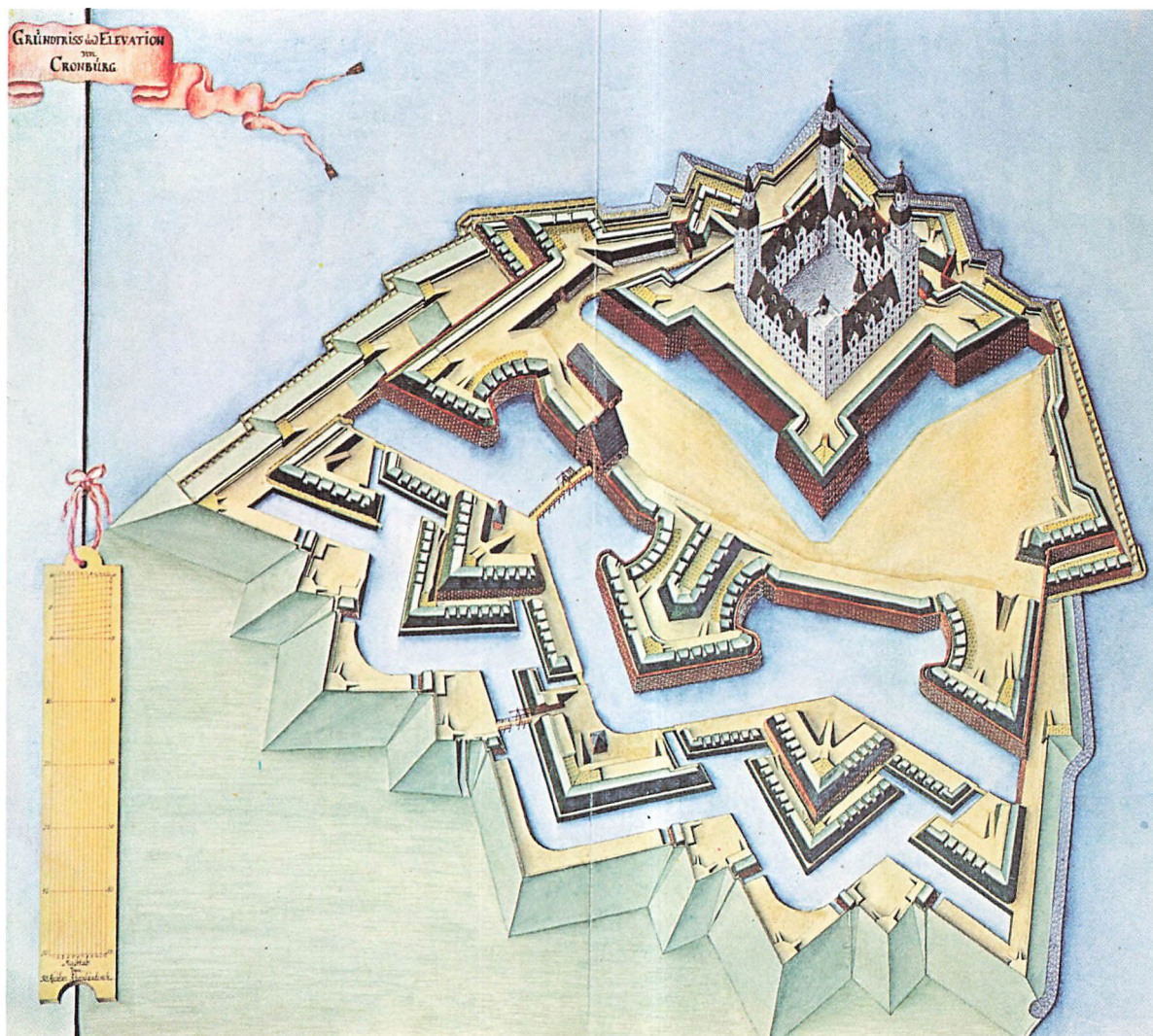
- stenen. Noget praktisk formål har foretagendet ihvertfald ikke haft.

Men stenen blev altså anbragt under bastionen, blev stafferet med farver og forsynet med en latinsk indskrift: »Anno 1577 Fredericus II Danice Rex Curavit Hox Saxum A Primo Suo Loco Ubi Vicissum Alius Subrogatus Est Lapis Ad Hoc Locum« - I året 1577 lod danernes konge Frederik II denne klippe føre fra sit hidtidige sted, hvor en anden sten blev anbragt i dens sted, til dette sted«.

Der er mindelser om hedsensk kult i denne baksen med de mange tons granit for at sikre riget en arvtager. Måske er det det også i Kristian IVs beslutning 1597, da han lod seks stenhuggere sønderslå Lappestenen for at bruge stumperne til en bro i Lille Dyrehave ved Frederiksborg. For os ser hele hændelsesforløbet mystisk ud, men for samtiden har det åbenbart givet god og imponerende mening.

Drømmen om det hvide slot

Hans van Paeschen havde været arkitekt, men også hovedentreprenør og selvstændig stenhuggermester. Afløseren Antonius van Opbergen blev i højere grad arkitekt i nutidig forstand - han skulle levere tegninger og have opsyn med byggeriet, og først i arbejdets allersidste stadium fik han en større samlet kontrakt. Indtil da havde han været lønnet med 300 daler om året, en almindelig hofklædning og en halv da-

ler om dagen for at være konduktør på byggepladsen.

Frederik II sørgede selv for at skaffe materialer og slutte aftaler med mestre af mange fag: gravere, stenhuggere, murere, tømrere, snedkere, malere, stukkatører, smede og kobbertækkere. Kongen har sikkert allerede 1577 drømt om et helstøbt, hvidt slot i stedet for den tids Kronborg, som stod med tre fløje i forskellig højde og udseende samt en gotisk borgmur

mod øst. Tanken om at beklæde slottet med sandsten, så man fik smukke, ensartede facader, må også have været ret nærliggende, for stenhuggeren Gert Fadder havde allerede hentet mange sten fra brudene ved Helsingborg. Lejerne var kronens ejendom, og da transporten over Øresund var let, kunne man for en rimelig udgift få facader, som først vor tids forurenede luft har kunnet få til at forvitte.

Denne tegning viser tydeligt Kronborgs fæstnings opbygning. Inderst ses de ældste fire bastioner, så følger Kronværket med en hel og to halve bastioner og yderst følger endelig kransen af raveliner og contregarder. Fra Joseph Egnatius de Fignet's kortsamling, Hærens arkiv.

Det menes, at det hvide slot har været i Frederiks tanker, da han 1579 gav Mikkal Maler kontrakt på at overstryge sydfløjen med linolie og blyhvidt.

Samtidig blev løvehovederne, der ledte regnvandet bort fra fløjens vægtergange, malet med zinner og mønje - måske som grundlag for en senere forgyldning. Facademaling var ikke ukendt på renæssancens bygninger, og kongen har vel tænkt, at her var en billig og let mulighed for at skabe den lyse helhed, han ønskede.

Under alle omstændigheder blev den malede facade kun et mellemstadium, for 4. januar 1580 udsendte Frederik II et åbent brev til Kronborgs lensmand om at slutte aftale med flere muremestre, som skulle beklæde syd- og vestfløjen med sandstenskvadre fra bruddene ved Helsingborg. Kongen beskrev i detaljer, hvordan murerne skulle gå frem: »Den gamle mur skal udbrydes en halv alen ind, så dybt at den skånske huggen mursten kan indmures«. For hvert fjerde skifte skulle der hugges en hel alen ind, så at bindere kunne indmures.

Antonius van Opbergens arbejder bestod først og fremmest i at bygge en ny østfløj og at forhøje nordfløjen fra to til tre stokværk. Begge fik straks facader af skånsk sandsten, så det svandt hurtigt i bruddene ved Helsingborg. Derfor skrev kongen allerede 1580 til sin lensmand på Helsingborg slot Hans Skoufgård om at søge ny stenbrud i lenet, hvad enten det var på adelig, kongelig eller borgerlig jord. Det måtte gøres med største flid, for at de gamle stenbrud var »fast ikke mere at bekomme«, og den hårde skånske sandsten var netop den, der var brug for til Kronborgs ud-

satte mure.

Slottets tage var oprindelig dækket med teglsten fra Emden, men selvom den egns værker leverede de bedste sten i Nordeuropa, kunne de ikke klare sig på Kronborg. Allerede efter få års forløb var regnen slået ind under taget på nordfløjen, hvor de havde fået lofts-bjælkerne til at rådne.

Et tættere og mere uforgængeligt tagdækningsmateriale var kobberplader, og i tilgift fik man så skønheden ved både de blanke og de senere grønirrede tagfladers samspil med sandstensvæggene. 1579 gav kongen derfor sin faktor i Lybæk Hans Rosenow ordre til at skaffe kobber til spir og vindfløje, og året efter fulgte en større bestilling på 100 skippund (16 tons) kobberplader om året - det skulle betales med smør, korn og andre varer, for kontanter kneb det med. Frederik indforskrev også tyske kobbertækere, bl.a. fra Hamburg.

Antonius van Opbergen prægede slotskirken og den store sal og har helt sikkert æren for østfløjens mesterlige facade og de stærke indre forsvarsværker med bastioner og underjordiske kasematter. Disse store arbejder stod på i 1580-ernes første år, hvor kongen åbenbart er begyndt at blive utålmodig over de tilsyneladende uendelige byggerier, der gang på gang krævede ændring af noget, man allerede troede var færdigt. Der fandtes faktisk ikke eet bygningselement på Kronborg, som ikke blev ændret to eller flere gange i perioden 1574-85. Nutidige bygherrer, som har oplevet besværlighederne med

at få opført et beskedent parcelhus, vil forstå kongen, som måtte synes, at han i stedet for den perfekte fyrstebolig havde fået en permanent byggeplads, der krævede kontanter og atter kontanter. Og ikke engang Øresundstoldens pengekister var bundløse.

1582 var der vrøvl med håndværkerne, da murværket i en bastion skred sammen. Det var murerne og stenhuggernes skyld, afgjorde kongen med sig selv og trak en fjerdedel af deres dagløn. Murersvendene bøjede sig og fik forhandlet sig frem til en lempelse, men stenhuggerne var stejle - de gik i strejke. Den måtte lensmand Gert Rantzau påtage sig at få gjort en ende på.

1584 var det galt igen - den gang med van Opbergen selv. Kansler Niels Kås og rentemester Christopher Walckendorff havde været på Kronborg for at se på arbejdet med forhøjelsen af nordfløjen. De gav »underdanigst underretning« til Kongen på Haderslevhus, hvorfra der kom et harmdirrende brev til bygmesteren. Opbergen havde nedbrudt det meste af nordfløjens indre mur, selvom det kun var meningen, at der skulle hugges så meget ind, at sandstenene kunne mures fast.

Opbergen har utvivlsomt haft besvær med muren, som allerede Hans van Paeschen havde forandret en del. Nu skulle der hugges nye vinduer og gøres plads til sandsten, så muren blev betænkelig tynd. Og Opbergen kendte udmærket kongens reaktion, når en væg slog revner.

Frederik beskyldte Opbergen for at have forsinket og forhalet byggeriet på Kronborg »at du kunne bekomme des flere pendinge«. Kongen havde desuden ladet sig fortælle, at bygmesteren drev hele dage af i Helsingør, selvom han fik sin halve daler for at holde opsyn med byggeriet. I slotsgraven flød det med sten, som var taget ned fra nordfløjen, og vandet steg snart. Nu måtte Opbergen sørge for at få byggeriet færdigt i sommer - ellers kunne han forvente sig »Vor unåde«.

Senere på året kom Frederik selv til Kronborg, og han har åbenbart overbevist sig om, at det ikke var bygmesterens skyld, at arbejdet trak så længe ud. Kongen måtte selv gribe ind for at få slottet færdigt, og 11. juli 1584 skrev han til borg-

mestrene i alle sine købstæder. De skulle »fortskaffe hid ufortrødent alle de murerkarle, som findes udi Eders by«. Håndværkerne skulle rejse nat og dag »uden forsømmelighed og undskyldning« for at komme til Kronborg, hvor de dog ikke skulle være slavearbejdere, men have »tilbørlig arbejdsløn efter som sig bør«.

Hvor mange murere, der rejste af sted over hals og hoved efter dette brev, ved vi ikke, men der må være kommet gang i arbejdet, for ud på efteråret var Frederik tilfreds. 16 oktober 1584 gav han bygmesteren, der nu var den »Oss Elskelige Anthonnis von Oberge«, kontrakt på de afsluttende arbejder på slottet. De blev klaret for 6000 daler, og i november 1585

Flagbastionen, hvor Dannebrog fortsat vajer, mens en soldat går på vagt for at være klar til at hilse de slet ikke få - skibe, der følger den århundredgamle skik, at stryge for Kronborg.

Foto: Ole Færch-Jensen

takkedes van Opbergen af og rejste til Danzig med et gratiale på 100 daler. Kronborg var færdigt, og kongen har sikkert været lettet.

I Danzig fik van Opbergen en række betydelige opgaver, for berømmelsen fra Kronborg fulgte ham naturligvis. Hans arbejder i den tyske hansestad havde fine detaljer, men savnede den stærke helhed, som Kronborg til slut ejede trods det givne, gotiske grundlag og den forvirrede bygningshistorie.

Det er endnu et indicium om, at Frederik II havde meget stor indflydelse på det endelige resultat, selvom Opbergen både ved slotskirkens og østfløjens udformning viste sig at være en højt begavet arkitekt med den viden om sydeuropæisk bygningskunst, kongen selv savnede.

Besøg fra England

Frederik II fik kun een gang lejlighed til at bruge Kronborg som baggrund for en statsakt. Det skete i 1582, da slotskirken var indviet, men andre dele af slottet endnu var ufærdige. Den store og den lille sal var dog næsten klar - kun manglede der noget malerarbejde på inventaret. Det blev fremskynnet på kongens personlige ordre, da der kom meddelelse om, at et engelsk gesandtskab var på vej for at overrække Hosebåndsordenens insignier.

Frederik havde som mange andre fyrster - bl.a. den evige rival Erik XIV - friet til Englands jomfru-dronning Elizabeth I. Hun sagde nej til dem alle, for hun drømte ikke om at dele sin magt med andre. Det havde halvsøsteren Marie gjort ved at gifte sig med Filip II af Spanien, og resultatet opmuntrede ikke til nye forsøg, selvom Frederik var en god protestant og ingen forblindet papist

Kronborgs inderste grav langs nordfløjen. Broen fører over til Mørkeport og i baggrunden ses Dronningens Karnap, som nu er fyrtårn.

Foto: Ole Færch-Jensen.

Frederik havde friet i de bevægede ungarledage, men først i 1582, da han i mange år havde været lykkeligt gift med sin Sofie, kom Elizabeths traditionelle tak til friere af stand: hosebåndsordenen, den fornemste i Europa. Udmærkelsen var dog lige så meget taktik som høflighed - Elizabeth havde brug for Danmark-Norges støtte i striden krig med Spanien, som først seks år senere skulle slutte med Den store Armadas undergang.

Den 22 juni 1582 landede et engelsk gesandtskab med lord Willoughby i spidsen i Helsingør, hvor det blev indlogeret i næsten to måneder, mens et indviklet diplomatisk forspil udførtes med rituel alvor af lorden og kongens råder. Begge parter havde ømfindtlig værdsættelse af vogte, og der var konkrete politiske problemer: ordenens ceremoniel krævede, at Frederik sværgede at værne Elizabeth til lands og til søs. Hvad ville de mægtige spaniere sige til det?

Problemerne blev klaret, til dels ved den franske ambassadørs mellemkomst, og 10. august ankom kongen til Kronborg, hvor han to dage senere modtog lord Willoughby. Overrækkelsen af hosebåndet, ordensdragten og de øvrige insignier er sikkert sket i slottets store sal med de andre englændere, rigets råder og hoffet som vidner. Ceremoniellet var reglementeret, og kongen benyttede lejligheden til at sige, at venskabet mellem Danmark og England burde befæstes ved, at dronning Elizabeth lod en af sine kvindelige slægtninge gifte

sig med tronfølgeren, hertug Kristian. Det var der dog tid til at tænke nærmere over, for prinsen var trods alt kun fem år.

Lord Willoughby blev forestillet for dronning Sofie, og ceremonien sluttede med en kongelig fest i den lille sal, hvor alt skinnede nymalet. I det store tårn var der ryddet op i håndværkernes skrammel, så alt det svære skyts kunne affyres, når kongen løftede pokalen. Festen sluttede med et »højt kunstfærdigt og vel indrettet fyrværkeri«. Nogle dage senere var Willoughby på jagttur og til middag med kongen, inden han rejste hjem til London for at sende Elizabeth en udførlig indberetning, som stadig ligger i arkiverne. Derimod er Frederiks hosebåndsorden aldrig kommet hjem til England, hvad den efter reglerne skulle have været. Den kan i dag ses på Rosenborg.

Kronborg har måske i Frederik IIs tid haft en nok så berømt gæst som lord Willoughby: William Shakespeare. Helsingør havde dengang en stor skotsk koloni, og der boede også adskillige englændere i byen, som var centret for al dansk-engelsk handel. Det har ihvertfald kunnet betale sig for engelske teatergrupper at besøge Helsingør, for 1586 kom der alene to selskaber. Det ene var på seks »instrumentister og springere«, hvoraf tre vides at have optrådt i Shakespeare's stykker i London: George Bryan, Thomas Pope og William Kemp, som var berømt for sin Morrisdans »Ni dages underet«. Den bestod i at Kemp dan-

se uafbrudt fra London til Norwich, hvor han da også blev æresborger og fik sine bukser hængt op på rådhuset til minde om dåden.

Engelske skuespillere, købmænd og diplomater havde deres egen privilegerede vinstue hos Richard Wedderborn på Stengade, og engelske teaterselskaber optrådte i rådstuegården. Det ved man ud fra en post i stadens regnskabsprotokol fra 1585. I den er der noteret en udgift på fire skilling for reparation af et plankeværk ved rådhuset, som folk i begejstring rev ned »da de engelske legte«. På Kronborg optrådte englændere ofte som musikere, gøglere og skuespillere, viser posteringer i hofmønsterskriverens regnskaber. Måske, men langt fra sikkert, har Shakespeare været med i en af truppene, selvom hans navn ikke findes i dokumenterne.

Da Shakespeare 1602 skrev »Hamlet« havde han nogen viden om Kronborg på Frederik IIs tid. Tragediens intrige hentede han mere eller mindre direkte fra Saxos beretning om den jyske prins Amled, som med snedighed og forstillet vanvid hævnedes mordet på sin far, kongen. »Hamlet« foregår dog ikke på en kongsgård i vikingetiden, men ved et renaissancehof, der ligner Frederik IIs. Kongen i »Hamlet« lader kanonerne dundre, når han hæver bægeret, og netop denne barbariske festlarm var Frederik kendt for over hele Europa. Hamlets kritiske bemærkninger om danskernes drikfældighed passer også godt på Frederik og hans vinglade hof.

Det er umuligt at vide, om Shakespeare virkelig har været på danmarksrejse med sine teaterkammerater. Senere tiders følsomme engelske rejsende troede det med lyrisk overbevisning. Blandt dem var Robert Ker Porter, som 1805 besøgte slottet, »hvor Polonius blev dræbt«. Han skuffedes dog ved besøget i Marienlyst slotspark, hvor der ikke var ruiner at finde af det lystanlæg, hvor prinsens fader så skammeligt blev myrdet ved at få skarntydesaft hældt i øret. Parken var dog »Hamlet's Garden«, og sådan er den også beskrevet i »The Times« i 1851.

Frederik II og hans familie opholdt sig hyppigt på det færdige Kronborg, hvor dronning Sofies mecklenborgske forældre 1586 fik en festlig og hjertelig modtagelse. Det meste af tiden var kongen dog på rejse i riget. 1588 blev han syg, da han nåede Haderslev, og han ville derefter vende tilbage til København. Så langt kom han ikke - 4. april døde han på Antvorskov kloster, 53 år gammel.

Slotspræsten Anders Sørensen Vedel sagde i sin ligprædiken, at kongen ærligt og redeligt var død af druk. Det er også rigtigt, at han var glad for både den røde og den hvide vin, men det var næsten hele hans samtid også. Han levede ikke i een bedøvende kæfert, men kunne noget ganske værdifuldt: lære af sine fejltagelser. Han erkendte, at krig var kostbar og modbydelig, kun på afstand den mandfolkesport, hans ungdoms tyske landsknægtekammerater så spændende havde fortalt om. Til dels derfor blev

Frederik IIs sidste 16 år så lykelige for et Danmark-Norge, som kongen ikke skulle have noget af at risikere ud i det øvrige Europas handels- og religionskampe. I stedet byggede han sit dejlige slot, som han (hvad han gang på gang understregede), betalte af sine egne midler - Øresundstolden. Frederik IIs detaljerede anvisninger og klare kontrakter er ikke skrevet af en beruset mand. Tværtimod er han såre nøgtern i sin viden om de praktiske detaljer - han ved hvor der er sten og tømmer at hente, klager brysk når de kostbare materialer ligger og flyder i voldgraven, fortæller omhyggeligt hvordan man får facadesandstenen til at hænge ordentligt fast på muren, skælder på sendrægtige kunstnere og håndværkere, er med i de mindste ting og holder samtidig fast i drømmen, i den personlige plan om det fuldkomne slot. Det står der, da han dør, mens aprilsolen skinner på de hvide mure, på ornament, kvistgavle og spir, på kobbertaget, der er mørkebrunt anløbet, men endnu ikke grønirret. Luften er ren ved Øresund, og Kronborg er ungt.

Prinsessernes bryllupper

Mens Kristian IV endnu var dreng, boede dronning Sofie ofte på slottet med sine børn, mens der forhandlede om passende ægteskaber for døtrene. Sofie var ved Frederik IIs død 30 år, ikke meget interesseret i dansk politik, men som god fyrstedatter utrættelig for at sikre gods til sine to yngre søn-

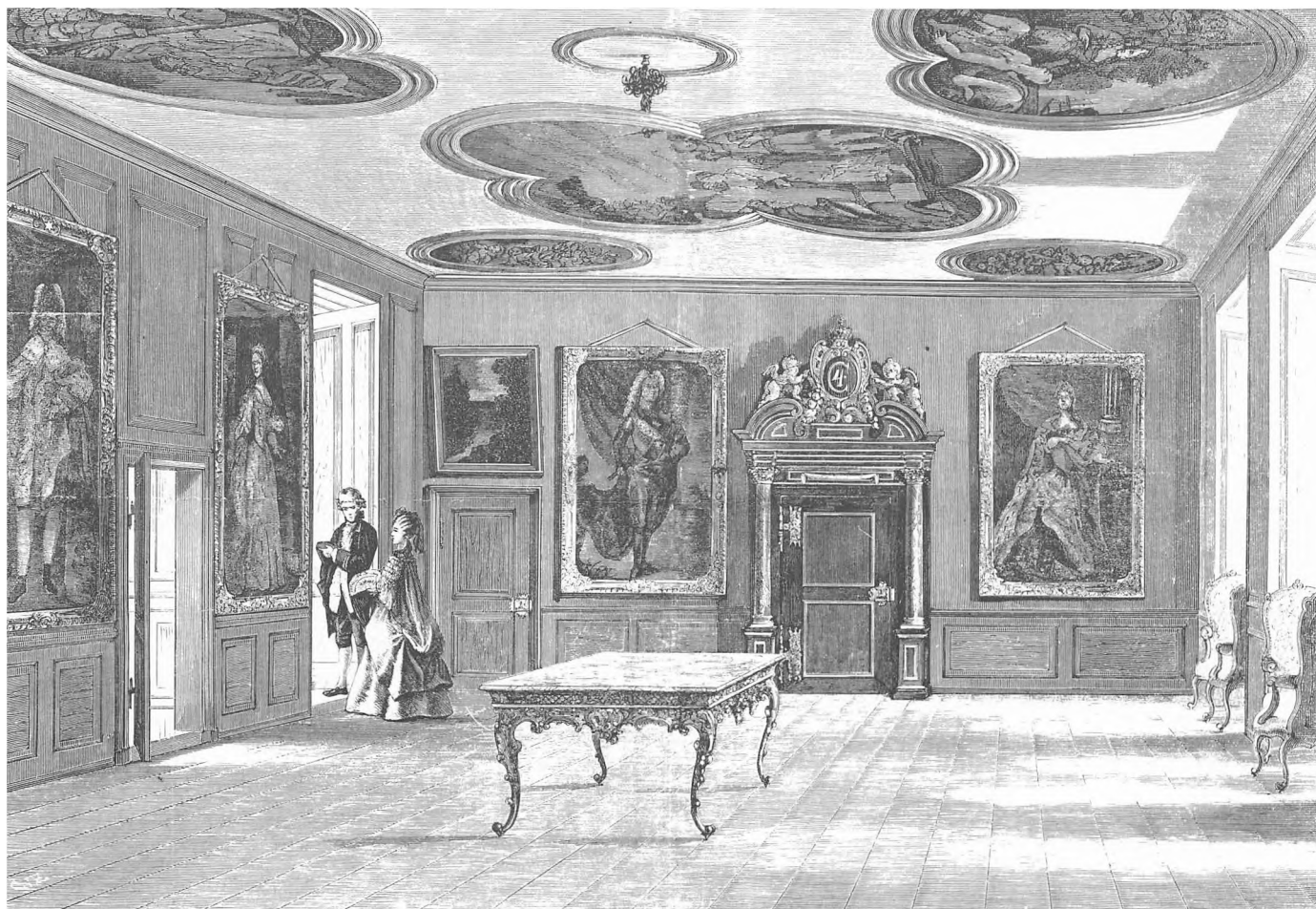
Dette yndefulde miniaturemaleri viser Anne af Danmark, på Kronborg formælet med James VI af Skotland. Miniaturen af Frederik IIs datter Anne (1574-1619) er udført af Isaac Oliver.

Foto: Frederiksborgmuseet

ner og fem døtre. Det stemte ikke altid med statens tarv, så der var rigeligt stof til konflikter i årene, inden Kristian IV endelig 1596 fik sluttet et forlig med sin mor.

Formynderregeringen sparede dog ikke, da Kristians to ældre søstre Elisabeth og Anna skulle giftes. Der skulle festes og ydes medgift, og i begge tilfælde skete det på Kronborg.

Elisabeth var ældst - født i 1573 - og for hende blev der allerede 1587 forhandlet om ægteskab med den designerede tyske kejser, ærkehertug Matthias, der kom til Danmark for at fri. Partiet måtte dog opgives, fordi de religiøse modsætninger var for store.

Derfor blev Anna, der var født 1574, først gift. Ægtemanden var kong James VI af Skotland, som 1603 efterfulgte Elizabeth I som James I af England. Brudfærden blev dramatisk, for den danske flådeeskadre, som i august 1589 skulle føre prinsessen til Skotland kom ud i storm, så Anna måtte søge ly på Akerhus fæstning i det sydlige Norge. Kong James var ivrig heksejæger, anede straks uråd, og naturligvis: i Danmark blev et par gamle koner grebet og torteret. De tilstod, at de havde kogt den uheldige vind sammen i en gryde og blev

sømmeligt brændt.

James var nu blevet ekstra opsat på at få sin brud, som de onde magter åbenbart ville forhindre ham i at få. Han sejlede til Norge og blev i november viet til Anna. En måned senere rejste parret til Danmark, hvor man på Kronborg havde indrettet en fyrstejlighed til dem. Her fik det unge par nu nogle muntre hvedebrødsdage.

James og Anna kom til Helsingør ad kongens vej fra Frederiksborg gennem skovene til Lundehave, Kronborgs lysthus lidt mod nord, hvor nu Marienlyst slot er. Her lå også Kron-

»Riddersalen på Kronborg« kalder *»Illustreret Tidende«* i sin årgang 1863 dette xylografi fra Kongens Kammer. Man ser billedsamlingen og den sparsomme møblering, og så har tegneren tilføjet et par mennesker i »historiske dragter«. Til daglig kom der dengang ikke et menneske i de kongelige gemakker.

Helsingør Bymuseum.

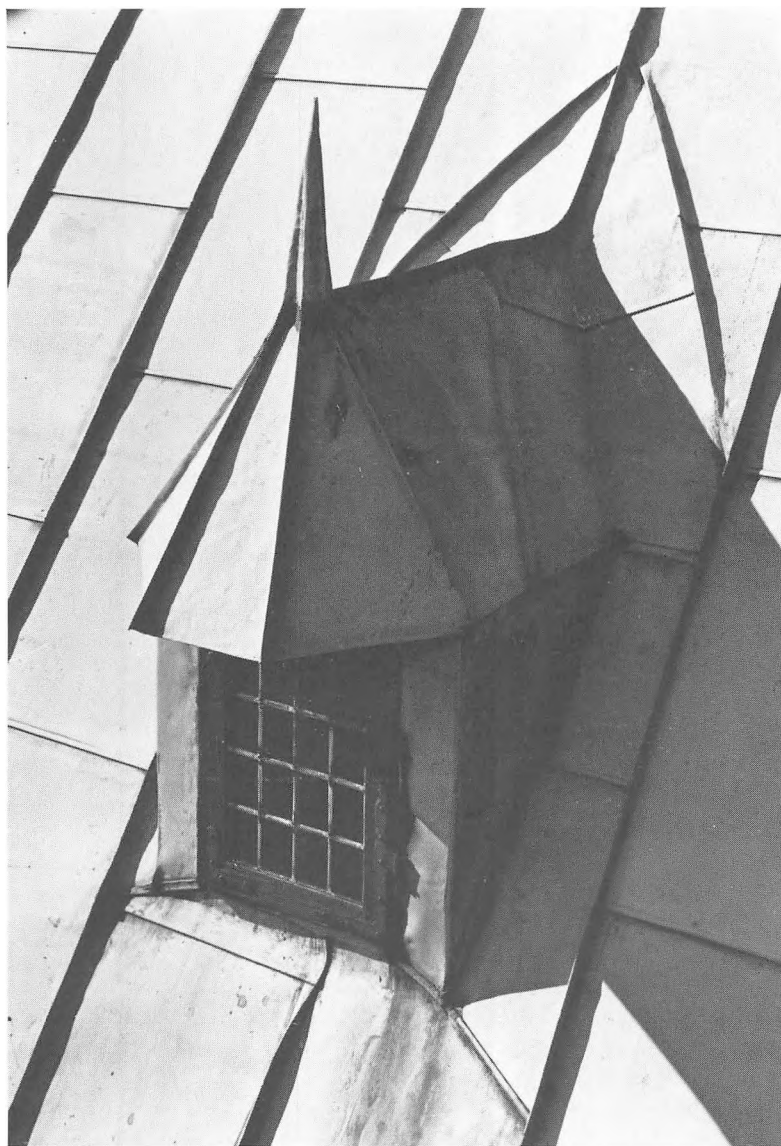
borgs ladegård, køkkenhaver, fiskedamme, stalde, folkebygninger, en kro og rendebanen, hvor der kunne holdes ridder-spil.

Ved Lunde have blev det skotske kongepar og deres følge modtaget af »hans kongelige majestæt, enkedronningen, de kongelige børn, rigens råd og mangfoldige adel udi største herlighed«. Der var lagt et stort program, som begyndte med ridderspil, optog samt dyst- og ringridninger«, hvor Kristian IV viste »større styrke og fuldkommenhed, end hvad man af hans alder kunne have ventet«. På Kronborg var der dans i den store sal, der blev opført latinske og danske skuespil og afbrændt prægtige fyrværkerier. Herreerne drog på jagt med falke og hunde, og ude på Øresund opførte nogle orlogsskibe et »spilfægteri«. På Kronborg levede man, så »ingen dag gik forbi uden noget nyt blev påfundet til forlystelse og tidsfordriv«.

I 1590 husede Kronborg på ny en nygift prinsesse. Det var Elisabeth, som i slotskirken blev viet til hertug Henrich Julius af Braunschweig-Wolfenbüttel. Igen blev en fyrstelejlighed indrettet på slottet og prægtige fester holdt.

1596 blev Kristian IV kronet i Frue Kirke i København. 10.000 mennesker deltog i tre-fire ugers festligheder i den anledning, det var en kæde af optog, fyrværkerier, ringridninger, festmiddage og kirkelige ceremonier, som sluttede, da hele selskabet tog til Helsingør i tre dage.

Den 8. september fik kroningsfesten sin effektfulde finale med et fyrværkeri foran Kronborgs bastioner. Her var bygget en 16 meter bred og 21 meter høj fæstning med et tårn

med forgyldte, vælske gavle. Over fæstningen vøjede et flag med Persiens røde løve, der holdt et guld kors i kløerne. Fyrværkeriet skulle nemlig være en ildkunst, som viste tyrkernes indtagelse af fæstningen Tauris i Persien 1535.

Fæstningen var beskyttet med 100 kanoner og 66 mørserer, og på murene sås »persianske« krigere i harnisk, med

En enkelt af de små tagkviste, der er spredt på Kronborgs fløje. Kobbersmeden har arbejdet med samme omhu som en japansk mester i papirfoldning.

Foto: Nationalmuseet.

forgyldte stormbuer og musketter i hænderne. Nede på jorden gik en »tyrkisk armé« til angreb. De to parter - for-

klædte soldater og søfolk - gik til sagen med kampmod, og den vældige dyst har sikkert kostet mange skrammer og brandsår, for der udveksledes ialt 86.000 skud, »flyendis ild, store og små« samt raketter på op til to kilo. Selvfølgelig har det været ubehageligt at få en sådan raket i panden, men aktørerne var begejstrede, og kroningsgæsterne fandt at det hele var »meget lystigt at ansee«. Da de fremmede næste dag drog bort fra Kronborg, har de været enige om, at Kristian IVs kroning til det sidste havde været »ypperlig og fuldkomment«.

I disse år kom der hyppigt engelske, skotske eller tyske gesandtskaber til slottet, der kom også fyrster og adelige, og alle var imponeret, som det fremgår af teksten i Braunius' »Theatrum urbium«, hvoraf eet bind var dediceret Frederik II. Her skildres 1580-ernes Kronborg:

»Midt i borgen er en rummelig gård, som man bliver glad af at skue, thi hvorhen man end vender øjnenes synslinjer, vil man enten se højtragende tårne eller taget, der stråler som guld i solen, eller murene, der er opført med stort talent og elegant kunstnerisk konstruktion, smykkede med anseelige vinduer og gallerier. Den kongelige familie og den udvalgte adel går stadig forbi og fylder den smukke, brede gård«.

Ingen kunne vide, at Kronborgs tid som kongens repræsentative slot skulle blive kort. Allerede 1602 begyndte Kristian IV at bygge det nye Frederiksborg.

Trods rigsrådets jammer

I september 1629 var Kristian IV på vej hjem fra en rejse i Holsten. Kongen var en bitter og ydmyget mand, for han havde lidt nederlag både som krigsherre og ægteemand. Han havde i Tyskland vovet sig ud i Trediveårskrigen og virvar som prote-

Det rige stenhuggerarbejde øverst på Kakelborg. Det er udført med mange detaljer »til glæde for ingen andre end himlens fugle«.

Foto: Nationalmuseet.

stantisk kredsøberst og var blevet slået eftertrykkeligt af kejserens general Tilly. I sit privatliv havde han overbevist sig om, at hans kone, den danske adelsdatter Kirsten Munk be-

Kirsten Munk, den danske adelsdame, der blev Kristian IVs hustru, fødte sit sidste barn på Kronborg. Billedet af Kirsten Munk (1598-1659) er malet af Jacob van Dord i 1623.

Foto: Frederiksborgmuseet

drog ham med en ung tysk officer.

Kirsten Munk lå i barsels seng på Kronborg, hvor hun havde født det sidste af sine otte børn i ægteskabet med Kristian IV. Det var datteren Dortha Elisabeth, som kongen al-

drig ville anerkende som sin egen, men kaldte »kramsfuglen« eller »den forlorne frøken«.

Kirsten Munk lå til sengs i Dronningens kammer, og her blev hun vækket henimod midnat den 24. september - slottet stod i luer. Fru Kirsten og hendes børn blev bragt ind til Helsingør i en sådan fart, at tøjkisterne ikke kom med, så at kongen nogle dage senere på Frederiksborg fandt de små »helt nøgne«.

Ilden på Kronborg var opstået, da nogle håndværkere var uforsigtige med et bål under en smeltedigel i det store tårn. Flammerne fik fat i tårnets tømmer, og for en stærk sydøstlig blæst bredte de sig hele slottet rundt. Alt slukningsarbejde var forgæves, og næste dag stod Kronborg som en so-det ruin. Alt træværk i tagkonstruktion og lofter, i paneler og de fleste møbler var brændt. Tagenes og tårnenes kobberplader var smeltet, og det samme var spir, klokker og kanoner i det store tårn.

Den svenske resident i Danmark Johan Fegräus boede i Helsingør og skrev hjem til sin regering, at der var sket en stor ulykke, »i dett Elden är kommen löös här på Croneborgh«, så at »ingen reddingh war mehr på färde«. Diplomaten havde nu ikke helt ret, for slotskirken blev beskyttet af sine stærke søjler og hvælvinger, og flammerne nåede ikke krudtkammeret. Var det sket, ville både fæstningen og størstedelen af Helsingør været »gåadt sin koos«.

Kristian IV blev hårdt ramt

af den nye katastrofe, og det varede et halvt år, før den ellers så aktive mand fik sig samlet til en indsats, men så førte han til gengæld også Kronborgs genopbygning igennem trods et meget modvilligt rigsråd.

I maj 1630 skrev kongen til rigsrådet, som måtte beslutte sig til, om man ville bevare ruinerne eller »om man det ganske vil lade forgå«. Kristian skrev, at dette »hus udi lang tid havde været Danmark til berømmelse og zirat«. Det kunne råderne ikke nægte, men først næsten tre måneder senere fik de taget sig sammen til at svare, at »efter rigernes forarmede og fordærvede tilstand« kunne der kun blive råd til at opsætte spær og stentage og til at sikre murene med jernankre.

Efter dette sene og sørgmodige svar opgav kongen nye forhandlinger med rigsrådet, men talte i stedet med den forstående nederlandske comissarius i Danmark. Han sagde ja til, at Øresundstolden blev fordoblet i perioden maj 1631-juli 1632, og at pengene blev brugt til at genopbygge Kronborg.

Kristian IV gik til arbejdet med rige erfaringer fra Tøjhuset, Rosenborg og Børsen i København, Frederiksborg, bygrundlæggelser og mange mindre byggerier, så man kunne vente, at denne fremragende kongelige arkitekt også ville have skabt et helt nyt Kronborg. Kristian havde imidlertid stor respekt for sin fars bygningsværk, og han har nok også nøgternt erkendt, at Kronborg kunne man ikke forbedre.

Som bygmester antog Kristian sin tillidsmand fra Frede-

riksborg-byggeriet Hans von Steenwinckell den yngre, som allerede havde værksted på Kronborg. Steenwinckell fik talrige kontrakter og gik i gang med et forceret byggearbejde, hvor det først gjaldt om at blive færdig med kirkegavlen - facaden mod havet - og Dronningens kammer »nest wollen hen ymod Skaane«, som kongen ville have indrettet til sig selv, så han kunne bo på slottet og følge arbejdet.

Slottet var hårdest medtaget i de øverste etager, men overalt var der ødelagt kaminer, vinduer, vindeltrapper og ornamenter, som stenmestrene måtte forny - ikke ved kopiering, men ved nye arbejder i ungbarok, ofte i en meget frodig og avanceret stil. Det skånede af det gamle blev dog ikke rørt - tværtimod sørgede Kristian overalt for at bevare sine forældres kronede monogrammer.

På de helt fornyede tage opsatte Steenwinckell 21 nye kvistgavle, der blev trukket helt ned og frem til facademurene, og hvis tagrygge flugtede med hovedtagenes. Frederik IIs kviste havde været mindre - et par af dem blev sparet ved Kongetårnet - men Kristian følte sig altså frit stillet på dette felt, og det kan ikke nægtes, at de nye kviste giver slottet helhed og harmoni.

Tårnenes spir er også Kristian IVs værk. Dem kunne han selv tegne, så de blev levende, faste og dristige. Det gjaldt ikke mindst Trompetertårnet, der blev slottets nye hovedtårn med ialt 48 meters højde over gårdniveauet, fordelt ligeligt til tårn og spir, så at kravet om re-

gelmæssighed blev overholdt.

I 1633 kunne kongen fortælle, at de fire fløje atter var under tag, der var tækket med kobber og en del gemakker var klar, men »den stakkede tids forhøjelse på tolden« kunne ikke række til at gøre arbejdet færdigt, og det ville »inte ske med små penninge«. Nu var råderne dog kommet over den værste pessimisme, så arbejdet på Kronborg fortsatte helt til 1639, samme år som Hans von Steenwinckell døde.

I de år opsattes bl.a. i lille sal en stor kaminopbygning med små figurer - de blev tyve år senere bortført af svenskerne - og Kongens kammer med tilstødende lokaler fik et prægtigt udstyr. Til selve kammeret byggede Steenwinckell en kamin - et mesterstykke af sort, gråt, grønt, rødt og lyserødt marmor plus alabaster med guldbelægning. Overfor byggedes en portal med grønne, korinthiske marmorsøjler og flyvende engle, der hænger blomster og guirlander omkring kongens kronede navnetræk. Det tilstødende karnapværelse fik mørke paneler og gulv af sort belgisk marmor, så at interiøret dannede en effektfuld kontrast til Kongens Kammeres lysende pragt.

Der er grund til at tro, at også de udvendige vægterganges lukning skete i Kristian IVs tid, idet tagkanterne blev ført ud til gangenes rigt ornamenterede dækplader. Det ville ligne Kristian IV at have styrket Kronborgs arkitektoniske helhed på denne måde, men man ved altså ikke, om æren er kongens. Kun at vægtergangen var dæk-

ket, da Laur. Thurah 1749 tegnede slottet til »Den danske Vitruvius«.

Efter genopbygningen fik Kronborg en del nyt inventar. Den store sal fik igen kasetteloft og malerier, men iøvrigt indskrænkede man sig til at udstyre de kongelige gemakker i nordfløjen. Når det gjaldt rigt udstyr blev alle kræfter iøvrigt brugt på Frederiksborg og Rosenborg. Kongens formål med genopbygningen af Kronborg havde da heller ikke været at få endnu en repræsentativ bolig. Han ville først og fremmest skåne sig selv og rigerne for den forsmædelse, det ville have været at nedrive den udbrændte ruin. Og han ville redde sin fars smukke slot. Derfor blev Kristian IV den tredje af de konger, hvis navn knyttes til Kronborg. Efter hans tid er slottets ydre kun ændret i detaljer - og altid ligeså pietetsfuldt, som Kristian selv var.

Den faldne fæstning

Mod slutningen af Kristian IVs regeringstid blev Kronborg sat på en prøve, der burde have vist de sagkyndige, at fæstningen trods sin pragt og tilsyneladende styrke kun kunne være »lås for Øresund«, hvis den fik støtte af en stærk flåde.

I 1644 havde Danmark krig med svenskerne, som havde besat det meste af Jylland, og som fik støtte af hollænderne. Til søs havde danskerne stået sig godt - bl.a. i slaget på Kolberger Heide, hvor kongen med stort mod førte kommandoen på »Trefoldigheden«. Holland

sendte en hjælpeflåde, og for danskerne var det afgørende, at den ikke slap ned i Østersøen. Den 9. oktober 1644 stod 27 nederlandske orlogsskibe imidlertid forbi Kronborg - totalt uberørte af kanonaderne fra bastionerne. Senere kunne en forenet svensk-hollandsk flåde derefter give danskerne et tilintetgørende nederlag ved Fehmern.

Hændelsen burde klart have demonstreret, at Kronborg ikke havde den styrke, man tiltroede den nye fæstning. Man lod sig imponere af den mægtige kanon »Skægget« med de herlige ornamentter og sagde: »Når Skægge begynder at quække, så revner både mure og vægge«. Der gik frasagn om en fabelagtig artillerist, der med »Skægget« havde skudt koen væk foran en malkepige ved Helsingborg. Men sandheden var, at ingen af slottets kanoner kunne række mere end godt en kilometer ud over Øresund, og der var trods alt fire kilometer til Helsingborg.

Man gjorde dog hvad man kunne for at styrke Kronborg militært. Bastionerne og det store tårn blev udstyret med kanoner - kartover, »sangerinder« og de små »porthunde« - i betydeligt tal. Der var ialt 100, meldte en englænder, som omkring 1600 åbenlyst spionerede trods de danskes »nøjeregnende og mistænksomme natur«.

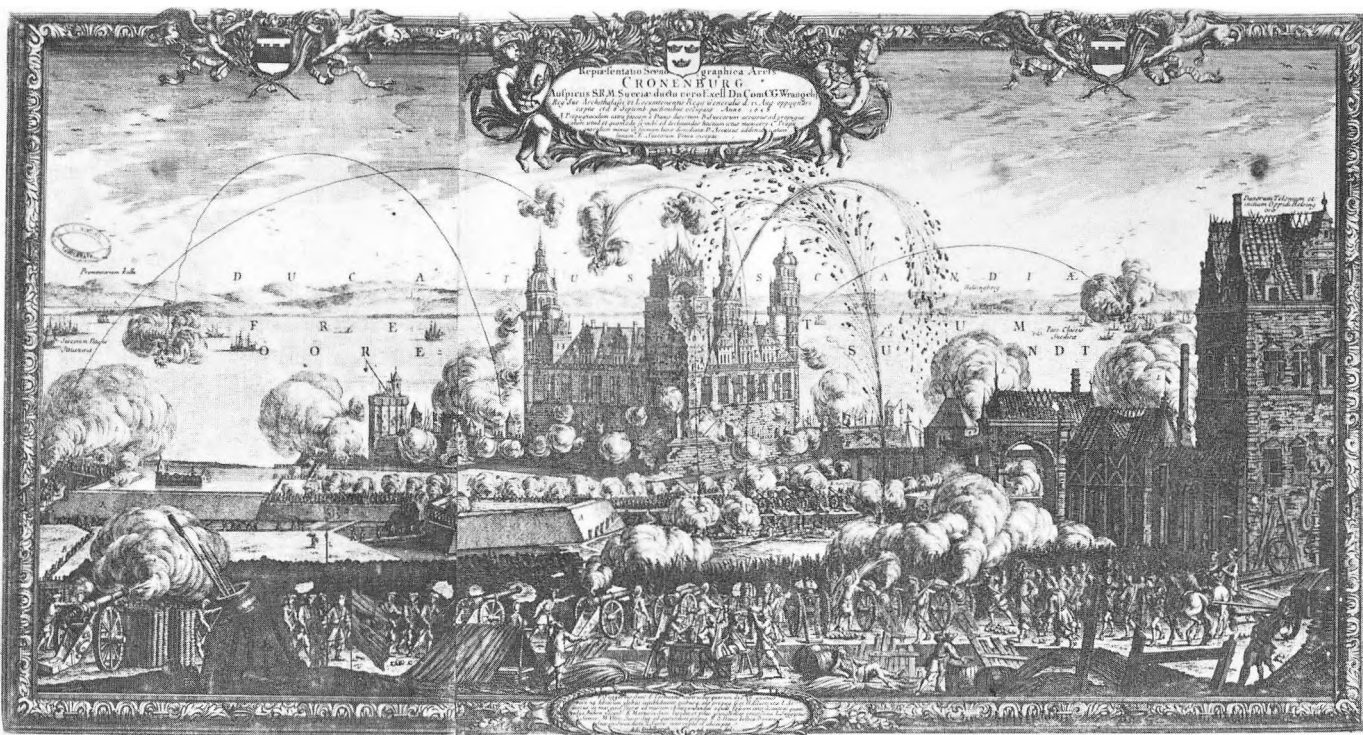
Besætningen havde på Frederik II's tid været adelsburser og landsknægte med flintebøsser, Kronborg havde fået sin egen »slotslov« og man havde forsøgt sig med en styrke skotske lejetropper, der var regnet for at

være de bedste af alle. 1610 marcherede hauptmann Thomas Winge ind med sine 100 »blå gøngeknægte« - nationale skånske soldater, der blev Frederik III's livvagt og oprindelse til nutidens Kgl. Livgarde.

Både venner og fjender ærede Kronborg som en af Europas »stærkeste og skønneste fæstninger«, så det føltes som en lammende katastrofe, da den i 1658 overgav sig til svenskerne. Ved den eneste virkelige lejlighed, slottet fik til at vise sin praktiske militære værdi.

Svenskekongen Carl X Gustav førte 1658-60 to krige i Danmark, som han for altid berøvede de østensundske landsdele undtagen Bornholm. 27. februar 1658 sluttede den første krig med Roskilde-freden, hvorefter blandt andet Skåne, og Blekinge blev afstået. Svenskerne trak sig i den følgende tid tilbage fra Sjælland, men 8. august genoptog Carl Gustav krigen, da han landsatte 4400 fodfolk og 1200 ryttere i Korsør. Målet var nu at udslutte Danmark som stat, og midlet var at erobre København, hvis belejring begyndte 14. august.

Carl Gustav måtte dog have ryggen fri og endnu vigtigere: en forsyningslinje til Skåne og Sverige. Kongen gav derfor sin rigsadmiral og feltmarskal Karl Gustaf Wrangel den opgave at erobre Kronborg med en styrke på 3000 mand, som marcherede af fra lejren udenfor København den 15. august. Wrangel havde fire fodregimenter (Vavassor, Essen, Fersen og Hezstreich) og et rytterregiment (Engell), der blev fulgt af efterhånden betydelige mængder belej-

ringsmateriel. Carl Gustav måtte mene, at den styrke meget hurtigt kunne indtage Kronborg, hvis besætning ikke kunne vente hjælp fra den åbne by Helsingør. En delegation, udsendt af borgmestre og råd, havde opsøgt den svenske konge. Disse gode borgere tilbød underkastelse, bad om salvegarde (beskyttelse) og kunne i øvrigt fortælle hans svenske majestæt, at fæstningen var i dårlig forsvarsstand og hurtigt kunne erobres. Et lignende indtryk havde kongen fået af de tegninger, hans agent, ingeniør-officeren Erik Dahlberg under våbenstilstanden havde udført fra Sct. Olai kirketårn i byen.

Frederik III havde selv i april inspiceret Kronborg sammen med sin feltmarskal og havde

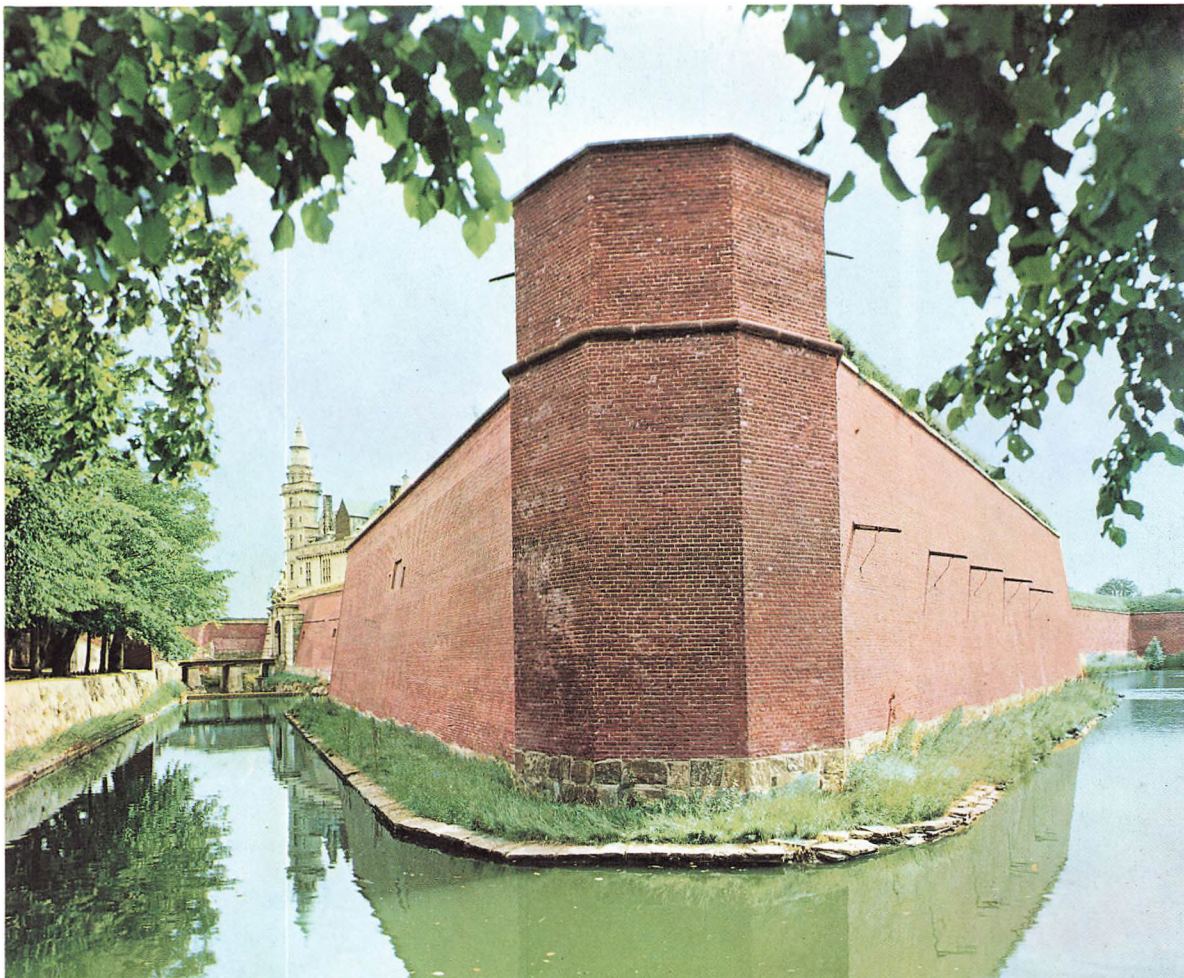
fundet det indlysende, at fæstningen måtte forbedres, så man ansatte ingeniør Ole van Steenwinckell til at bygge to »værker«. Steenwinckell var af den kendte slægt, hvis stamfar var indvandret fra Nederlandene for at blive muremester på Kronborg. Hans søn, Oles far, havde genopbygget Kronborg for Kristian IV.

Ole van Steenwinckell, hvis navn blev fordansket til Stenvinkel, havde, fortælles det, i sin ungdom skitseret en moderne befæstning til Kronborg. Senere kom han til at arbejde med befæstning af Malmø og var siden blevet stadsbygmester og kgl. ingeniør i København.

Befæstningsarbejderne nåede dog ikke at komme i gang, før Carl Gustav genoptog kri-

Svenskernes belejring af Kronborg i august 1658 er beskrevet i Pufendorfs pragtværk om Carl X Gustavs bedrifter. I forgrunden har svenskerne bygget skanser og pallissader, og deres kanoner øser kugler ind over slottet, der svarer bravt for sig fra bastioner og det store tårn. Til højre er svenskerne nået helt frem til slotsgraven, som de er ved at slå bro over, men danske hellebardister er i beredskab på den anden side. Granater eksploderer i luften, og både på slottet og i byen har kampene gjort svære skader - ikke mindst på det store tårn, hvor de metertykke mure er delvis styrtet ned og det pyramideformede tag splintret. Øresunds Toldkammer ses som ruin øverst til højre. De fleste af de svenske landsknægte har travlt i skanserne, men nogle stykker har dog slået sig ned ved marketenderiet med kridtpiber og ølkrus.

Foto: Det kongelige Bibliotek

Kronborgs nordvestlige bastion er slottets største og i sit indre rummer den de berømte kasematter. Bastionen hed oprindeligt Ridderposteien, men kaldes nu Frederik IVs bastion. Under stenpladen med Tyge Brahes latinske indskrift, som her ses til venstre på bastionens flanke, var porten indtil 1664 - den nyere indgang ses længere i baggrunden mod Dronningens karnap. Bastionen er et enestående stykke historisk militær arkitektur, der fra denne synsvinkel totalt dominerer slottet.
Foto: Ole Færch-Jensen

gen, så Kronborg måtte møde angriberne med bastionerne fra Frederik IIIs tid. I kasematterne i Ridderposteien opbevaredes ganske store forråd af skyts og materiel, som var hentet fra Landskrone fæstning før afleveringen til svenskerne. Også kornlofter, saltekar og smørkældre var velfyldte, for man turde ikke stole på forsyninger fra Helsingør, hvis multinationale befolkning - endnu da - nærmest var ligeglad med, om deres konge var dansk eller svensk.

Lensmand på Kronborg var

den unge Christoffer Bille, der ikke havde militær myndighed. Den havde oberst Paul Beenfeldt, som efter svenskerens landgang var sendt til Helsingør med Frederik IIIIs ordre om at forsvare Kronborg til det yderste, ikke underhandle med fjenden og kun modtage ordrer fra kongen selv.

Udnævnelsen af Beenfeldt var imidlertid en alvorlig fejl, som til sidst førte til fæstningens fald. Kongen tog ikke hensyn til, at oberstens gods og familie var på Fyn, altså i svenskernes vold. Og han fjernede

ikke den hidtidige kommandant, oberstløjtnant Carl Brunow, der var dybt krænket.

Kronborgs forsvarere var 250 landsknægte, de fleste tyskere og skåninger, som var delt i fire kompagnier, samt en del artillerister. Både menige og officerer blev hurtigt delt i to partier, Beenfeldts og Brunows, og det endte med komplott og åbent mytteri. Beenfeldt skrev den ene klageskrivelse efter den anden til kongen, der ikke kunne gøre meget fra det belejrede København, og Brunow førte sig frem med voldsom kritik mod

Et hollands stik af det nederlandsk-svenske søslag ved Kronborg den 29. oktober 1658. Carl X Gustav stod selv på slottets bastion og så kampen, efter at Kronborgs kanoner havde vist sig afmægtige, når det gjaldt om at standse den nederlandske flåde. Stikket viser øverst portrætmedailloner af den nederlandske admiral løjtnant, baron Jacob van Wassenaer van Opdam (til ven-

stre) og hans svenske modstander, rigsadmiral Carl Gustav Wrangel. Slaget, der er set fra syd, er i fuld gang - til venstre er Opdams admiralsskib »Eendracht«, i kamp med Wrangels »Victoria«, mens »Nordstiernan« på den anden side af Opdam er skudt til vrage. I forgrunden synker »Wappen van Rotterdam«.

stre) og hans svenske modstander, rigsadmiral Carl Gustav Wrangel. Slaget, der er set fra syd, er i fuld gang - til venstre er Opdams admiralsskib »Eendracht«, i kamp med Wrangels »Victoria«, mens »Nordstiernan« på den anden side af Opdam er skudt til vrage. I forgrunden synker »Wappen van Rotterdam«.

Foto: Det kongelige Bibliotek

set. I begyndelsen klarede Kronborg sig dog forbavsende godt. Wrangels styrke marcherede 17. august ind i Helsingør. Et

stykke udenfor byen blev feltmarskallen hilst af en deputation af underdanige borgere, der straks nådigt fik en beskyttelse på 200 ryttere. Det værn blev helsingoranerne iøvrigt hurtigt trætte af, da de selv skulle betale husly og kost til soldaterne, der ikke var beskædede i deres fordringer.

Med sine 3000 mand mod Kronborgs 250 må Wrangel have ment, at erobringen ville blive en let sag. Det blev - trods uenigheden på bastionerne - ikke tilfældet.

På forhånd var bykvartererne nærmest slottet svedet af for at skaffe frie skudfelter, og da svenskerne rykkede ind i Helsingør, begyndte en voldsom beskydning fra bastionerne og det store tårn. En flok erobrere lagde sig ind på selve Øresunds Toldkammer, men måtte hurtigt forsvinde, da huset blev skudt sønder og sammen. Værdifulde arkiver blev ødelagt, men selve pengeskatten havde tolderne på forhånd fået væk.

Svenskerne gravede løbegange frem mod fæstningen, men i de første dage var initiativet helt forsvarernes. De foretog tre heldige udfald og afværgede så effektivt et svensk flankeangreb, at Wrangel lod en menig og en kvartermester hænge for fejhed.

Ilden fra slottets store tårn var meget generende for svenskerne, der måtte føre store mængder belejringskylts frem og anlægge to batterier til at beskyde tårnet. Det gav resultat, for den 21. august blev der skudt en breche i tårnets mærttykke mure, og snart efter styrtede dets øverste del med

klokkehuset ned.

I augusts sidste dage arbejdede svenskerne sig nærmere med løbegrave, minegange og kanonbatterier. Den danske modstand var stadig hård, så i løbet af 14 dage mistede Wrangel 250 mand, døde og sårede - et tab der blev opvejet af oberst Richard Hutchinson's ankomst med tre kompagnier engelske lejesoldater. I denne fase lykkedes det også at erobre det danske orlogsskib »Snarensvend«, der i fredsperioden havde været vagtskib med den opgave at standse handelsfartøjer, der søgte at stryge forbi Helsingør uden at betale Sundtold.

Under belejringen havde »Snarensvend«s kanoner kunnet genere svenskerne fra flanken, men den 28. august blev skibet erobret. Triumfen blev dog kort, for skibet blev taget under beskydning fra fæstningen, og det sank ud for Snekkersten, hvor undervandsarkæologer har lokaliseret det i vor tid.

Belejringens effekt blev i det hele taget mindsket af, at den svenske flåde ikke kunne blokere Øresund. Derfor kunne en galliot den 30. august nå frem til slottet fra København med 150 mand friske tropper ombord. Det var en velkommen forstærkning for kommandanten, der havde mistet 60 døde og sårede, og som manglede 300 mand for at kunne bemandle alle poster døgnet rundt.

I sin lejr foran København blev Carl Gustav utålmodig - kongen fandt det utåleligt, at den mægtigt overlegne svenske styrke endnu ikke havde kunnet nå sit mål. Hæren foran

København var svækket uge efter uge, og den vigtige forbindelse til Sverige kunne ikke åbnes.

Carl Gustav lod Wrangel stille hos sig, og feltmarskallen har åbenbart fået en hidsig forelæsning. Dagen efter at Wrangel var kommet tilbage til Helsingør, den 3. september, begyndte nemlig en voldsom beskydning af slottet med 34 svære kanoner, og en af bastionsmurene faldt sammen »som om man trak et gardin eller et forhæng til side«. I kasematterne kom der en breche så bred, at en stormkolonne kunne marchere igennem - hvis det ikke havde været for det mirakuløst kraftige forsvar.

Wrangel forsøgte sig nu med psykologisk krigsførelse, og her var der glimrende muligheder, for Carl Brunows parti blandt forsvarerne havde begået åbent mytteri. Wrangel kunne også nok så omsorgsfuldt udtrykke sin bekymring for Beenfeldts familie og gods på Fyn, hvor Wrangels kolleger kunne vise sig ubehageligt utålmodige. Trods Frederik III's udtrykkelige forbud gik parlamentærene frem og tilbage, og Wrangel lovede imødekommende at lade breve med bøn om tilladelse til overgivelse gå uhindret til København. Depecherne endte naturligvis hos Carl Gustav, så Beenfeldt forgæves måtte vente på svar, mens det sank i vinflaskerne og tropperne nægtede ham lydighed.

Det måtte ende med kapitulation, så den 6. september kl. 9.00 blev vindebroen sænket. Beenfeldt havde fået ret til fri

Da slaget mellem de svenske og nederlandske flåder den 29. oktober 1658 stod ved Kronborg, sejlede den unge hollandske maler Willem van der Velde rundt i sin galliot mellem krigsskibene og tog skitser, der siden blev grundlag for en række tegninger - bl.a. denne, hvor svenske »Leoparden« synker yderst til højre. Mellem denne og hollandske »Wappen van Rotterdam« skimtes Kronborg, hyldet i krudtrøgens tåger.

Foto: Frederiksborgmuseet

afmarch med flyvende faner og ladte våben, men kun en snes mand, flest officerer, fulgte ham. Resten gik på stedet i svensk tjeneste, helt som det var sædvane i landsknægtkri- gene.

Belejringen havde kostet danskerne 36 døde og 140 sårede. Svenskerne havde mistet betydeligt flere, men nu fik de nye tropper foruden alt, hvad kasematterne rummede af skyts, ammunition og forråd. Nyheden måtte virke lammende i København, hvor man få dage efter kunne se Wrangel og hans tropper slutte sig til belej- ringshæren foran Vesterport.

Kronborg var blevet slemt tilredt af de tre ugers belejring. Det store tårn var en ruin, men også andre steder på slottet var der sket store skader - således var en granat faldet i trappetår- net ved Dronningens kammer »fra øverst til nederst«. Vindel- trappen af sandsten var knust,

så derfor må tårnet den dag i dag nøjes med en trætrappe.

Dagen efter overgivelsen var Carl Gustav selv på Kronborg, hvor han straks satte reparations- og befæstningsarbejder i gang. Ledelsen af dem fik ingeniør-officeren Erik Dahlberg, der bar den imponerende titel generalkvartermesterløjtnant - det betød major eller oberstløjtnant. Under sig fik Dahlberg Ole Stenvinkel, der gik i tjeneste som svensk bygmester samt cirka 500 danskere - bønderkarle, der blev udskrevet fra Kronborg, Frederiksborg og Hørsholm len, samt håndværkere, der måtte møde fra købstæderne med værktøj, våben, heste og mundering. Stenvin-

kel fik overladt det meste af det praktiske arbejde, for Dahlberg var en såre ambitiøs herre, der gjorde sig så mange og lange ærinder til Carl Gustavs lejr som muligt, og som på Kronborg tumlede med vældige planer for en fæstning, som kan ses på kobberstik i det store værk om Carl Gustav-krigene, udgivet af Pufendorf. I virkelighedens verden blev der aldrig noget ud af planerne, men i Kronborgs kasematter kan man stadig se det stenskrivebord, hvor Dahlberg efter traditionen virkede med passer og trekant.

Carl Gustav havde udset sig Kronborg som residens for sin dronning Hedvig Eleonore, der var født prinsesse af Slesvig-Gottorp og dermed opdraget til et solidt had til det danske kongehus. Hun fulgte sin mand troligt på hans krigstogter i Danmark og fordrev undervejs tiden med at plyndre slotte og herregårde med hævngherrig grundighed. Også Kronborg skulle komme til at mærke damens bjergsomhed.

Kronborg fik iøvrigt kun en svag besætning, for Carl Gustav havde brug for alle sine styrker ved København. På selve slottet, hvor det svenske rigsråd ofte holdt møder, og hvor Carl Gustav slappede af fra lejrlivet, indkvarteredes den kongelige livgarde og livdrabterne - en ret fåtallig skare - mens den øvrige styrke, cirka 300 mand blev lagt ind i kasematterne i Ridderposteien - et for Frederik IIs tid meget imponerende, men siden farligt sårbart underjordisk kaserneanlæg. Kasematterne var på

papiret »bomsikre«, men under belejringen havde det vist sig, at det nye skyts kunne sende kugler gennem voldmuren og volden selv helt ind i kasematterne. De var delt i to etager, hvoraf den øverste brugtes til port, vagtrum, stalde, bryggers og smedje, mens den nederste var kaserne til 1000 mand. Her var belægningsrum, køkken med bageovne og kobberbeklædte kogekar af sandsten samt eksercersal, som stadig ses. I tidens løb har det været nødvendigt at køre cirka tre alen fyld på gulvet, fordi vandet fra voldgraven trængte ind, men oprindeligt skal der i denne sal have kunnet gøres øvelse af soldater med hellebarder, så loftshøjden har været ganske imponerende. Desuden rummede kasematterne de fangehuller, som var nødvendige for mandstugten, men som senere skulle blive vigtige under Kronborgs sammensværgelsen. De er trekantede og tanken skal have været, at man skulle kunne gøre fængslingen mere pinefuld ved at skyde gitrene ind mod rummenes murspidser. Til det brug må man nødvendigvis have haft et sæt af gitre i forskellige bredder.

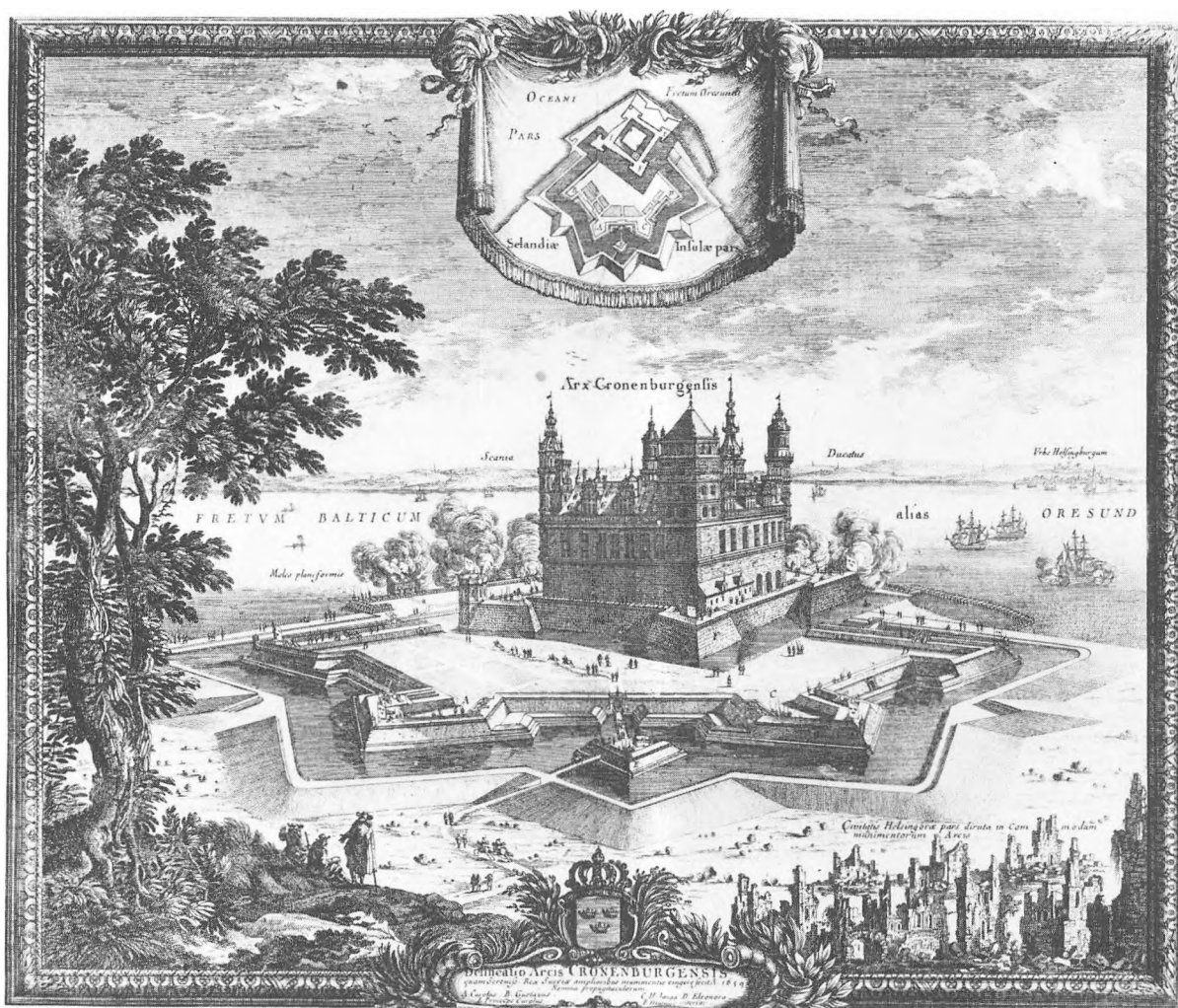
I kasematterne lå under den svenske besættelse - og det var den eneste gang de benyttedes efter deres formål - 300 svenske »bauernjungen« - bønderdrenge, der var udskrevet som rekrutter i Västergötland, og som oberst Johan Hård i dybet dreserede til deltagelse i krigen mod Danmark.

Kronborgs bedste skyts blev med største hast anbragt på bastionerne ud imod Øresund, for

Carl Gustav ventede en nederlandsk flådes ankomst som undsætning for det belejrede København. Kongen var som alle andre overbevist om Kronborgs muligheder for at bestryge Øresund og med slottet inde mente han let at kunne standse nederlænderne. Handelsrepublikkerne, der havde været Sveriges allerede i 1644, støttede nu Frederik III - ikke af smuk sympati for den danske konge, men fordi de så en klar fordel i at forhindre Sverige i at få kontrol over begge Sundets bredder.

Den 29. oktober 1658 stod Carl Gustav selv på Kronborgs flagbation med sin dronning, sin svoger hertug Albrekt af Slesvig-Gottorp og sin søster, grevinde de la Gardie. Han havde forberedt sig på i al magelighed at demonstrere sit krigeriske mesterskab, for nord fra nærmede sig en nederlandsk hjælpeflåde, på vej til København. Admiral var Jacob baron van Wassenaer van Opdam, som kommanderede 36 store orlogsskibe, seks transportskibe med 2200 soldater, fire brandere og en hel del handelsfartøjer med forsyninger til den indesluttede by.

Carl Gustav ventede til det sidste, at Opdam skulle salutere og dermed erkende den svenske sejr over Danmark. Det skete ikke - den nederlandske flåde stod ned i Sundet med alle sejl og bannere sat - godt ovre mod Helsingborg. I afmægtig harme brændte kongen personligt det første skarpe skud af, men kuglen gik naturligvis i vandet, og ligesådan skete det med alle de salver,

Pufendorfs værk »De rebus a Carolo Gustavo« forherliger i pompøse kobberstik Carl X Gustavs felttog. I bogen findes også dette stik af Kronborg i svensk magt - ovenikøbet med planlagte istandsættelser af det store tårn og anlæg af fæst-

ningsværker indtegnet, som var det virkelighed. Det var det ikke, for de ting, den svenske ingeniørficer Erik Dahlberg havde projekteret, nåede man ikke at blive færdige med før krigen var slut. Danmark måtte selv sørge for at befæ-

ste Kronborg. Nederst til højre ses ruinerne af et helt helsingørsk bykvarter, der blev skudt til murbrokker under belejringen.

Foto: Det kongelige Bibliotek

hvis affyring nu skjulte Kronborgs sandsten i krudtrøgstæger. Kongen må have skævet forlegent til familien, der havde været så sikker på Kronborgs styrke.

Mere realisme var der i de håb, der blev rettet mod næste

forhindring. I bugten syd for Helsingør lå Wrangel med den svenske flåde: 45 stærke skibe i en spærrende linje. Opdam holdt dog lige på svenskerne, og det kom til et fem-seks timer langt, voldsomt søslag i tidens stil: skib mod skib uden

samlet kamporden. Det blev til en vild og blodig affære, hvor bl.a. det nederlandske admiral-skib »Brederode« gik ned. Opdam lod sig ro over på et andet skib og fortsatte kampen, indtil svenskerne trak sig ind under dækning af Kronborgs

skyts. Opdam kunne fortsætte til København, hvor den medtagne flåde fik den fortjente heltemodtagelse.

Sammensværgelsen

Efter at de nederlandske sejl var forsvundet i den sydlige horisont, var det slut med Kronborgs betydning som center i krigen. Den svenske dronning kunne i ro og mag give sig til at indprente sig slottets flyttelige værdier, og garnisonen etablerede et i starten udmærket forhold til Helsingørs borgerskab, som tjente gode penge på besættelsesmagten - de leverede bl.a. »rhinskvin, franskvin og specerier« til Carl Gustavs lejr.

Men som det gerne går ved besættelser: de besatte begyndte at blive irriteret på de fremmede magthavere, der i den erobrede by ikke var smålige med krav om bekvem indkvartering, fourage og kontanter. Dertil kom, at København viste sig inspirerende standhaftig, nu ovenikøbet med nederlandsk assistance.

Resultatet blev Kronborg-sammensværgelsen - et forsøg på guerillakrig, som Danmark først skulle komme til at opleve magen til næsten 300 år senere, nemlig under den tyske besættelse 1940-45.

Kronborg-sammensværgelsen havde de fleste af de fejl, som senere eksperter i illegalt arbejde skulle komme til at kende udmærket: der var alt for mange indviet i komplottet, man arbejdede urimeligt længe med planerne og man havde ingen klar forestilling om, hvordan et første heldigt

resultat skulle udnyttes. Men heller ikke det store, personlige mod og den blodige gengældelse manglede, selvom der var vældig forskel på besættelsesmagterne i 1658 og i 1940-erne.

Ophavsmanden til det hele synes at have været Frederik III's kammerjunker Korfitz Trolle, der blev sendt ud fra det belejrede København for at organisere snaphanebevægelser, og som bl.a. var i Helsingør forklædt som tjener.

Hovedmanden var dog dronningens foged på Hirsholm Lorens Tuxen (1618-82), der ledede en større spionbevægelse på det besatte Sjælland. Heraf var Kronborg-sammensværgelsen en del, og den synes efterhånden at have fået cirka 100 medlemmer. Bedst kendt blev præst i Birkerød Henrik Gerner (1629-1700), ridefoged i Kronborg amt og herre til Krogerup Hans Rostgård (1625-84) og ingeniør Ole Stenvinkel (d. 1659). Iøvrigt var en række mere eller mindre fremtrædende helsingørske borgere med, og man regnede med de bønder, svenskerne havde udskrevet til fæstningsarbejde på Kronborg - det drejede sig om cirka 500 karle - og de håndværkere, der var hentet i købstæderne.

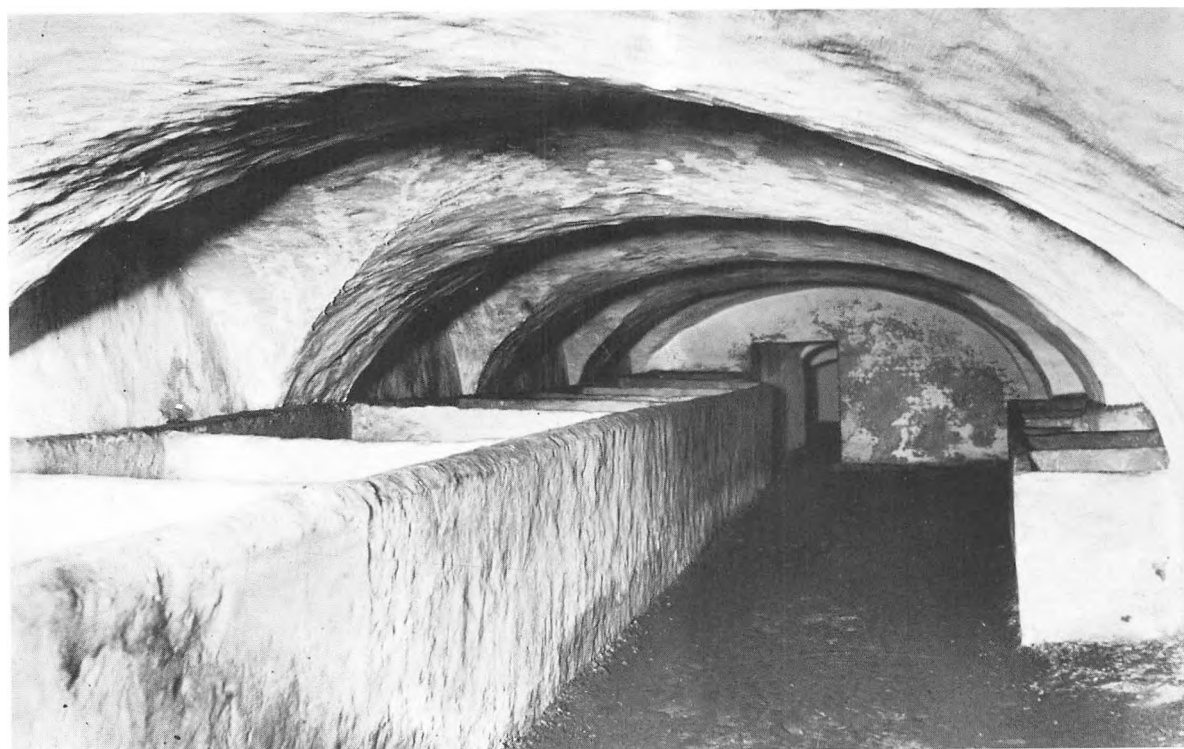
Planen var enkel nok: svenskerne på Kronborg havde brug for store mængder brænde til opvarmning og madlavning. Når et af disse tog af bøndervogne nærmede sig porten skulle det være bemanded med pålidelige folk med våben skjult i brændet. På vindebroen skulle en af vognene kile sig fast, og derefter skulle man overmande den ret fåtallige og

uerfarne svenske besætning. Fra København skulle så pr. skib sendes forstærkning til det generobrede slot.

Men denne plan arbejdede man med i hele fire måneder, og flere og flere blev optaget i sammensværgelsen. Der er ikke tvivl om, at man på helt naiv vis har glædet sig over dette anslag mod de stadigt mere afskyede svenskere. Denne indstilling førte da også til, at hele komplottet blev afsløret ved en for en illegal himmelråbende dumhed. En student fortalte i et brev stolt om det patriotiske anslag, han var med i. Brevet gik tabt, blev fundet af svenskerne - og de havde let ved at arrestere »over 14« personer, som med ubegribeligt letsind var nævnt i brevet, hvis eneste formål iøvrigt var at fortælle studentens kammerater, hvad han var for en karl.

Sammensværgelsens tragiske skikkelse blev Ole Stenvinkel, der - som tidligere omtalt - var blevet sendt til Kronborg af Frederik III. Da slottet overgav sig, gik han i svensk tjeneste for at lede udførelsen af Dahlbergs projekter. Det vil man vel i dag kalde landsforrædderi, men Stenvinkel gjorde blot det samme som flertallet af Kronborgs soldater og Helsingørs borgere. Man var overbevist om svensk sejr og indstillede sig på det som mange danskere på en tysk sejr i 1940.

Stenvinkel var imidlertid en nøgleperson, hvis overrumpingen skulle lykkes: han kendte og ledede de danske arbejdere på befæstningen. Han blev overtalt med kontanter og en personlig appel fra Frederik III,

På et xylografi fra »Illustreret Tidende« 1869 ses kasematternes såkaldte eksercersal. Der var dengang betydeligt højere til loftet end i dag, fordi vandet fra voldgraven er trængt ind og har tvunget til påfyldninger på gulvet. Helsingør Bymuseum.

og derefter var han absolut loyal mod sammensværgelsen, som han - med 1000 dukater - fik udvidet med den engelske lejetropfører oberst Richard Hutchinson, der i svensk tjeneste følte sig ilde behandlet - bl.a. fordi de fleste af hans 300 soldater var faldet i stormen på København, så at hans eget sold var blevet minimalt.

Fra februar til juni 1659 arbejdede sammensværgelsen, men fem dage før den planlagte aktion røbede studentens brev det hele. Fra Kronborg sprængte svenske ryttere ned i Helsingør og ud i landskabet for at anholde mistænkte. Stenvinkel fik man let fat i på selve Kronborg, og han blev ikke skånet, for han var jo i svensk tjeneste, selvom han ikke havde aflagt den formelt vigtige ed til Carl Gustav. Stenvinkel blev torteret - hvor hårdt ved vi ikke, men de svenske krigsmænd var i almindelighed ikke blide i deres metoder. Alligevel angav han ingen af sine medskyldige.

Mægtige forrådskar af sten indgår i kasematte-anlægget. Fra disse kummer skulle man kunne ernære en hel forsvarsstyrke i seks uger. Helsingør Bymuseum.

Den 29 juli 1659 blev den lænkede Stenvinkel hentet op af sit fangehul i kasematterne og - ledsaget af sin søn - ført gennem Helsingør til retterstedet ved Svingelport syd for byen. Stenvinkel blev halshugget, hans lig blev parteret og lagt på fire stejler, der rejstes ved byens fire porte. Her var de uhyggelige rester at se, indtil krigen var slut og svenskerne sejlet hjem. Så gav Frederik III ordre til, at Stenvinkel skulle have en ærefuld begravelse, hvad han også fik i Sct. Mariæ kirke i Helsingør. Byfogeden lagde som den første hånden på stajlen - en helt usædvanlig ting i 1600-tallet, hvor det mindste arbejde i forbindelse med retterstedet kunne ødelægge en ærlig mands omdømme for hele livet.

Henrik Gerner - der åbenbart var taget med i komplottet fordi han som tidligere Oxfordstudent kunne tale med Hutchinson - blev også pint i »flere timer«, men heller ikke han røbede noget. Sammen med Stenvinkel blev han dømt til døden og beredte sig den 19. juli til henrettelsen - bl.a. ved at skrive et modigt og smukt brev til sin kone. Halshugningen blev imidlertid aflyst, og for Gerner begyndte nu en nerveopslidende seks uger lang fængsling i 36 pund lænker, der i dag hænger på Birkerød kirkevæg. Noget af tiden sad Gerner i Kronborgs kasematter, en anden periode på Helsingborgs slot, mens der arbejdedes på at skaffe en løsesum, som svenskerne fastsatte til 10.000 rigsdaler. Til sidst blev han løsladt »helt opsvulmet af skørbug«, og efter kri-

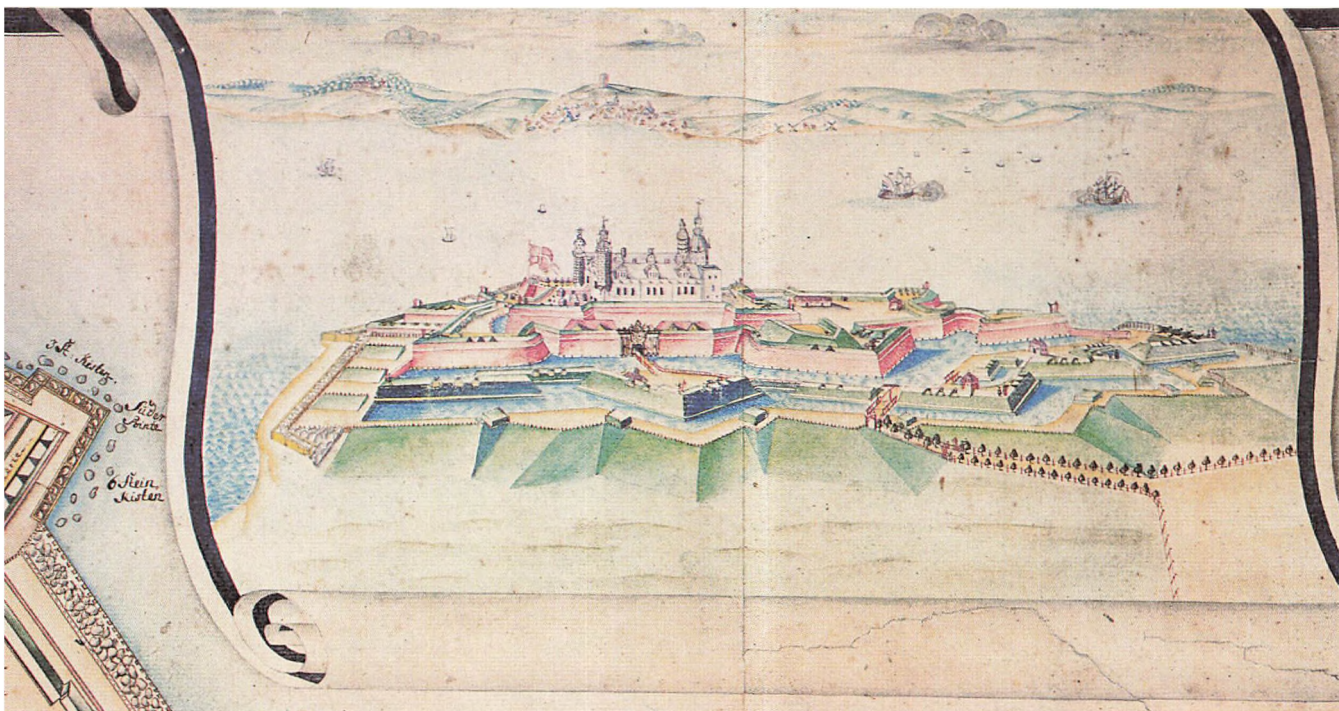
gen fik han tak for sin patriotisme, idet han endte sine dage som biskop i Viborg.

Det sagdes, at Carl Gustav skånedes Gerners liv, fordi Frederik III truede med at henrette en fangen svensk adelsmand i København. En kendsgerning er dog, at Stenvinkel var Kronborg-sammensværgelsens eneste dødsoffer - hovedmanden Lorens Tuxen blev endda meget hurtigt sat på fri fod mod en løsesum på 1500 rigsdaler.

Alle de øvrige efterhånden cirka 25 fængslede blev også løskøbt efter at en særlig embedsmand havde fået til opgave at presse så store summer ud af dem som muligt. Han gjorde sit arbejde så godt, at han efter krigen kunne købe en herregård og en titel i Skåne.

I det første chok over sammensværgelsen brugte svenskerne utvivlsomt tortur på adskillige, men selvom de var velmenende, var bødlerne ikke så effektive som senere tiders, for ingen angav hinanden - og specielt angav ingen hovedmanden Lorens Tuxen, hvis vigtige rolle svenskerne aldrig opdagede.

Da den første ophidselse var kølnet, var svenskerne i et dilemma - for hvad skulle de rent juridisk gøre? Efter krigsartiklerne kunne sammensværgelsens medlemmer henrettes, men det skulle være sket straks. Da faren først var ovre, måtte man bruge almindelig lov, og danskere kunne fornødtigvis ikke dømmes for forræderi mod Sverige. Så hæderlige overvejelser kan med langt senere begivenheder synes absurde, men en kendsgerning er det

Prospektet fra 1730 er en ganske dejlig akvarel, alt for følsom til militær brug, synes det, men den kunstneriske ingeniørofficer har givetvis nydt arbejdet. Man ser slottet, Øresund med sejlere og i baggrunden Helsingborg med Kärnan. Alle detaljer i fæstningen er kommet med: alleen med skildrehuse et stykke før den første vindebro, soldater, kanoner, haver og småhuse. Det var en stærk fæstning, men hyggelig var den også. Hærens arkiv.

alligevel, at datidens retsbevidsthed var en slags åndelig palisade for de nordiske samfund. Uden den havde man kun kaos' uhygge omkring sig.

Men naturligvis kunne situationen udnyttes økonomisk, og det blev den også med stor samvittighedsfuldhed. Arrestanterne måtte prøve ubehagelighederne ved hårdt fængsel

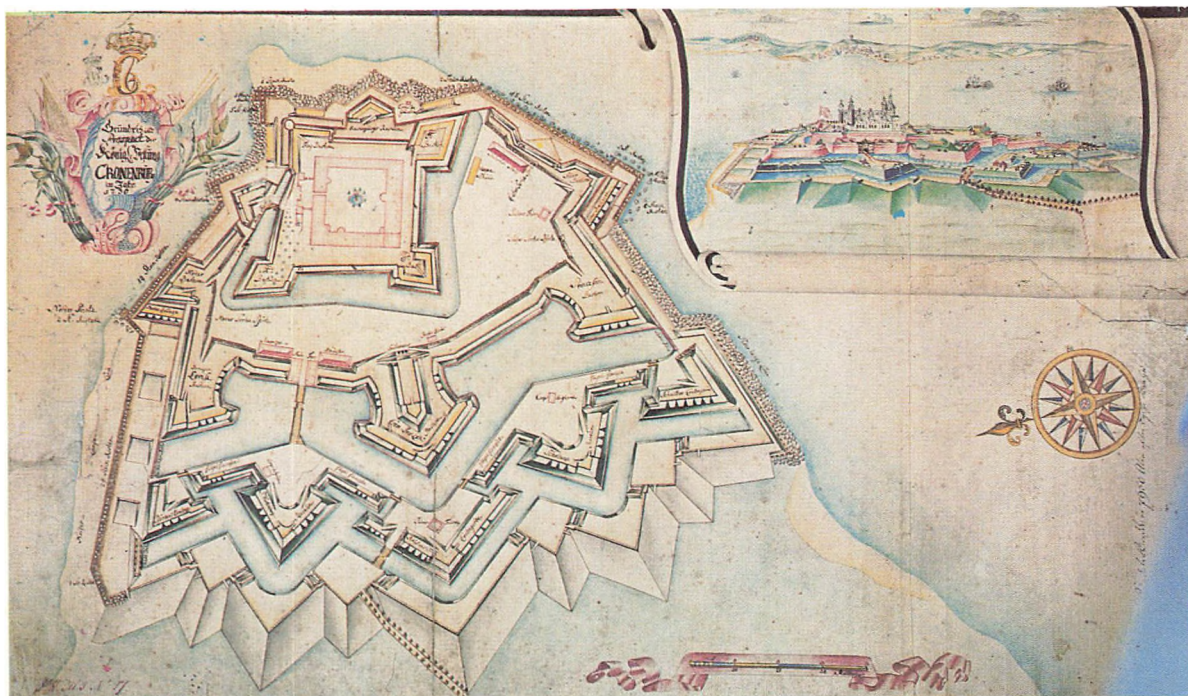
og dårlig forplejning i kasematterne, de blev sendt på volden med skubkarren - en fæl ydmygelse for værdige borgermænd og hørere ved latinskolen - og de blev også frigivet for at rejse penge hos familie og venner. Efterhånden blev de alle løsladt mod bøder på 50-500 rigsdaler - den svenske forhørsleder havde en sikker fornemmelse af, hvad der kunne presses ud af den enkelte. Men på eftersommeren var man hjemme, og der var noget at snakke om resten af livet.

Hans Rostgård - en sønderjysk bondesøn, der havde gjort karriere som hoftjener og giftet sig Krogerup til - opførte sit private drama, selvom han aldrig var egentlig mistænkt, men tværtimod fortsatte med at forsyne svenskerne med heste, mandskab og proviant. Carl Gustav kunne »ikke noksom

rose ham«.

Rostgård besluttede dog at flygte til København - krigen gik jo alligevel ikke så glat for svenskerne - og han optrådte i særdeles fantasifuld stil. Rostgård drog af sted til hest, men skød dyret i skoven ved Nyrup »for at det skulle se ud som om han var dræbt af tatarer, og siden gik han til fods til Humlebæk, hvor han fik en fisker til at sejle sig til København, hvor han utvivlsomt - fortjent eller ufortjent - fik en heltemodtagelse. Konen blev tilbage for at passe sagerne på Krogerup, og hun fik efter sigende som »enke« adskillige ægteskabstilbud fra svenske officerer. Men hun var præcis lige så trofast som Odysseus' hustru i en betænkeligt lignende klassisk situation.

Efter krigen fik Rostgård ikke skade af at have været

med i Kronborg-sammensværgelsen. Han blev enevældens amtmand i Kronborg amt, fiskemester og fik Krogerups jorder tillagt på livstid plus en kongelig årlig ydelse på 300 rigsdaler. I Helsingør Sct. Olai kirke hænger hans imponerende epitafium, og hans bedrifter blev beskrevet på vers af biskop Laur. Thura i 1726.

27. maj 1660 sluttede krigen med freden i København, hvor Danmark for altid mistede skånelandene. De svenske soldater forlod om sommeren Danmark via Helsingør, hvor færgemændene klagede bittert over det ekstra arbejde med at overføre svensk mandskab og udrustning. Med i trosset var et smukt krigsbytte fra Kronborg, som den svenske dronning omhyggeligt havde udvalgt. Admiral Wrangel havde taget sig af malerierne i den store sal,

men dronningen lod samme sted nedtage Frederik II's pragtfulde tronehimmel, som Hans Knieper havde vævet. Den står i dag på det svenske Nationalmuseum i Stockholm. Desuden bortførtes møbler, gobeliner - dog ikke Kniepers kongetapeter, der allerede var i København - samt andet inventar. På slotsgårdens store fontæne brækkedes alle figurer og ornamenter ned - de blev omstøbt til kirkeklokker i Sverige - og indendørs fjernede man kobber, messing og bly. Det gik ud over Frederik II's badstue, slottets køkkener og kasematternes kogekar.

Tilbage lå Kronborg tomt, forskudt og plyndret, men Frederik III satte hurtigt rigets sparsomme reserver ind på at istandsætte det, for nu var Kronborg jo blevet grænsefæstning, forrest mod Sverige, der

»Grundris und Prospect der Königlichlichen Festung Cronenburg« står der i cartouchen med Christian VII's navnetræk på denne plan over fæstningsværkerne 1730. Man kan følge adgangsvejen til slottet gennem alle nederst i midten over broen til det fremskudte forsvarsværk, dernæst videre til Prinsen af Württembergs ravelin, videre gennem Kronværksporten og endelig til broen til Mørkeport. Selve slottet havde endnu dengang fontæne, fremgår det.
Hærens arkiv.

ihvertfald ikke skulle have en forfalden ruin at godte sig over. Frederik III lod planlægge et moderne fæstningsanlæg a la Kastellet i København og istandsatte iøvrigt selve slottet - specielt det store tårn, der var skudt halvt i grus. Tårnet fik dog ikke påny en overbygning, men afsluttedes med den platform, der ses i dag. I Ridderpo-

steien lod kongen hugge en ny hovedindgang, så man slap for den lange S-formede tur gennem kasematterne. Det er den port, der stadig giver adgang til »Mørkeport«, og hvorover man ser kongens - stærkt restaurerede - indskrift, omgivet af geværer, sabler og andet militært materiel. Indskriften er lang og latinsk, men den fortæller, at reparationen var slut 1664. Ingen skulle være i tvivl om, at Kronborg - som Thomas Kingo skrev - var »Den vidtberømte Danmarks Hovedfæstning«.

Den fængslede dronning

Fra slutningen af 1600-tallet var Kronborg blevet uaktuel som kongebolig - de enevældige konger boede på Frederiksborg og senere på Fredensborg eller Hirschholm, når de var på sommerophold i Nordsjælland.

Derimod blev Kronborg stadig betragtet som en så vigtig fæstning, at den 1688-93 fik det nye anlæg Kronværket, der er nærmere beskrevet i afsnittet »Det klassiske Kronborg«.

Fæstningens kommandant havde sædvanligvis generalrang, og han havde til 1737 sin bolig i stueetagen i nordfløjens vestende, hvor Søfartsmuseet nu har sine første lokaler. Derefter flyttede han til samme fløjs anden sal, hvor Laur. Thura havde indrettet en ny kommandantlejlighed.

På slottet boede også andre officerer, bl.a. den næstkommanderende, capitain-vagtmeesteren, som tillige var slotsforvalter. Garnisonens underoffi-

Den ulykkelige Caroline Mathildes sindsforvirrede gemal Christian VII mindes på Flagbastionen. Flere af salutkanonerne, som støttes på det classenske etablissement i Frederiksværk, prydes af portrætmedailloner af den gale konge.

Foto: Ole Færch-Jensen

cerer og de menige var imidlertid indkvarteret hos Helsingørs borgere, der som en art skat måtte stille værelser og senge til rådighed. Det gav anledning til endeløse beklagelser og stridigheder - også fordi soldaterne gik lavsmestrene i næringen for at skaffe sig lidt ekstrafortjeneste ved håndværk i det små.

Kronborgs gamle repræsentative rum - først og fremmest

den store og den lille sal - blev brugt til kornmagasiner for hæren og flåden. Fra Thisted, Holbæk, Skive, Odense, Nyborg og Ålborg kom skibene til Kronborg, der ofte havde 3500 tønder rug (næsten 500 hl) og lige så meget havre, som dyngedes op i salene, hvor renæssancens hoffester blev holdt. I det store tårn var der krudtmagasin til ti tons krudt, og i andre rum var der tøjhus og munderingskamre.

Kun i krigstilfælde blev garnisonen samlet på fæstningen. Det skete f.eks. 1709, da Den store nordiske Krig brød ud. Da måtte to kompagnier rykke ind i barakker på volden - det skete under stor utilfredshed, for bygningerne var over 50 år gamle, men utætte bræddehytter var det dog ikke. Tværtimod: barakkerne var af sten og tømmer med blytag. Her øgedes mandskabet til 1500 mand i vinteren 1715-16, da Sundet var islagt, og man frygtede en gentagelse af Carl X Gustavs genistreg med marchen over Storebælts is. Til at vederkvæge mandskabet under en eventuel belejring indkøbtes bl.a. 2033 pund smør, 2240 pund tobak og rigeligt med brændevin.

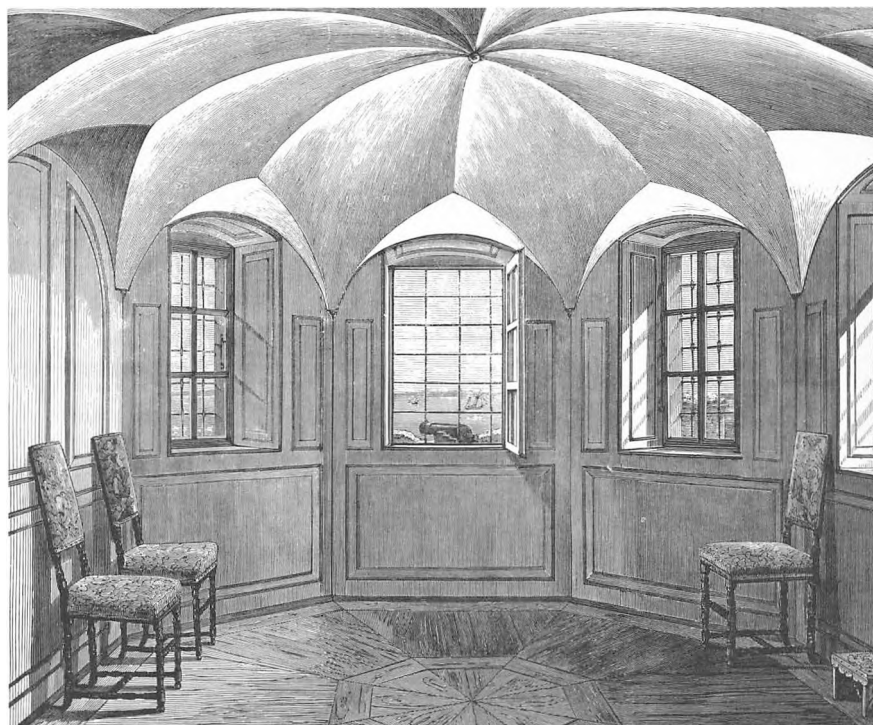
I denne tid skiftede Kronborg sædvanligvis garnison hvert andet år, og der kom både danske og holstenske tropper - ja sågar norske styrker fra Bergenshus, Vesterlehns og Trondhejms bataillioner. Da nordmændene igen skulle afrejse, måtte de helsingørske kvarterværter have besked på »en særdeles omhyggelighed« ved rengøring af værelser og senge. Afløseren har nok været

Kronens Regiment, som i mange perioder lå på Kronborg.

I nordfløjens førstesal stod de kongelige gemakker urørte fra Kristian IVs tid, og kongerne kom også med mellemrum på korte besøg. Inventaret var dog blevet lidt pauvert - gemakkerne blev åbenbart mest brugt som magasin for møbler, der var udrangeret på andre slotte. Her stod cirka 100 stole af forskellig slags, en del borde hvoraf de fem bedste havde marmorplader, og et billard med slidt og ubrugeligt klæde. På væggene hængte 53 malerier, ca. 200 »prospekter« og forlæggene, patronerne, til Rosenborg-tapeterne med motiver fra Christian Vs Skånske Krig.

I dette virvar holdtes i oktober 1766 afskedsfrokost for Christian VII's søster Sophie Magdalene, der skulle sejle over Øresund for at gifte sig med den senere kong Gustav III, af den utilregnelige, men vittige danske enevoldsfyrste kaldt »Kong Quichote«. Prinsessens svenske ægteskab skulle blive ulykkeligt, så afskedsfrokosten kan nok tages som et varsel om den rolle, Kronborg senere skulle komme til at spille i Christian VII's »regeringstid«.

Christian VII var i 1766 - 17 år gammel - blevet gift med den engelske prinsesse Caroline Mathilde, der var 15 år og søster til George III af England. Ægteskabet med den sindslidende danske konge måtte blive ulykkeligt, og dette udfald blev yderligere sikret af den isende modtagelse, kongens stedmor, enkedronning Juliane Marie gav den nye dronning.

Rigernes faktiske diktator blev kongens tyske livlæge Johann Friedrich Struensee - og Caroline Mathilde blev hans elskerinde, eftersom han var den eneste, der viste hende venlighed og hensyn ved det skrækkelige danske hof, hvor Christian VII hengav sig til fornøjelser som at overhælde Caroline Mathildes yndlingshund med sprit og sætte ild til.

I 1771 fødte dronningen Struensee en datter - senere anerkendt som dansk prinsesse - og i juni 1772 fulgte en hofrevolution, der styrkede Struensee og gjorde Juliane Marie til rigernes faktiske hersker.

Struensee blev kastet i fængsel, og den 17. januar 1772 kørte en karet med eskorte fra Sjællandske Dragonregiment fra København til Helsingør. I vognen sad Caroline Mathilde

Tårnkammeret ved Dronningens Værelse, hvorfra dronning Caroline Mathilde i 1772 spejdede efter de engelske skibe, der skulle undsætte hende - xylografi fra »Illustreret Tidende.

Helsingør Bymuseum.

med sin seks måneder gamle datter på skødet - på vej til et reelt fangenskab på Kronborg. Hun skulle elimineres fra hoffet, så hun ikke på nogen måde kunne få indflydelse på den gale konge, der satte sin underskrift på ethvert papir, der blev lagt foran ham.

På Kronborg vises i dag et sekskantet tårnkammer ved Dronningens Kammer som Caroline Mathildes fængsel.

Dette er dog overdrevet, selv om kammeret i de følgende måneder blev den detroniserede dronnings yndlingsopholdssted, fordi hun herfra havde frit udkig over Øresund.

Den første kolde januardag blev hun og hendes hofstab - der efterhånden kom til at tælle cirka 20 personer - indkvarteret i den gamle kommandantbolig i nordfløjens stueetage, og først senere fik man de kongelige gemakker ovenover, som så længe havde stået ubrugte, gjort varme og beboelige.

Da Caroline Mathilde blev kørt bort fra Kristiansborg i København, havde hun haft held til at stikke et etui med Struensees portræt til sig, og dette og

den lille datter blev hendes trøst i den kommende tid. Der kunne også nok være brug for trøst. Den 8. februar døde Caroline Mathildes mor i England, den 6. april blev hun skilt fra Christian VII efter pinlige forhold og den 28. april blev Struensee henrettet med middelalderlig grusomhed efter en politisk proces. Den engelskfødte dronning må efterhånden være kommet til at hade Danmark, hvor hun var totalt isoleret. Og hvad værre var: det så ud til at hun skulle blive i dette modbydelige land, for Juliane Maries regering var begyndt at istandsætte det forfaldne Alborg slot. Denne nordjyske by med dens 3000 nysgerrige indbyggere var tænkt som forvisningssted for

Caroline Mathilde.

Kronborgs dronning-fange fik tiden til at gå med at stirre på Struensees portræt, passe sin lille datter, der fik mæslinger, og med at læse og læse for at kvæle andre tanker. Underholdende litteratur blev sendt til slottet i store pakker fra boghandler Claude Philibert på Kongens Nytorv i København. Man levede ganske godt i hofhusholdningen, hvortil mesterkokken indkøbte lam og gedder, vildt og karper, men

Den store sal, mens restaureringen var i gang. Man ser tydeligt, hvordan salen havde været spaltet og opdelt.

Foto: Nationalmuseet.

iøvrigt kunne man kun afvente forvisningen til Ålborg. Det var ingen trøsterig tanke.

Så greb Englands konge ind. Han var ganske enkelt rystet over sin søsters skæbne og truede med repressalier fra den engelske flåde, hvis man gjorde alvor af tanken om et Ålborg-eksil. Den danske udenrigsminister, der var Juliane Maries kreatur, og som hed Adolf Siegfred von der Osten, svarede lige så dumt som hovent, at man ikke siden Trojas og den skønne Helenas dage havde set to stater komme i krig for en kvindes skyld, og at alle Englands flåder tilsammen ikke ville kunne gøre Caroline Mathildes last til dyd.

Regeringen havde dog mere fornuftige medlemmer, som indså, at behandlingen af dronningen var ved at give danskerne europæisk ry som tatarer og tyrker. Man fik derfor en aftale i stand med den engelske regering om, at Caroline Mathilde skulle beholde sin dronningstitel, og at hun skulle tage ophold i Celle i den engelske kongeslægts tyske arveland, kongeriget Hannover.

Den nu 21-årige dronning lavede op ved disse udsigter til at komme bort fra Danmark, som havde henrettet hendes elskede, og som ville berøve hende sønnen, den senere Frederik VI, og den spæde prinsesse Louise Augusta, som endnu var hos moderen på Kronborg. Dronningen begyndte ihvertfald at anskaffe sig en ny garderobe til turen til Tyskland - sine skabe og chatoller havde hun med opbrudte låse og gennemrodet indhold fået sendt op fra Kø-

benhavn, men af det befamlede indhold ville hun kun medtage det nødvendigeste. Derfor blev skræddermester Gustavus Bader i Helsingør sat til at levere en andrienne eller et kjoleliv om dagen, og der blev købt materialer til kjole- og hattepynt. Der blev købt silke for 220 rigsdaler, seks dusin handskepar, skildpaddekamme, 20 bukler til frisuren, 12 par linnedsbukser og meget andet. Den 21-årige forberedte sig på et nyt liv.

En af de sidste dage i maj 1772 ankrede en engelsk eskadre på to fregatter og en kutter op på Helsingør red, og om aftenen lørdag den 30. maj gik Caroline Mathilde ombord på HMS »Southampton« efter en tragisk afsked med den lille datter. Først mandag formiddag var vinden så gunstig, at eskadren kunne lette, så Caroline Mathilde fik lejlighed til at kaste mange sidste blikke på Kronborg, hvor hun havde oplevet så megen fortvivlelse, men også lidt forventning. Den sidste skulle vise sig uberettiget, for allerede i 1775 døde den detroniserede dronning i Celle, 24 år gammel. Da hun var ved at dø, spurgte man hende, om hun var bange. »Gar nicht«, svarede hun.

Kanonade mod Nelson

Da Frederik VI havde overtaget magten - indtil 1808 i sin vanvittige fars navn - blev Kronborg for alvor kaserne, for den nye hersker elskede militærvæsen over alt andet. 1785 blev hele østfløjen således ombygget til forlægning for fire officerer og 132 mand artillerister

og infanterister. Samme år byggedes for 1047 rdl. en ny vindebro med palisader over graven til Mørkeport, og 1788 blev slotskirken omdannet til krudtkammer. Siden blev kirken brugt til fægtesal. Først et halvt århundrede senere blev der rådet bod på vanhelligelsen.

Under Napoleonskrigene stod Danmark fra først til sidst på Frankrigs side, hvilket kostede det 500-årige rigsfællesskab med Norge - det tyske dværghertugdømme Lauenburg var kun en symbolsk erstatning.

For Napoleons fjende England var den dansk-norske flåde en højst reel trussel, og allerede i eftersommeren 1800 begyndte man i København at forberede sig på et engelsk angreb. Påny blev der stillet store forventninger til Kronborg som Sundets vogter, for slottet fik en stærk garnison af otte musketerkompagnier af Prins Frederiks Regiment og 100 artillerister, mens Helsingørs egen garnison, Sjællandske Jægerkorps, forstærkedes med en eskadron af Husarregimentet og blev lagt ud i terrænet for at være klar til baghold, hvis engelskmanden skulle gå i land. Der blev udleveret skarp ammunition, og på søbatterierne og bastionerne opstilledes 13 nye kanoner. I kasematernes forrådskamre oplagredes forsyninger til en seks ugers belejring: 330 tønder rug, 24 fjerdingers smør, 1768 pund holstensk ost, 12 ankre brændevin, 99 pund tobak samt rigelige mængder færdigt øl og malt og humle til brygning.

Den 20. august 1800 ankrede en engelsk flåde på syv rangskibe, syv fregatter, seks brigger og en kutter under admiral Dixon op udfor Hammermøllen i Hellebæk. Fire danske orlogsskibe blev lagt ud mellem Hven og Sjælland, og husarerne og jægerne forhindrede engelsk landsætning af rekognosceringsstyrker i Hellebæk og på Grønnehavn. Det blev dog ved disse beskedne træfninger, for 7. september hejste englænderne sejl og stod nordover efter - med udsøgt høflighed - at have givet en 17 skuds salut for Kronborg.

Danskerne var dog klar over, at der kunne ventes andet og mere fra England, så man tog forholdsregler. Ganske vist blev flåden som altid aftaklet

og lagt op for vinteren i København - et søslag udenfor sommersæsonen kunne ingen forestille sig - men kommandanten på Kronborg fik ordre til at afvise eventuelle Shakespeare-begejstrede englændere, som ville se Kronborgs tårne og flagbastionen. Det blev besvaret med jammende protest, for den spæde turisme var blevet en kær indtægtskilde for kommandanten, som indkasserede entreen. Men der blev svaret fra København, at turistbesøgene var »et misbrug, som ikke på noget citadel eller fæstning af samme vigtighed er tilladt«.

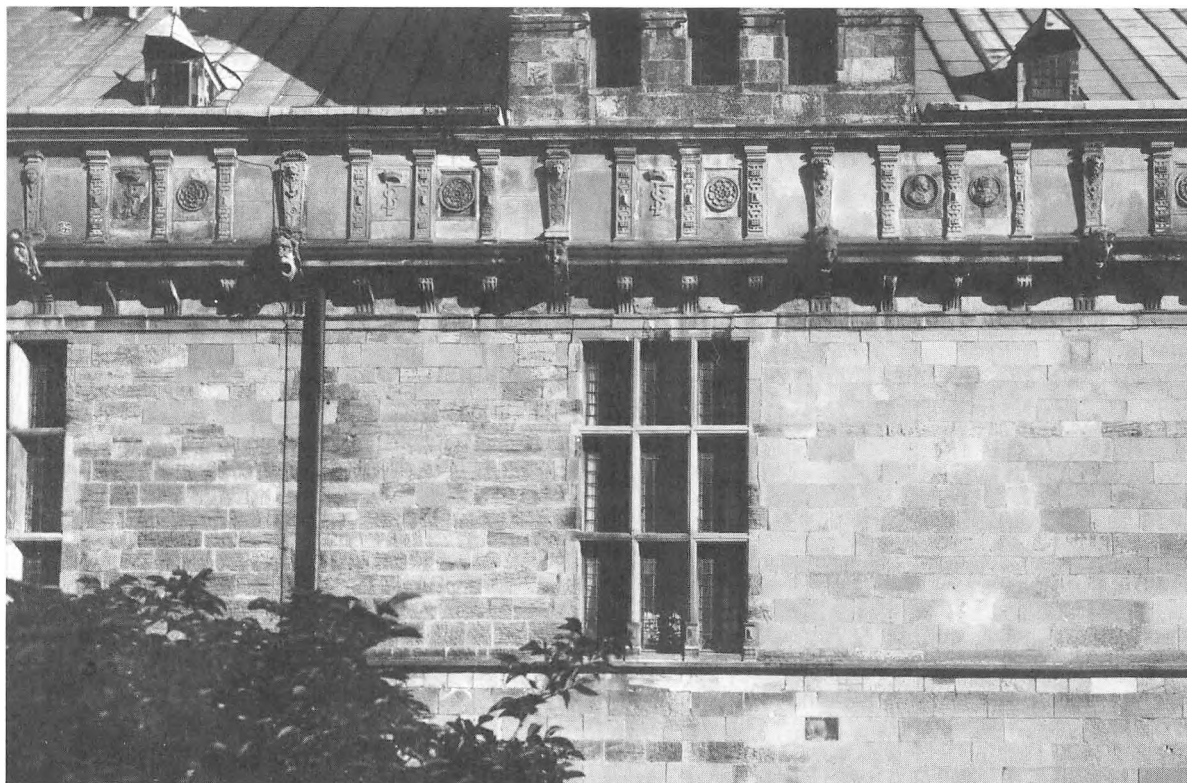
Sidst i marts 1801 skulle fæstningen få endnu en - den sidste - chance for at bevise sin vigtighed. Den 20. marts kom en engelsk fregat med hvidt

parlamentærflag for at studere forholdene ved Helsingør, men den blev afvist. Og den 29. marts ankrede så en engelsk flåde på 24 skibe op på Lappegrunden lige nord for Kronborg. Senere forøgedes flåden med endnu en afdeling til ialt 53 skibe, der kommanderedes nominelt af admiral Parker - reelt af helten fra Abukir, admiral Horatio Nelson.

Englænderne ankrede præ-

Kronborgs sydfløj set fra ydersiden. Bag vinduerne ligger den store sal, og under tagkanten er den til-dækkede vægtergang med ud-smykkede sandstensplader. Ornamenterne er rosetter, initialerne FS og mandshoveder.

Foto: Nationalmuseet.

cis i en blind vinkel for Kronborgs daværende skyts, så nogle af kommandantens betaltede gæster har givetvis haft andre interesser end Shakespeare. Den 30. marts satte Nelson sejl og stod sydover med flåden delt i to afdelinger, så langtovre mod Sverige som muligt. I to timer dundrede skytset fra Kronborgs bastioner og batterier, men kanonaden var totalt nyttesløs: ikke eet engelsk skib blev ramt. Englænderne svarede med spredte skud - tre kugler slog ned i Helsingør by og en enkelt på en af Kronborgs bastioner. Kun een mand blev såret - og det var af rekylen fra en af slottets egne kanoner. Det blev besværligt bagefter at uddele hæderspriser og mindemedaljer for slaget på Københavns red den 2. april 1801, som Nelson uhindret kunne sejle forbi Kronborg for at udkæmpe.

Igen i 1807 så man fra Kronborg en engelsk flåde passere - denne gang uden at der veksledes eet skud, for så vidt man vidste, var der nu fred, og englænderne måtte være på vej mod Østersøen. Det hemmelige mål var imidlertid København, som blev udsat for verdenshistoriens første civilbombardement. Efter en totalt ulige krig mellem de sjællandske landeværn - den regulære danske hær stod i Holsten - og general Wellingtons trænedestyrker overgav danskerne sig. På Kronborg kunne man intet gøre, og der var dyb stilhed på fæstningen den dag, den engelske flåde sejlede hjem med den erobrede dansk-norske flåde. Det var punktum for Danmarks rolle som betydnings-

fuld deltager i verdenspolitik.

Danmark fortsatte - med fortvivlet stædighed - som Napoleons partner og gjorde med kanonbåde og kaperskibe fjenden en del skade. Man mente også stadig, at Kronborg kunne komme til at spille en rolle, så nord for fæstningen anlagdes Lappestensbatteriet (nu Danmarks tekniske Museum) for at dække den døde vinkel, Nelson havde udnyttet. Selve slottet blev også sat i så god forsvarsstand, som man kunne. Således gav Frederik VI i 1812 befaling til, at slottets spir og kobbertage skulle nedtages, for at forsvaret ikke skulle svækkes ved at englænderne skød slottet i brand. Heldigvis blev der nedsat en kommission af officerer og arkitekt C. F. Hansen til at overveje slottets »hensigtsmæssige forandring« - d.v.s. forvandling til ruin. Heldet bestod i, at kommissionen, som den slags har for vane, arbejdede langsomt, så krigen var slut, før man havde fået en indstilling klar.

Men selvom Kronborg fik lov at beholde tage og spir, blev slottet nu for alvor kaserne. Ganske vist blev slotskirken pietetsfuldt genindviet 1843 og fæstningen desarmet 1854 - årsagen var at Danmark nødigt ville indblandes i en eventuel flådekontrovers mellem Krimkrigens parter England og Rusland.

1855 kom så den store ødelæggelse, da den store og den lille sal, der hidtil havde »henstået tildeels uafbenyttede«, med bjælkeslag blev delt i to etager. Her blev der sovesale til to kompagnier, forsamlings-

stuer til underofficerer og officerslejligheder. Obertsløjntanten, som fik ansvaret for dette arrangement, blev rost for »med sindighed og held« at have løst en vanskelig opgave.

Militæret havde nu overtaget så at sige hele slottets indre. Skånet var kun kongen og dronningens gemakker på nordfløjens førstesal, der var reserveret til sjældne kongelige besøg. Her holdtes 16. juni 1860 et møde mellem Frederik VII af Danmark og Carl XV af Sverige-Norge. De to monarker bekræftede det inderlige venskab mellem de to riger, mens »blålýsenes magiske skær« bredte sig over Øresund.

Frederik VII er den sidste danske monark, som har sovet på Kronborg. Denne sidste i rækken af oldenborgske konger så sig som en reinkarnation af Kristian IV og boede gerne på hans slotte - helst på Frederiksborg, til dette brændte 1859, men også på Kronborg, hvor man har fundet rester af damasktapeter, som Frederik VII's hustru grevinde Danner må have indkøbt, da samme type er brugt på parrets yndlingsopholdssted Jægerspris slot.

Efter Frederik VII's tid fik offentligheden adgang til telegraftårnets terrasse, hvis 32 meters højde man kommer op på gennem et trappetårn med en vindeltrappe på 145 trin. Også de kongelige gemakker blev åbnet, prydet med en samling lærreder fra Statens Museum for Kunst. Flest var kopier af nederlandske og italienske mestre, men man kunne dog også se den Helsingør-fødte

maler Isaac Isaacs »Allegori på Øresund«, der stadig hænger på slottet. I disse rum grundlagdes 1916 Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, der startede som et forunderligt raritetskabinet, men som blev et af verdens førende maritim-museer.

Kampen for bevarelse af Kronborg som nationalt og arkitektonisk monument blev indledt 1864 af kgl. bygningsinspektør Ferdinand Meldahl, der kom til at lede slottets ydre istandsættelse, som Rigsdagen bevilgede penge til 1866-97. Meldahl er ellers kendt for sine ofte ødelæggende »forbedrede« restaureringer af herregårde, men på Kronborg holdt han sig til sine forgængere som hofarkitekter til Frederik IIs og Kristian IVs værk. Han blev her

Tårnværelset i Dronningens Kammer, fotograferet under restaureringsarbejdet cirka 1925. Her var efter traditionen dronning Caroline Mathildes yndlingsopholdssted i 1772 - men ikke hendes fængsel. Kammerets ydervægge er i dag pudset, men man ser dog stadig de mærkelige firkantede, tilmurede vinduesåbninger og den buede dør, der har haft en pendant til venstre, så at kammeret indgik som en del af hovedrummet. På det nøgne murværk kan man aflæse dele af Kronborgs indviklede bygningshistorie. Man ser munkestens-murværket, der viser at i 1570-erne var tårnet en karnap med buet underdel i ringmurens nordøstlige hjørne. Da Dronningens Kammer blev bygget, tilmuredes karnappens indre vinduer og murværket førtes ned til to åbne buer, hvoraf den ene endelig blev lukket med murværk, den anden med en dør.

Foto: Nationalmuseet.

hjulpet af Martin Nyrop og jævnaldrende arkitekter, som 1876-78 gennemførte en opmåling af slottet.

Kronborg ved 1900 var således i det ydre et velbevaret renæssanceslot, men det indre var en uhyggelig og sundhedsfarlig kaserne. De sanitære forhold var ringe - ved voldgraven stod en række latriner, som soldaterne måtte benytte både sommer og vinter og uanset om det var nat eller dag. På slottet var 2. regiments to bataillioner stuvet sammen, og man oplevede flere truende tilløb til epidemier af kolera og tyfus.

Der var også faren for en brandkatastrofe som på Frederiksborg og Christiansborg. Der måtte således let kunne gå ild i østfløjen, hvis renæssancerum var opdelt i labyrinter af underofficerslejligheder. De havde kakkelovne og komfurer, hvis aftræksrør snoede sig mellem træskillerummene, og som flød af løbesod fra tørvene, det foretrukne brændsel.

Mulighederne for en brand skulle altså være gode, men kaserne havde da sit beredskab, som Folketingets finansudvalg skulle se demonstreret efter en bedre frokost i 1906. Det blev en ren fiasko, kunne en iagttagere berette. »En del forvildede soldater« løb efter kommandantens signal rundt med nogle håndsprøjter og fik efter »hårdt nervøst slid« tryk på nogle slanger, hvis stråler imidlertid ikke kunne nå slotsmuren. Først efter en halv times forløb nåede motor- og dampsprøjterne fra Helsingør by frem.

Behjertede folk - især Søfartsmuseets første direktør V.

E. A. Lund - argumenterede for at få soldaterne bort fra slottet, men det var åbenbart svært, for endnu 1920 udtalte krigsminister Klaus Berntsen til »Politiken«, at »har det gået så længe, går det vel også i fremtiden«. Samme år kom imidlertid Genforeningen og med den behovet for at garnisonere danske soldater i det generhvervede Sønderjylland. Det blev besluttet, at forlægge 2. regiment fra Helsingør til Haderslev, og 1924 forlod de sidste soldater slottet. Tilbage blev den militære skole ved Kronværket, hvor der fra 1888 var kornetskole, siden sergentskole og nu Hærens Kampskole.

På Kronborg kunne kgl. bygningsinspektør J. Magdahl Nielsens folk gå i gang med at rydde op efter militæret - det blev et større arbejde, som stod på 1925-37. Magdahl Nielsen valgte ved restaureringen at fjerne alt fra kasetiden, så man endte med de rå, pudsede mure og de udækkede lofts-bjælker, som f.eks. i den store sal. Der blev ikke gjort noget forsøg på at »genskabe« renæssancens pragt som det var sket på Frederiksborg. Derfor var slottets rum i starten næsten skræmmende tomme og barske, men det er siden ændret noget, som det fremgår af afsnittet »Kronborg i dag«.

I slotsgården på det restaurerede Kronborg skabtes i 1930-erne tradition med Hamlet-festspil. Shakespeares tragedie var tidligere blevet opført på slottet - nemlig da garnisonens officersforening 1810-20 havde en scene i Parolesalen på anden sal i nordfløjen, og da skuespil-

lere fra Det kgl. Teater i 1916 opførte stykket i bastionerne.

I 1930-erne og de første efterkrigsår kom kendte udenlandske ensembler og viste deres Hamlet-opførelser på Kronborg. På friluftsscenen har man bl.a. kunne se sir Laurence Olivier og Vivian Leigh, Gustaf Gründgens, Michael Redgrave og Claire Bloom samt amerikanske, norske og svenske selskaber. Hamlet-spillene har nu i en årrække været indstillet, fordi det ustadige danske sommervejr gør den økonomiske risiko ved friluftsscener skræmmende stor.

Under den tyske besættelse 1940-45 kom Kronborg påny til at spille en militær rolle. Værnemagten besatte slottet og brugte pynten til station for kabelstyrede torpedoer, som skulle standse en eventuel russisk invasion. Den kom som bekendt aldrig, så derfor slap Kronborg for at dele skæbne med så mange andre historiske bygninger, der blev ødelagt under verdenskrig II. Slottet står der stadig og adlyder Thomas Kingos opfordring:

Så stat da Croneborg indtil den sidste dråbe Er tørt af Øresund, blev, som vi ville håbe, Din konges ære, bliv en styrke for vort land, En torn i øjet på den listig avindsmand.

Det klassiske Kronborg

Kronborg fæstning er i dag en torso - en rest af det imponerende fortifikatoriske system, som i 1700-tallet bredte sig ud over slottets forterræn med tre solide rækker forsvarsværker.

Det er Helsingør statshavn og Helsingør Værft, som i fællesskab har gnavet sig dybt ind i systemet af vandgrave, contregarder, raveliner og bastioner, og som helt har gjort ende på Kronborgs tidligere ophøjede ensomhed yderst på Ørekrøds odde.

Endnu omkring 1850 var Kronborg en ægte fæstning, som ganske vist havde mistet enhver taktisk og strategisk betydning. Helsingør havn var et beskedent bassin udfør Strandgade, og i retning mod slottet sluttede byens bebyggelse med Karmeliterklostrets have. Udenfor bredte sig den store, øde fælled Grønnehave, hvis landemærke var stadens gamle henrettelsessted, i hvis galger mange sørøveres indtørrede lig havde dinglet for østenvinden.

Grønnehave var også eksercerplads for Kronborg garnison. Her foregik rekrutdressuren med rigelige stokkeprygl, og den barbariske spidsrodsstraf blev eksekveret. Soldaterne, et par hundrede mand ialt, blev stillet op i to rækker, og hver mand fik en friskskåret hasselkæp i hånden. Mens trommeslagere og piberdrengene spillede, blev delinkventen - sædvanlig-

vis en desertør - af to underofficerer ført ned mellem rækkerne. Han var nøgen til bæltet, havde en blykugle i munden for ikke at bide tungen over på sig selv i sin smerte, og det var nu kammeraternes opgave at prygle løs på ham med kæpene. Spidsrodsstraffen kunne omfatte seks, tolv, atten eller fireogtyve ture mellem gelederne - det største antal var i reglen ensbetydende med dødsstraf - og ceremonien sluttede, når den blødende soldat blev ført hen foran den øverstkommanderende for at takke for nådig straf.

Fra Kongensgade, slottets gamle tilkørselsvej, førte en idyllisk allé over til fæstningens fremskudte værker. Alléen blev fældet, da Helsingør Værft anlagdes 1882, hvor der også blev taget store stykker af Grønnehave og fæstningen. Noget lignende var sket 1860-63, da Helsingør som kompensation for tabet af Sundtolden fik bevilget en stor havneudvidelse.

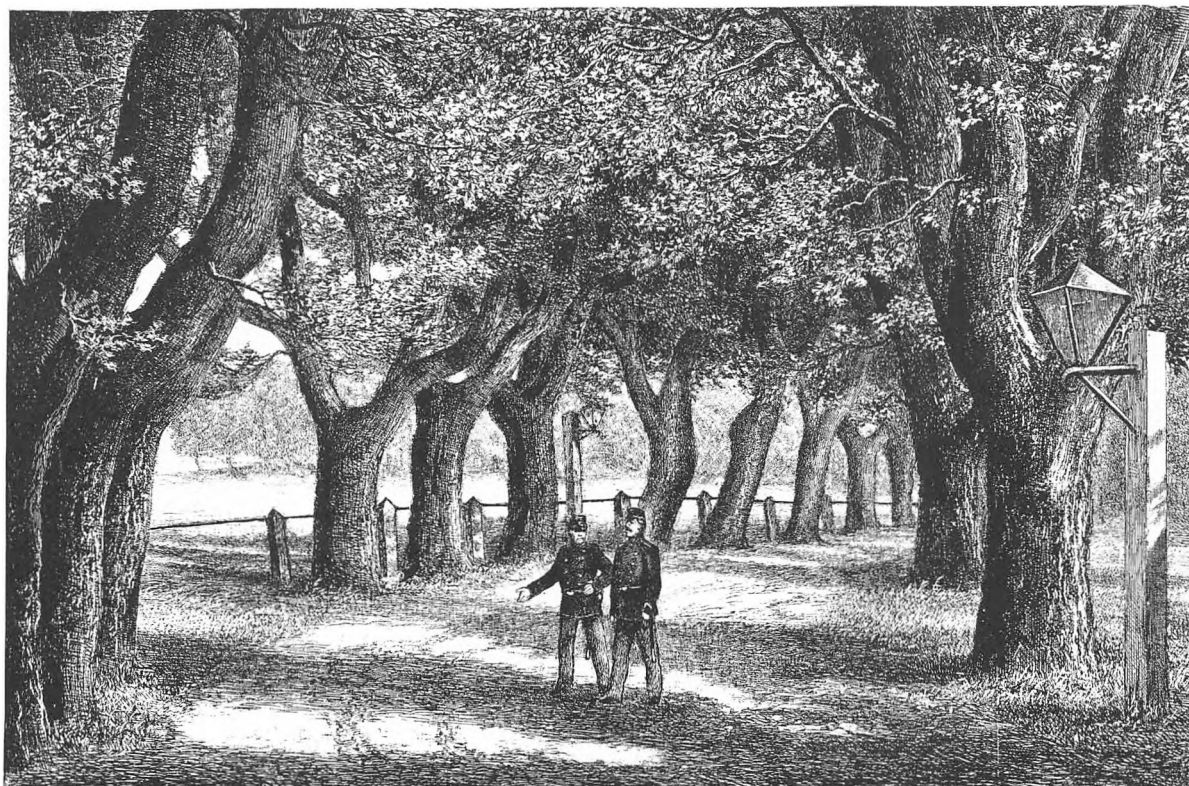
Kronborgs fæstningsværker fik deres største udstrækning under kong Frederik IV i årene 1713-35. Kongen lod overlandbygmester Johan Cornelius Krieger anlægge en yderste, tredie forsvarslinje med to raveliner som de vigtigste punkter - raveliner er solide skanser, som ligger frit, omskyllet af gravens vand. Ravelinerne blev

forbundet og flankeret af contregarder - mindre skanser, som skabte eet sammenhængende forsvarsværk.

Contregarderne og den sydlige ravelin er forsvundet. Ravelinen, der lå midt ude i det nuværende havnebassin, var opkaldt efter Jobst von Scholten, som var Frederik IVs overgeneral i Store Nordiske Krig. Den bevarede nordlige ravelin er opkaldt efter prins Ferdinand af Württemberg-Neustadt, der 1701 blev dansk generalfeltmarskal. Han førte danske styrker, som kongen tjente gode penge på at hyre ud som lejetropper over det meste af Europa - prins Ferdinand og hans soldater kæmpede således under hertugen af Marlborough i Irland og mod tyrkerne foran Wien.

Den gamle Kronborgallé førte hen til en bro over graven til oberst Moltkes contregarde, den midterste af de tre. Herfra førte en kort bro over til prinsen af Württembergs ravelin, så at man dengang skulle passere fire broer for at komme til slottet mod i dag tre.

I dag kommer man fra Kronborgvejs trafikmylder og værftslarm ad en første bro direkte ind på ravelinen, hvor restaurat Brohuset, et gammelt vagthus fra garnisonens tid, ligger. Før man når så langt, har man passeret skansens vold via en gennemskæring med mu-

Kronborgalleen førte fra Helsingør by til slottets hovedindgang. Den blev fældet, da Helsingør Værft skulle anlægges 1882 - heller ikke dengang fik æstetiske protester lov til at hindre teknikkens udvikling. Alleens landlige idyl er her mindet i xylografi i »Illustreret Tidende« 1882.

Foto: Helsingør Bymuseum

rede vægge, som viser hvor solide de gamle fæstningsværker er. Jordfyldet til voldene fik man ved udgravningen af fæstningsgravene.

Fra ravelinen kommer man ad en lang bro til Kronværksporten, det centrale punkt i fæstningens anden forsvarslinje, Kronværket, der består af en hel og to halve bastioner - fra nord mod syd Dronning Loui-

ses bastion, Kronprins Christians bastion og Prinsessens bastion.

Det er de fæstningsværker, som Frederik III begyndte på efter den svenske besættelse 1658-60, da det viste sig, at de inderste og ældste bastioner var ganske utilstrækkelige overfor de nyere kanoner. Arbejdet på Kronværket kom dog først rigtigt i skred under Christian V, som ofte opholdt sig på slottet i byggeperioden 1688-93.

Kronværksporten er i sin oprindelige skikkelse tegnet af Lambert van Haven, og den bærer årstallet 1690 og Christian Vs monogram. Porten giver det første blik mod selve slottet en imponerende barok indramning, som passer godt til salme-

digteren Thomas Kingos vers på den forvitrede stenplade over portalen:

»Triin ind om Du est værd, jeg lader op min Bue Og åbner Pladsen til det Cronet Slot at skue.

Tre Konger det har fört af Vand, af Ild, af Skud

Trods Havets Svelg, trods Brand, trods Fjendens Kugle-Brudd. Nu har Kong CHRISTIAN den Femtes Magt og Möye Ret Kronet Værket, trods den avindssyges Öye, GUD give Kongen og hans Slegt en ævig Rod, Så længe Øresund skal kysse Cronborgs Fod.«

Kronværksporten blev senere forhøjet, så derfor bærer den

på ydersiden også årstallet 1730 og kong Christian VI's navnetræk over farfarens. På indersiden byggedes en helt ny portal, som har årstallet 1735.

Selve portrummet er en kvadratisk pillehal med tilstødende vagtstuer, som 1733 blev suppleret med nogle skumle, fugtige magasinrum. Her kom siden »slaverne« til at bo.

»Slaverne« var straffefanger, som var dømt til det barske

fæstningsarbejde. Selv blandt disse ulykkelige mennesker var der dog standsforskell. Der var nemlig to slags »slaver« - de ærlige og de uærlige eller hosebåndsridderne og kanariefuglene.

Hosebåndsridderne var de forholdsvis ufarlige, som bar tøj, syet af mørkebrune og mørkegrå firkanter. De havde fået smedet to jernringe, som var forbundet med en tynd jern-

Ad den lange bro over graven kommer man til Kronværksporten, bygget af Lambert van Haven i 1690. Gennem portalen under den nu stærkt forvitrede stenplade med Thomas Kingos berømte vers får den besøgende det første nære indtryk af Kronborg, renæssanceslottet set i en imponerende barokramme.

Foto: Ole Færch-Jensen.

Fra volden ser man her ned mod Kronværksportens inderside. Idyllen markeres af de to gamle træpumper - et levn fra kasernetiden. Foto: Ole Færch-Jensen.

stang, om det ene ben - deraf øgenavnet. Byens borgere kunne leje disse »slaver« som en såre billig arbejdskraft, hvori- mod kanariefluglene aldrig fik lov at forlade fæstningens område.

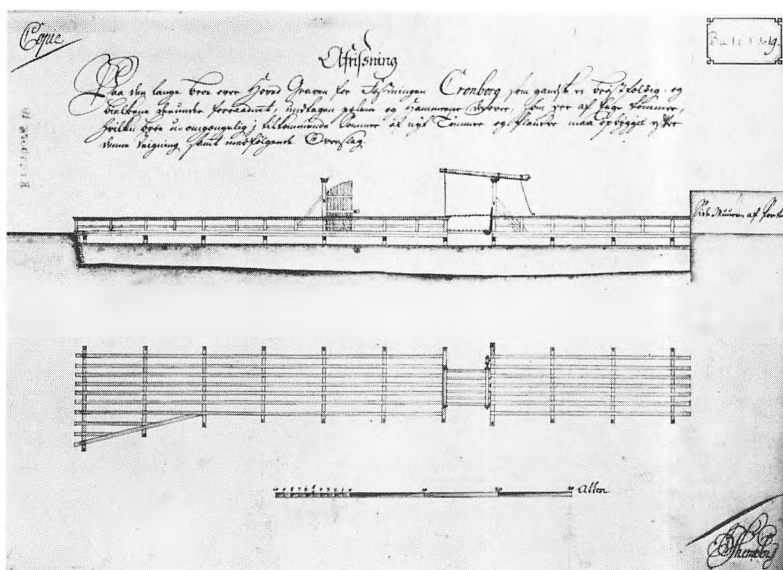
Disse farlige folk gik med tøj af grå og gule firkanter, så de var lette at få øje på, hvis de skulle få held til at flygte. De havde jern om begge ben, nogle endda også om halsen, og mange af dem var brændemærket i panden. Det var mænd, der var sat effektivt udenfor samfundet.

Når man kommer ud fra

Kronværksporten har man foran sig slottet bag de inderste forsvarsværker, der stort set er bevaret fra Frederik II's tid. Slottets stueetage og tildels også førstesalen er skjult bag volde og bastioner, men over dem hæver sig andensalen, de grønne tage, gavlkvistene, tårnene, spirene med de svævende gyldne kugler. Man holder uvilkårligt vejret, for der er en mærkeligt levende harmoni mellem forsvarsværkernes klare, rolige murflader i røde tegl og slottets mangfoldighed af former og ornamenter i hvidlig sandsten og irret kobber. I eet nu er man sig bevidst, at Frederik II tænkte sit Kronborg både som landets prægtigste kongebolig og stærkeste fæstning.

Til højre og venstre har man lave, gulkalkede huse, som rummer kontorer og boliger for

slottets personale. Til højre ligger Kronborg kaseme, som efter mange omskiftelser nu rummer Hærens Kampskole. Vejen til slottet går imidlertid til venstre, udenom Frederik IV's bastion eller som den oprindelig hed Ridderposteien. I denne bastions nordvæg var indtil 1664 slottets port. Efter at porten er tilmuret sidder tilbage i væggen en stenplade med indhuggede latinske vers til Frederik II's ære, digtet af astronomen Tyge Brahe. I kase-matterne inde i bastionen og volden finder man i dag stedet, hvor porten sad. Det markeres af de rustne stabler, som portfløjenes hængsler drejede om. Ved siden af er vagtstuen med smukt tilhugne sandstensvinduer og -dørkarm og med et glughul ud gennem bastionens tykke mur, så vagten kunne

Den gamle bro fra Prinsen af Württembergs ravelin til Kronværksporten, tegnet af hærens ingeniør-officerer i 1800-tallet. Dengang var en del af broen vindebro.
Foto: Ole Færch-Jensen.

holde øje med trafikken på vindebroen.

Fra dette sted fører et langt S-snoet galleri gennem kasematterne frem til Mørkeport, der igen åbner sig mod området »De fire Porte« lige overfor slottets imponerende hovedportal.

Da Frederik II efter den svenske besættelse 1663 besluttede at forbedre Kronborgs befæstning, blev de inderste bastioner mere eller mindre overflødige, og forsvarshensyn dikterede ikke mere den lange og besværlige tur gennem galleriets mørke. Derfor huggedes den nuværende ydre port i courtinen, murfladen mellem de to bastioner foran nordfløjen. Porten bærer årstallet 1664, latinske vers af den opdagelsesrejsende Vitus Bering, en kartouche med Frederik III's og dronning Sophie Amalies navnetræk samt en slutsten med Frederik IV's monogram. Et kortere S-formet galleri fører herfra frem til Mørkeport forbi en nyere vagtstue - de to porte blev naturligvis ikke placeret lige over for hinanden, for så ville en angriber jo fra den anden side af voldgraven kunne skyde direkte ind i selve slotsgården.

Dem af »De fire Porte«, der fører til Flagbastionen. Det solidt håndsmedede og stenhuggede lukketøj holder i dag som på Frederik II's tid
Foto: Nationalmuseet.

I takt med kanonerne

På Kronborgs fæstningsværker kan man aflæse belejringsskytsets udvikling, ligesom man kan tyde et træs tilværelse af dets årringe. Inderst står bag Kronborgs sandsten Krogens tre-fire meter tykke ringmur, som var særdeles svær at force-re for en middelalderlig angri-ber. Fra vægtergangens skolde-huller kunne der hældes ko-gende beg og vand ned over fjender, som vovede sig hen til muren, og der kunne med god effekt sendes armbrøstbolte i alle retninger.

Senere kom kanonerne som en gruopvækkende forbedring af bliderne og det øvrige ældre belejringsmaskineri. I begyn-delsen havde krudtrørene nær-mest betydning som psykologi-ske våben, for træfsikkerheden var lige så ringe som rækkevid-den. På Frederik IIs tid var ka-nonerne imidlertid forlængst blevet farlige, og italienere, franskmænd og spaniere havde i talrige blodige krige haft god anledning til at udvikle helt nye principper for fæstnings-byggeri. De gik kort sagt ud på at bygge jordvolde med murede forsider, opdelt i fremspringen-de bastioner og forbindende fla-der, courtiner. Bastionerne blev også kaldt posteier, fordi nogle af dem var runde, så de lignede de kager med kødfyld, kokken præsenterede på mid-dagsbordet. Senere fik bastio-nerne - bl.a. på Kronborg - en karakteristisk femkantet form, som gav frie skudvinkler både langs courtinerne og ud i terræ-net.

Forsvarsskytset skulle ikke stå ovenpå, men indeni bastionerne, så det var solidt dækket. I Flagbastionens sydflanke finder man endnu dette kanonkammer, der i dag bruges profant som opbevaringsrum - men prøv at kigge derned trods »adgang forbudt«-skilte. Kanonens skudvinkel åbnede sig gennem den nederste luge, og gennem den øverste skulle krudtrøgen trække bort.

Foto: Nationalmuseet.

Sådanne bastioner havde spanierne bygget på deres kas-tel i Antwerpen, hvorfra de med katolsk iver og hårrejsen-de grusomhed søgte at under-tvinge de evangeliske flamlæn-dere. Da de flamske arkitekter, håndværkere og kunstnere e-migrerede for at undslippe spa-niernes herredømme, med-bragte de erfaringerne fra fæst-ningsbyggeriet i hjemlandet, og de nyttiggjorde dem bl.a. i Danmark. Frederik IIs to arki-tekter på Kronborg - først Hans van Paeschen og siden Antoni-us van Opbergen - byggede såle-des ved Kronborg bastioner af samme type, som de kendte fra Antwerpens kastel.

Begyndelsen til befæstning-en blev gjort, da kongen den 5. marts 1575 sluttede kontrakt med Hans van Paeschen om op-førelse af to »runddele« for 4100 gamle dalere »foran vort slot Krogen«. Det blev til de oprindelige nordøstlige og nord-vestlige bastioner, hvoraf den første blev forsynet med en kar-nap. De fik navnene Strandpo-steien og Ridderposteien.

Bastionerne blev forbundet med en smal murklædt vold, og i denne indsattes den oprin-delige Mørkeport, som sten-huggermester Herman Gertsen den 9. september 1576 fik kon-trakt på. Den indre portal står i dag nogenlunde uforandret med sine fire toskanske søjler som et stykke barsk militærar-kiitektur overfor slottets ele-gante og monumentale hoved-portal. Mørkeports ydre portal er blevet dækket ved de senere udvidelser af fæstningsværker-ne, men dele af den er hugget fri i galleriet og i vagtstuen.

Strandposteien, i dag Flagbastionen, er den, som i tidens løb er ændret mindst - den har endnu væsentlige dele af den smukke, gamle sandstensbeklædning intakt, og i dens massiv finder man en kanonstilling med skydeskår - dog nu omdannet til en dør - og over det et aftrækshul til krudtrøgen.

Ved bastionens spids opførtes et solidt ottekantet lysthus, en såkaldt karnap, med renæssancegavle og trappetårn. Herfra kunne kongen og hans gæster i behagelige omgivelser nyde udsigten over Øresund og glæde sig over, at hvert sejl betød penge i sundtoldskassen. Lysthuset blev nedbrudt 1653, fordi det var meget brøstfældigt, men man ser det tydeligt på Hans Kniepers tegning i Braunius' »Theatrum Urbium« fra cirka 1582. Idag har vi kun karnappens ottekantede fundament, der rager frem fra bastionen, og hvor slottets flagstang er rejst. Her er der militær vagtpost i dagtimerne, og man holder den gamle skik i hævd, at der kippes med Kronborgs flag, når f.eks. fremmede krigsskibe, men også af og til koffardiskibe, følger den århundredgamle tradition at stryge for Kronborg - nu ikke mere topsejlet, men flaget.

Befæstningsarbejderne fortsatte 1578-79, da gravermester Valentin Spangenberg anlagde de vestre og nordre fæstningsgrave. Fyldet blev brugt til bastioner i slottets sydøstlige og sydvestlige hjørne, så at fæstningsskytset nu kunne dække alle Kronborgs fire fløje.

1580 skete der betydelig stormskade på flagbastionen,

som måtte sikres med adskillige stenkister. Frederik II blev aldeles rasende og lod Hans van Paeschen, som allerede 1577 var blevet forflyttet til at arbejde med besætningen af Bohus, sætte i husarrest. Det var datidens arkitekters skæbne, at de måtte tage det fulde ansvar for eventuelle naturkatastrofer, og det måtte van Paeschen altså også gøre. Han blev dog senere sat på fri fod, da det viste sig, at skaderne på bastionen ikke var så omfattende som først antaget.

Da kanonerne efter Frederik IIs tid stadig blev mere langtrækkende, blev det også nødvendigt at skyde fæstningsværkerne længere frem i terrænet, og på Frederik IIIs tid var man nået frem til det system, som f.eks. kendes fra Kastellet i København. Svenskerne havde, mens de var på Kronborg 1658-60, lagt en plan for en fremskudt befæstning med to hele og to halve bastioner, tilsyneladende i overbevisning om, at Sjælland ligesom Skåne var svensk for altid. Hvor langt de nåede med disse arbejder, ved vi ikke i dag, men Frederik III godkendte ihvertfald 1663 planen for Kronværkets ene hele og to halve bastioner, som skulle bygges efter den berømte hollandske ingeniør Coehoorns principper. Siden kom så ravelinerne og contregarderne, så at belejringsskyts kunne holdes på passende afstand - ihvertfald indtil man fik de riflede kanoner, og da havde Kronborg mistet enhver betydning som fæstning.

Efter Carl Gustafs besøg var det først og fremmest Kron-

borgs sikring mod landsiden, man tænkte på, men der blev dog også gjort noget mod søen. Udfor Mørkeport anlagdes Gl. Slotsports ravelin - idag et herligt udsigtsplateau - og mellem Flagbastionen og sydøstre bastion Helsingborgs ravelin. Først 1777-85 sikredes kysten endeligt med anlæg af ialt 13 søbatterier, der i dag udgør en meget smuk promenade langs Kronborgpynten.

De fire indre bastioner fik med tiden nye navne. I dag hedder de Flagbastionen (NØ), Frederik IIs bastion (SØ), Christian Vs bastion (SV) og Frederik IVs bastion (NV). Den sidstnævnte er det mest interessante stykke militær arkitektur på Kronborg fæstning.

Kasernen under jorden

Kronborgs nye arkitekt Antonius van Opbergen fik 1583 i opgave at forny van Paeschens Ridderpostei, den nordvestlige bastion, samtidig med at Valentin Spangenberg blev sat i gang med vældige udgravninger til voldgravene foran syd-, vest- og nordfløjene.

Den nye bastion kom til at rage cirka 100 meter frem foran slottets murhjørne, meget mere end de øvrige tre bastioner, og i dens massiv byggedes Kronborgs berømte kasematter. De blev senere udvidet en del, og de er i dag enestående velbevarede - først og fremmest fordi de kun har været virkelig brugt af svenskerne 1658-60.

Kasematterne er i to etager, hvoraf den nederste er beregnet til garnisonering af en større styrke soldater.

I eet af kasematternes lufthuller var et træ blevet sået. Det fik lov til at vokse sig stort, og som det ses endte det med et dramatisk resultat, da kronen blev for stor for fodfæstet. Samtidig fik man dog vist, hvordan bastionen er opbygget med skalmur foran murmassivet. Helsingør Bymuseum.

I de øvre kasematter er hovedaksen det S-formede galleri eller poternen fra den gamle port i bastionens nordvæg til Mørkeport. Galleriet har skydeskår ud mod voldgraven, og ind mod slottet er der en række rum til de funktioner, som hidtil havde måttet klares i forskellige skure og huse. Der var

en stor smedje, en brygkælder samt en stald med 17 spiltov. Fra stalden fører en hvælvet »hemmelig gang« - den bruges i dag af alle gæster, som skal på rundvisning i kasematterne - over til selve slottet. Gangen var til kongens private brug, så han fra Drejertårnet eller Kongens karnap ad en ligeledes privat vindeltrappe kunne gå ned til volden og derfra ad gangen til stalden, tage sin hest og ride på jagt uden at have besvær med et større ceremoniel ved at passere slotsgården.

Fra vagtstuen ved den gamle port fører en trappeskakt, hvis vindeltrappe er forsvundet, op til bastionens græsklædte overflade, hvor kongen havde et lysthus af samme type som det på flagbastionen. Også her kunne han nyde livet og rhinskvinen sammen med vennerne, mens han havde overblik over al trafik til og fra slottet.

De skumle og fugtige kasematter, hvoraf nogle ligger under voldgravens overflade, taler stærkt til fantasien, så det har vel været naturligt at placere sagnet om og Petersen-Dans gips-statue af Holger Danske her, selvom den historiske Holger Danske var en dansk høvding Olgerus ved Karl den Stores hof i 788, adskillige århundreder før der blev tænkt på en borg ved Helsingør. Heltens bedrifter blev besunget i et kvad af den franske digter Rambert de Paris i slutningen af 1100-tallet, men tilknytningen til Helsingør og Krogen/Kronborg opstod først 1534, da Christian Pedersen på grundlag af digtene skrev »Holger Danskes krønike«. Christian Pedersen, der er

Interiør fra slotsvagtens stue i kassematernes øverste etage. Rummet var i brug, indtil den nye port åbnedes 1664. I baggrunden ses rummet, hvor kongens vindeltrappe oppe fra volden førte ned, så han ubemærket kunne komme til staldene udenfor de tomme vinduesrammer.

Foto: Nationalmuseet.

kaldt det danske skriftsprogs fader, var nemlig født i Brostræde i Helsingør, så det har været naturligt for ham at lade helten slumre under fødebyens borg, indtil fædrelandets nød engang bliver alvorlig nok til at vække Holger.

Andre, mere lokale sagn fortæller om underjordiske gange så langt bort som til Marienlyst slot. De ideer er blevet næret af nogle minegange, som man fandt 1926. Disse lave, murede gange nåede ud i den ældre fæstnings fortærræn og var beregnet til forsvar. Hvis en belejrer begyndte at føre skyttegrave frem for at nå til bastionerne i dækning, kunne slottets besætning fra minegangene grave sig den anden vej og uventet dukke op midt i fjendens belejningsanlæg.

De fire porte

Et af de steder, hvor det med dokumenter klart kan vises, at Frederik II personlig havde stor indflydelse på Kronborgs arkitektoniske udformning, er »De fire porte«, det smalle område mellem Mørkeport og slottets

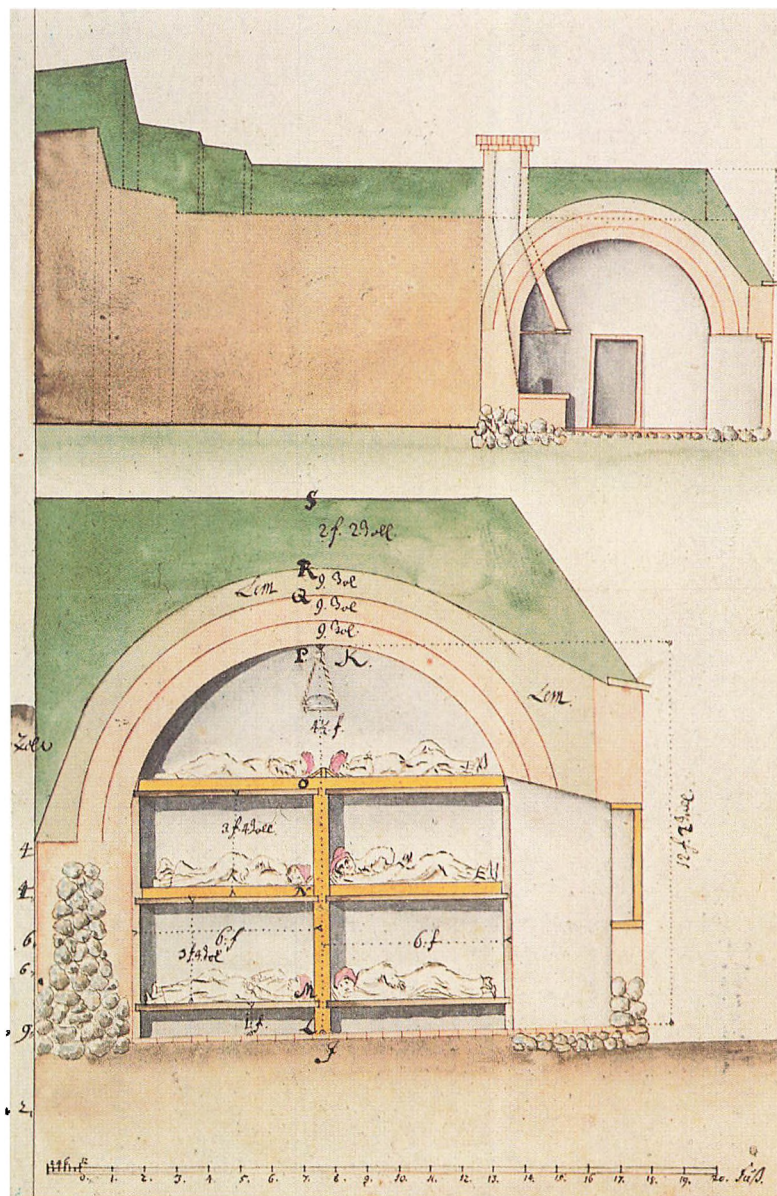
hovedportal. Her skete i renæssancen hver aften vagtskiftet, hvor 50 bøsseskytter og soldater trådte til for at våge ved kanonerne og på bastionerne. Trommer og piber gik, og soldaterne blev kontrolleret af vagtmester og mønsterskriver, som sorterede de berusede fra de blev siden straffet med et ridt på træhesten i slotsgården. Om natten gik adelsburser - unge adelsmænd eller særligt erfarne soldater - rundt til vagt-

posterne, og hvis de fandt en sovende, skulle de straks dræbe ham. I særlige tilfælde blev henrettelsen dog udsat til næste dag, og som en særlig nåde fik synderen selv lov til at vælge fem gode kammerater til henrettelsespeletonen.

Frederik II gav ordre til, at der over Mørkeport fra 1576 skulle opsættes en tavle med tyske vers til minde om, at han 24. januar 1577 havde givet ordre til, at slottet skulle skifte

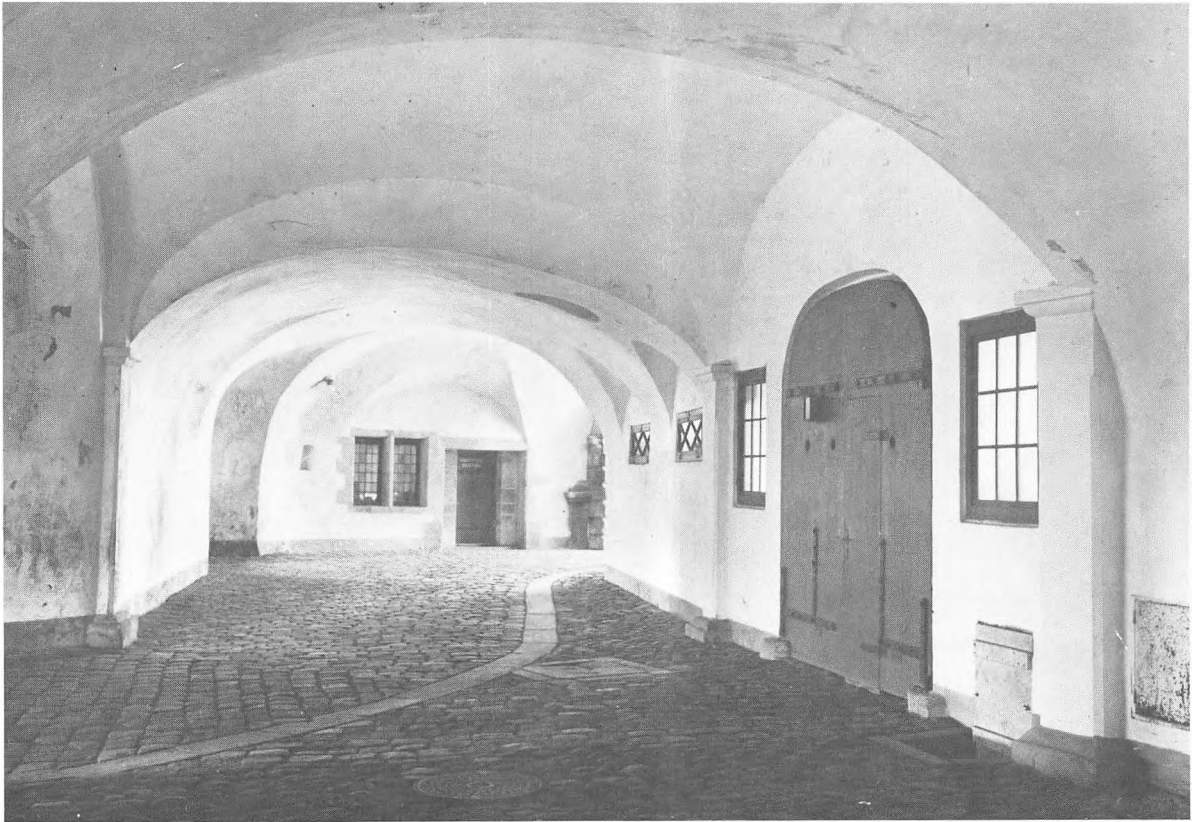
navn fra Krogen til Kronborg. På hver side af Mørkeport bestilte kongen mindre vagthuse - mod Flagbastionen Bøsseskytternes cortegarde fra 1584 og til den anden side Hopmandens (Hauptmann'ens) hus fra 1585, solide små bygninger med karakteristiske »svævende« renæssancevinduer, som blev placeret ved de to bastionsporte, kongen havde ladet bygge 1583. Gennem den ene af portene kommer man op på Flagbastionen, som stadig er bestykket med svære malmkanoner, støbt sidst i 1700-tallet hos J.F. Classen på Frederiksværk. Kanonerne blev senere riflet og lagt ombord i flådens skibe, og et par af dem var med på fregatten »Jylland« i slaget ved Helgoland mod den østrigske flåde i krigen 1864. I 1911 kom kanonerne til Kronborg, hvor de stadig er i brug, men nu udelukkende til salutter ved fremmede statsbesøg og på hjemlige kongelige mærkedage. Salutterne afgives af et kommando fra Den kongelige Livgarde, men der trilles ikke mere tyve pundige jernkugler i kanonrørene - der skydes løse skud med tunge poser sortkrudt, som dog kan give anseelige drøn.

Størst og mest pragtfuldt blandt de fire porte er selve slottets hovedportal - et arbejde stenhuggermester Gert van Groeningen 1573 begyndte på i sit værksted i Århus. 1576 blev pragtportalen omdirigeret til Kronborg, og mester Gert rejste til Helsingør, hvor han 1576 opsatte portalen. Den har fire korinthiske frisøjler, som står på plinte med relieffer - grum-

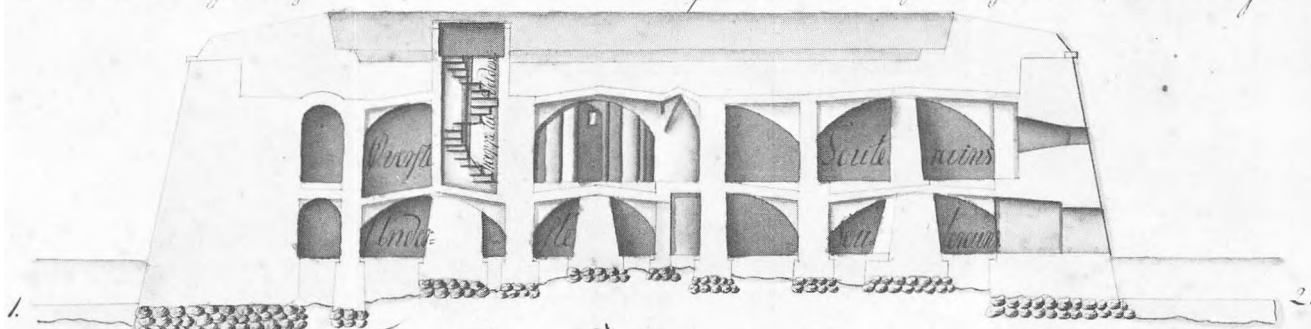

me løvemasker, græsselige fantasiuhyrer, men sandelig også noget så fredeligt som harpespillende damer med udslaget hår. Mellem søjleparrene er der nicher med statuer af Merkur og Neptun - handelens og havets guder, hvilket var meget passende for et slot, som var bygget for indtægten af en af-

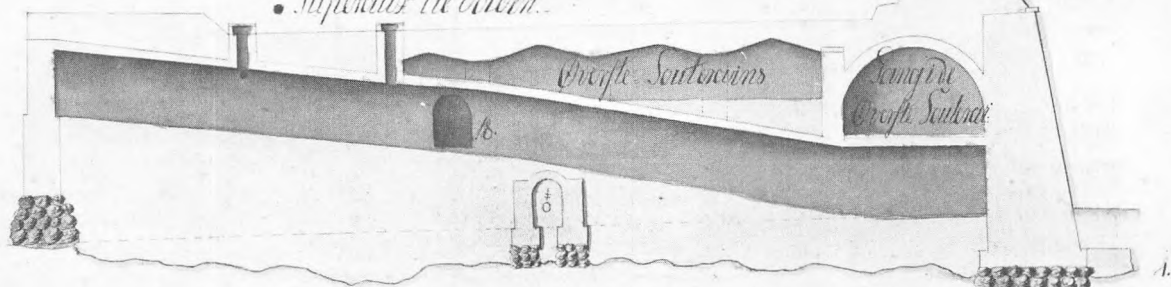
Et snit gennem Kronborgs kase-matter. Øverst ses smedien i kase-matternes øverste etage med skorsten op gennem bastionens græsdække, nederst en af belægnings-salene i den underste etage. Soldaterne - iført røde nathuer til værn mod den klamme, rå kælderluft - ligger i tre lag under hvælvingen. Hærens arkiv.

*Høstet af:
De Underste og Øverste Souterrains under Frederici Opvælt hele Bygningen og Indtænk, hentes Mærkeporten.*

*16. Snit af en Nordvest Gang paa Støttet bagved til Groenen.
& Communications Gang i de underste Souterrains. 18. Denne til Kommandens Vandløb i de øverste Souterrains
• Superiorer til Vindem.*

Mørkeports indre som det ser ud i dag. I baggrunden holder nutidens slotsvagt til.

Foto: Nationalmuseet.

Slottets gamle s-formede indkørsel gennem kasematterne var i brug, indtil 1664, da Frederik III lod hugge en ny hovedindgang. Til højre ses indgangen til slottets smedie. Igennem denne gang travede ryttere og rumlede kareter til Frederik II's prægtige slot.

Foto: Nationalmuseet.

gift på søhandelen. De første statuer blev sat op 1585, men de blev fornyet 1730, hvorfor Christian VI's spejlmønogram kom op under den lille karnap over portalen. Denne karnap sidder udfør Frederik II's eget gemak.

Bag hovedportalen lå et 30 alen langt portrum, hvor ridende gæster kunne sidde af, og mod slotsgården skabte Gert van Groeningen en effektiv indre portal med fire toskanske søjler i klassisk triumfbuestil.

Adgangen til slottet har i Frederik II's og Kristian IV's dage været af stor virkning. Først rideturen gennem det lange, dystre galleri til den bar-

Snit af Kronborgs kasematter - et enestående fæstningsværk i Nord-europa. Se selv, hvor perfekt den militære arkitektur er udført, med en enkelt vindeltrappe op mod himlen, og med alt andet beskyttet af murværk.

ske Mørkeport. Og pludselig kom man så ud i lyset for pragtportalen, der dengang var malet i kraftige farver og prydet med rigelig forgyldning. Gennem portbuen så man ind i slotsgårdens lyse rum, mod det store, sprudlende og mangfoldige springvand. Kontrasten har været betagende, og endnu

i dag fornemmes den, selvom turen gennem volden er kortere og farverne, guldet og springvandet er borte.

Kanoner og klokker

Kronborgs store tårn i slottets sydvestlige hjørne fanger blikket, når man kommer ud i slotsgården. Det ser ud som et middelalderligt fæstningstårn, en donjon så barsk og bastant som Kärnan i Helsingborg. Det var derfor ikke underligt, at der hurtigt opstod sagn om at tårnet var ældgammelt, og at et

engelsk gesandtskab som 1588 kom for at kondolere efter Frederik IIs død kunne indberette til dronning Elizabeth, at det kaldtes »Crone« og havde stået der i umindelige tider. Da var det præcis 14 år siden, man var begyndt at bygge det.

Nutidens gæster får ligesom de engelske gesandter indtrykket af en kontrast mellem det øvrige slot med de store, lyse vinduer, de utallige arkitektoniske raffinementer, og det store tårns nøgne murblok, hvis 27 meter høje og hhv. 14,5 og 16,3 meter brede flader kun

Kronborgs hovedportal blev af Gert van Groeningen hugget til Skanderborg slot. 1576 bestemte Frederik II imidlertid, at portalen skulle flytte til Kronborg, og Groeningen måtte flytte til Helsingør med alle sine svende. Nichernes statuer af Neptun og Merkur er dog nyere. Foto: Ole Færch-Jensen.

brydes af otte cirka en meter høje glugger, fire mod syd og fire mod vest. Tårnet har nu stået kullet i mere end 300 år, og dets flade tag er en udmærket udsigtsplatform.

*En stump af den gamle Mørkeports yderside inde i det nuværende portrum.
Foto: Nationalmuseet.*

*Et af de to bastante vagthuse i »De fire Porte«. Det »hængende« sandstensvindue har årstallet 1584. I baggrunden vajer Dannebrog på flagbastionen.
Foto: Nationalmuseet.*

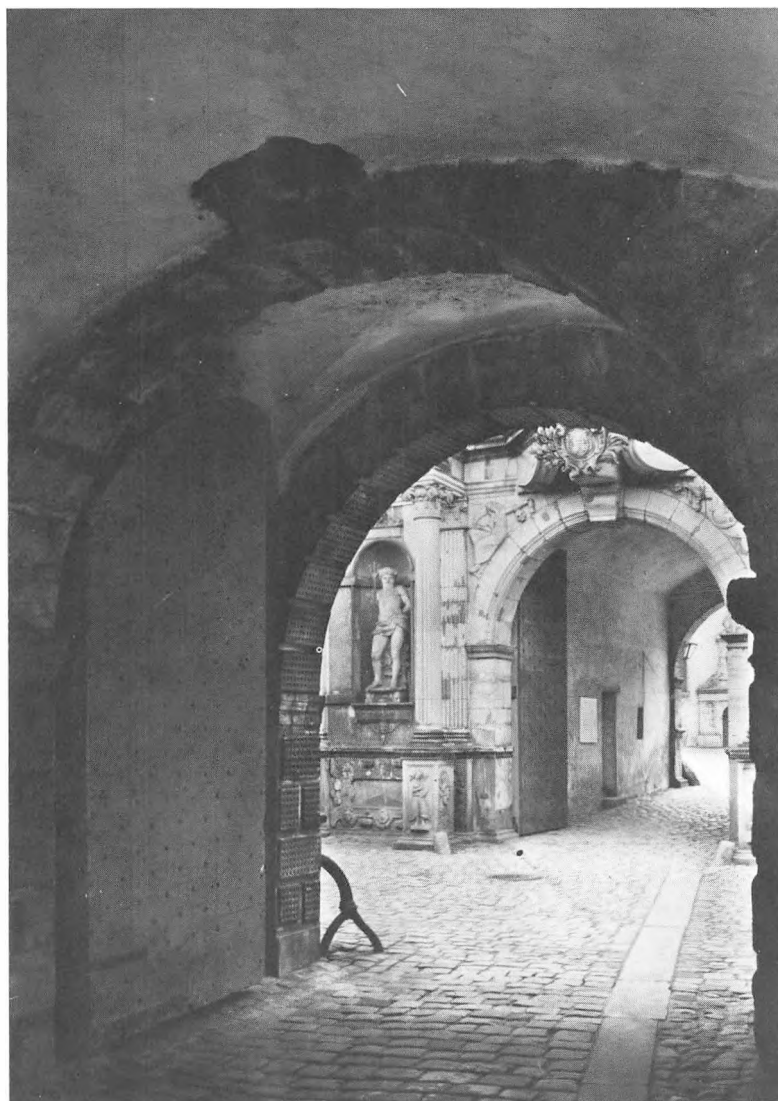
Inden Frederik II lod Antonius van Opbergen bygge den nye Ridderpostei med kasematterne var der en smal courtine mellem NØ- og NV-bastionerne, og herigennem førte den oprindelige Mørkeport, hvis yderside blev begravet i det nye bastionsbyggeri. Her er et løvehovede fra den gamle yderportal hugget fri i Mørkeports indre. Foto: Nationalmuseet.

Et kig ud fra Mørkeport gennem slottets hovedportal mod slotsgården. Man ser tydeligt Mørkeports oprindelige beskedne bredde. På Gert van Groeningens hovedportal ser man den (nyere) statue af havets gud Neptun. Foto: Nationalmuseet.

Jærndrager ved Mørkeport set helt tæt på. Nederst ses årstallet 1576, over det Kristi mærke og øverst kongeparrets FS. Alle ting på slottet blev behørigt mærket. Foto: Nationalmuseet.

Mørkeport, som den står i dag - men fotograferet 1906. Over portalen sidder pladen med Frederik II's indskrift fra 1577, hvor han på tysk erindrer om at han »im selben iar dis Schloss erbawet und Cronenburg nandt« - i det år byggede dette slot og kaldte det Kronborg. Mørkeport er i al sin militære barskhed klart inspireret af italiensk fæstningsarkitektur. Foto: Nationalmuseet.

Det store tårn var det første arbejde, Frederik II satte i gang på Kronborg, og det havde i starten udelukkende betydning som fæstningsværk. Det skulle kunne bære kanoner og bruges til forsvar mod landsiden.

Allerede under Christian III var man begyndt at tænke på at modernisere Erik af Pommerns Krogen. Den sachsiske adelsmand og fæstningsbygger Hans von Dieskau udarbejdede et forslag, bl.a. om anlæg af to spidse bastioner, men den eneste del af hans projekt, der blev realiseret, var gennembygning af Krogens østlige ringmur med nogle kanonporte, som kunne lukkes med gitterlåger. De blev færdige 1559.

I 1574 gav Frederik II Hans van Paeschen kontrakt på at bygge tårnet, hvis bevarede del var færdig 1576. Ved byggeriet brugte man det solideste af Erik af Pommerns huse på Krogen som grundlag - palatiet i borggårdens sydvestlige hjør-

ne. De fire meter tykke mure skulle nok kunne modstå artilleriild, mente man, og de blev så forhøjet med yderligere to stokværk.

Erik af Pommerns palatium havde været et gotisk pragtrum, hvor de store ceremonielle hoffester kunne holdes under de elegante stjernehvælve. Mod slotsgården åbnede seks, høje spidsbuede vinduer sig, og fra de murede vinduesbænke kunne dronning Filippa og hendes damer følge ridderspillene udenfor.

Palatiet blev naturligvis ganske spoleret, da tårnbyggeriet kappede næsten halvdelen af dets 37 meter, og i det senere Kronborg blev resten da også delt op i bagers i stueetagen og

borgerstue på førstesal - ikke ligefrem en herskabelig udnyttelse. Ved slottets restaurering 1924-32 afdækkede man palatiets to sydligste vinduer, som er så høje, at de går gennem Kronborgs stueetage og førstesal. Man ser dem, når man går gennem Handels- og Søfartsmuseets samlinger, og man får her et levende indtryk af Krogens gotiske pragt. Også de fire øvrige vinduer kan spores i Kronborgs mure - et af dem er endda direkte bygget om til Kronborg-vindue.

Det store tårn fik i bunden to hvælvede kældre og over dem tre indskudte bjælkelofter, inden der sluttedes af med plat-

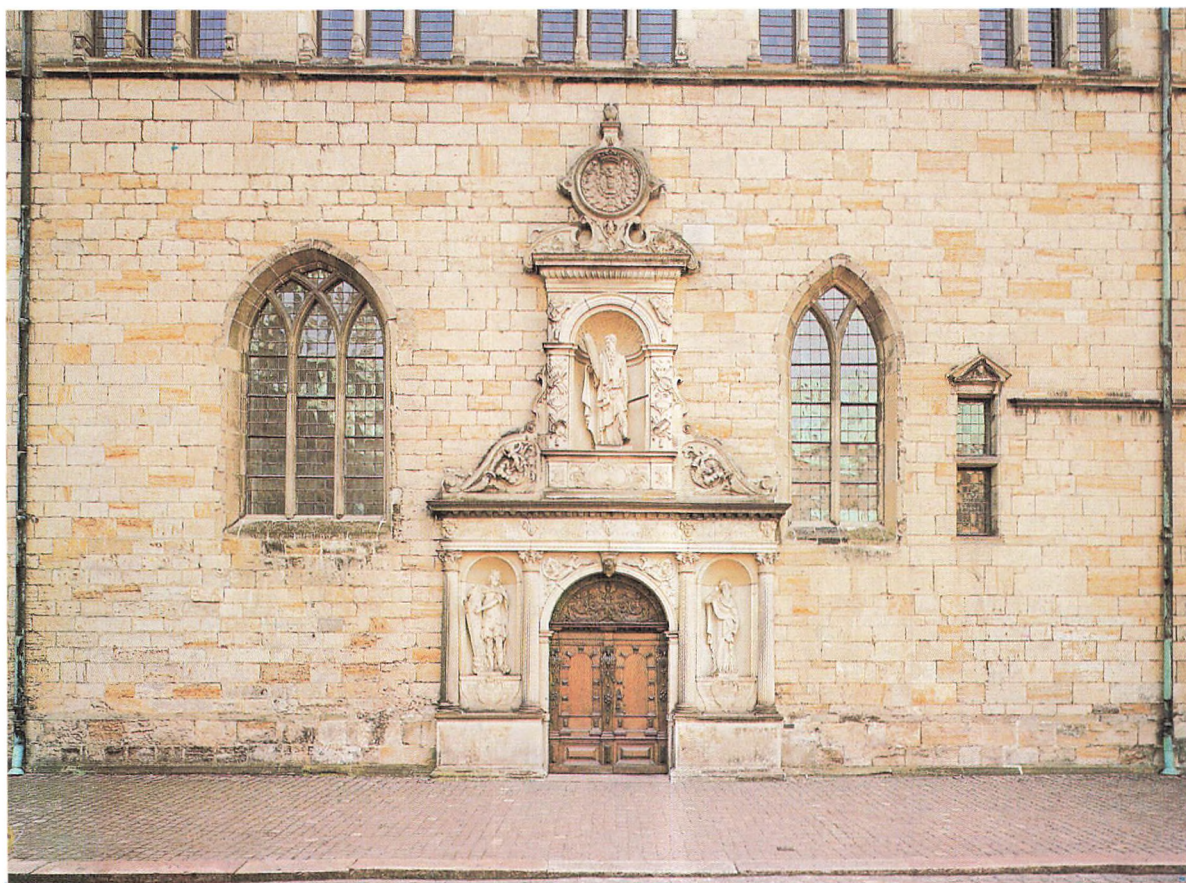
formens vældige tømmerkonstruktion. Man kom fra loft til loft ad stiger, men kunne også f.eks. fra riddersalen komme ind til rummet, der i dag bruges til stolemagasinet.

På Frederik II's tid og frem til cirka 1800 havde de to øverste lofter og platformen mere krigerske formål. I dybe nicher og over den øverste murkant ragede kanonrørene frem, og soldater var på udkig dag og nat. Loftene havde solide, dobbelte bjælkelag, som skulle kunne bære skytset. Til byggeriet måtte kongen rekvirere 21 alen langt tømmer, som blev hugget til formålet i Svansund ved Bahus i Norge.

Tårnbyggeriets ødelæggelse af palatiet betød, at borgen ikke mere kunne bruges til kongelig repræsentation. Frederik II havde i starten kun interesse for Krogen som en fæstning, der var god brug for efter de grove forhøjelser af Sundtol-

Kirkeportalen blev opsat 1585, men blev ret omfattende restaureret allerede omkring 1730. Ved siden af portalen med dens tre bibelske figurer. Salomon og David på hver side og Moses i topstykket ses kirkens gotiske vinduer - ikke fordi de er fra gotisk tid, men fordi kirker allerede i renæssancen skulle se »gamle« ud.

Foto: Ole Færch-Jensen.

den. Den skulle »kunne give dem, der ville løbe forbi, besked«.

Efterhånden som slotsbyggeriet skred frem, blev der også behov for tårnet til andet end det rent militære. I 1581 bygge-

des på platformen et klokke-tårn med otte høje »rustiche« vinduer, hver delt i midten af en stensøjle. På klokketårnets hjørner opstilledes fire statuer af skjoldbærende løver, og bag dem byggedes 1583 en kobbertækket kuppel med en lanterne og små kviste. Ved løverne kunne der ved festlige lejligheder rejses flagstænger. Her vaje-de således de danske, norske og skotske flag, da kong James VI Stuart og Frederik IIs datter Anna i 1590 holdt hvedebrøds-dage på Slottet.

Fra inventarier i 1590-erne ved man, at klokketårnet rummede et sejrværk - ur - med tre kobberskiver samt to store og

to små klokker. De to små var beregnet til urets time- og kvar-terslag, og det engelske ge-sandtskab, som 1582 var på slottet fortæller da også, at Kronborg havde »et meget stort og stærkt ur, der runger med vældig genlyd«. Det er formentlig det ur, Poul Sejerma-ger havde leveret samme år, og som blev drevet af 35 kilo tunge blylodder, der hang i grove tove.

De to store klokker var støbt af bøssestøber Gert van Mer-velt i 1577 af metal fra den be-rømte storklokke i Lund dom-kirke, som var sprængt ved dår-lig ringning. De to små klokker blev købt som »falbudne« - for-

Slottets gårdportal med fire søjler af den toskanske orden. Sandstensarbejdet har været mere mar-kant, mens slottet endnu stod med røde mure. I trekantene over vin-duerne i stueetagen ses mandsho-veder, så skarpt karakteriserede, at de ligner portrætter.

Foto: Nationalmuseet.

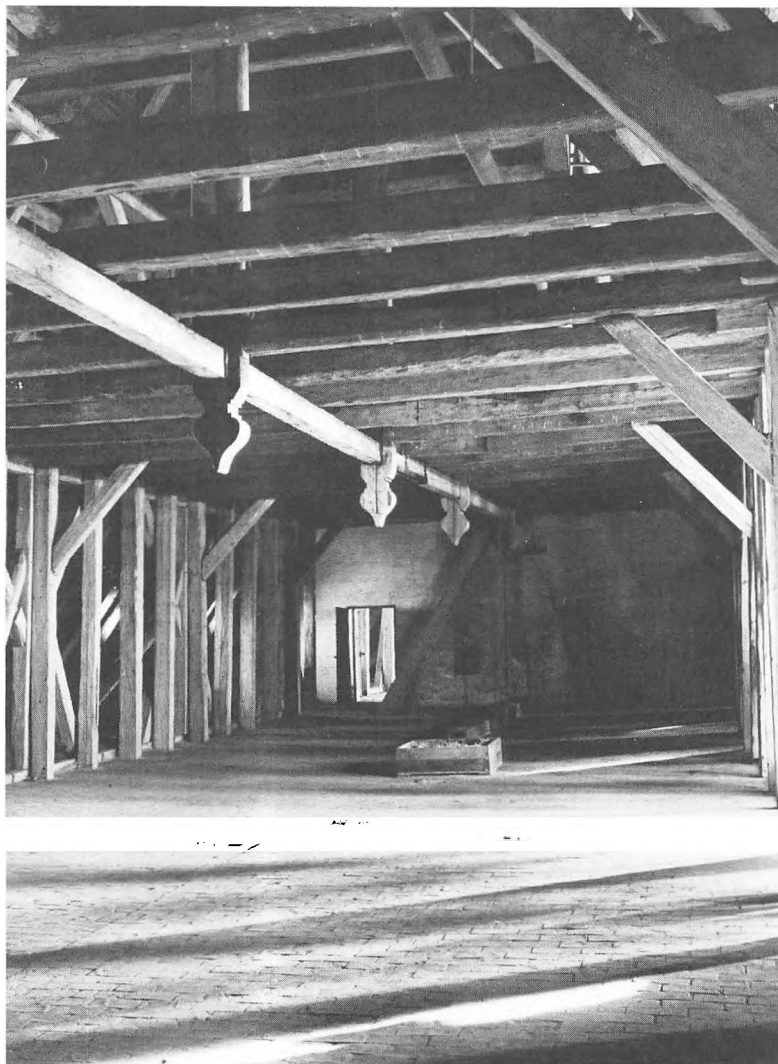

mentlig ombord på skibe, der var standset op for at betale Øresundstold.

Frederik II kom til at opleve det store tårns kanoner i festlig brug. Før de engelske udsendinges ankomst i 1582 gav han nemlig personlig lensmanden en ordre: »Da bede vi dig og ville, at du øverst på det store tårn, hvor skytset står, lader gøre rydeligt og spånerne, som er samme sted, lader afskaffe«. Også nede på lofterne skulle der ryddes op »at ingen hinder skulle være, om vi blive til sinds at lade skytset der samme sted afskyde«. Tanken var, at kanonerne skulle drøne, når kongen tømte sin pokal i den store sal ved siden af. Ceremoniellet gjorde et mægtigt indtryk på de engelske udsendinge.

Den 24. september 1629 var muremester Bastian Kroll og Moritz Stenhugger ved at indstøbe jernankre i tårnets mure. Det nødvendige bly blev smeltet i en digel over en kulild, som Bastian ved fyraften slukkede med to spande vand. Det har åbenbart ikke været tilstrækkeligt, for samme aften mellem klokken 22 og 23 brød den ødelæggende brand ud. Bastian tog straks flugten, og ingen kender hans senere skæbne. Moritz blev sat i stadens kælder og er sandsynligvis blevet dømt - vi ved blot ikke hvordan.

Tårnet blev hårdt medtaget af ilden. Lofterne brændte, og skytset ødelagdes, men klokketårnet blev stående. Dog brændte kuplen, og klokkerne smeltede simpelthen, så man siden kunne køre næsten tre

tons klokkemetal fra tårnets bund til gethuset i Kongensgade i Helsingør.

1636 reparerede Hans van Steenwinckell tårnet for 3700 Rdl., men en ny kuppel blev der ikke råd til - Klokketårnet blev dækket med et lavt, pyramideformet tag af tømmer fra Gotland »at vandet kan løbe deraf«. 1640 ophængtes de fire klokker, som Hans Kemmer Rotzgeter havde støbt i værkstedet i Kongensgade - den

Kronborgs lofter står den dag i dag med tømmerarbejde i pommersk fyr fra Kristian IVs tid. Således ser der ud på loftet over vestfløjen. Foto: Nationalmuseet.

største var på 8,3 tons og bar en rosende indskrift om Kristian IV samt et relief af en sky, »hvorudi Jehova kommer med hebraiske bogstaver«.

Disse klokker bortførte svenskerne i 1658. I dag hænger Kronborgs klokker i Trompetertårnet - nu er der to, som begge er støbt af Friderich Holtzmann i København 1721. Den ene af dem slår kvarterslag, den anden er ude af brug.

Kristian IV havde planer om at bygge en ny kuppel på klokketårnet. 1643 gav han sin kansler og svigersøn Corfitz Ulfeldt besked om at lade opsætte en fløjstang med en ridder i rustning »ligesom den forrige var«, og samme år lod han en københavnsk mester gå i gang med en kuppel. Arbejdet blev dog ikke gjort, som kongen ville have det - mesteren byggede »ikke efter min befaling, men efter sit eget stykke«. Derfor måtte Ulfeldt sørge for, at kuplen kom ned igen før vinter, og at mesteren erstattede det spolerede tømmer. Men hvis håndværkeren ikke ville betale, »da ved du vel råd til sliq en munsoir«, som der står i kongens egenhændige brev.

Da svenskerne 1658 lagde sig i belejring foran Kronborg, havde tårnet derfor endnu det lave pyramidetag. Godt det samme - det store tårn blev hårdt medtaget, »ganz verderbt«, under kampene. Der blev skudt en breche i tårnets mur, og det meste af klokketårnet styrtede ned. Efter at slottet havde overgivet sig, blev resten af overbygningen revet ned, og siden har tårnet stået med fladt tag. 1733 blev der ganske vist bevilget 2158 rdl. til en ny kuppel, men planen blev aldrig virkeliggjort, og pengene blev brugt andre steder.

1748 styrtede sandstenskvadrene ned fra den nordre mur, og nye blev sat op »mit Anckers und Klammers«. Siden blev tårnet taget i brug som krudtmagasin, og det er egentlig et under, at der ikke - ved dette eller den øvrige brug som kaserne - skete en katastrofe, der ville have reduceret slottet til ruin.

Det store tårn kaldes også Telegraftårnet til minde om, at det 1800 blev nordlig endestation for den optiske telegrafs linje Helsingør-København-Altona. Med passende mellemrum og altså på tårnets platform rejstes master med fem ræer og 18 klapper, som kunne

Kirkegavlen er Kronborgs store arkitektoniske pragtværk - beregnet til at ses og beundres af alle ude fra Øresund.

Foto: Hauch

indstilles til ialt 42.221 koder. I kikkert aflæste telegrafisten budskabet på den næste station og gav det videre. Telegraferne var kun i brug til cirka 1810.

Som det store tårn havde været den første del af Frederik IIs Kronborg, blev det også det første af slottet, som blev restaureret. 1866 istandsattes platformen, som der nu er adgang til gennem trappetårnet med Hans van Paeschens italiensk-inspirerede portal.

Et rum fra renæssancen

Fra det store tårn glider blikket naturligt til kirkeportalen på sydfløjen, et stort og sikkert billedhuggerarbejde, som står i effektiv kontrast til murfladen med de tre spidsbuede vinduer. Disse er ren middelalder, men ikke fra Erik af Pommerns tid, selvom Krogen nok har haft et kapel på nogenlunde samme sted - et kapel som ganske vist i mange år havde været vanhelliget ved at blive brugt som kanonmagasin. Men da mester Hans Brandis og hans brunsvigske tømmermænd i 1576 begyndte at ombygge Krogens »nye stenhus«, var det givet, at den kommende slotskirke skulle have spidsbuede vinduer - andet var utænkeligt i det hellige rum.

Kirkeportalen er udført 1585 - af hvem ved man ikke, men det antages, at stenhuggeren som forlæg har brugt kobberstik fra Floris'ernes berømte værksted i Antwerpen. Portalen er italiensk i stilen, og den domineres af statuer af Moses, David og Salomon. De to jødiske konger kom med for at markere, at den udvalgte prins Kristian (IV) året før var blevet hyldet som tronfølger. Kirkeportalen prydes desuden af vilde akanthusranker, der er levende og smukt hugget, men det må erkendes, at der ikke er mange af de originale sten tilbage i den. I 1730 blev den således gennemgribende fornyet af mester Didrick Gersen.

Kirken selv er Kronborgs eneste bevarede interiør fra renæssancen. Ved branden i 1629 blev dens rige inventar reddet,

fordi hvælvingerne modstod presset af det brændende, nedstyrtede tømmer fra den store sal og taget ovenover. Kirken er således det sted, man må hen for at se, hvordan Frederik II ville have sit nye slot indrettet - det var med billedskærerarbejder, farver, forgyldning og skulpturer i mængder.

Kirkerummet blev begyndt af Hans van Paeschen og slutet af Antonius van Opbergen, så det er svært i dag at se, hvilken af de to bygmestre, der skal have æren for hvad. Van Opbergen tilskrives dog hvælvingerne, der bæres af otte glatte søjler af den toskanske orden - en sikker og magtfuld baggrund for inventarets frodighed.

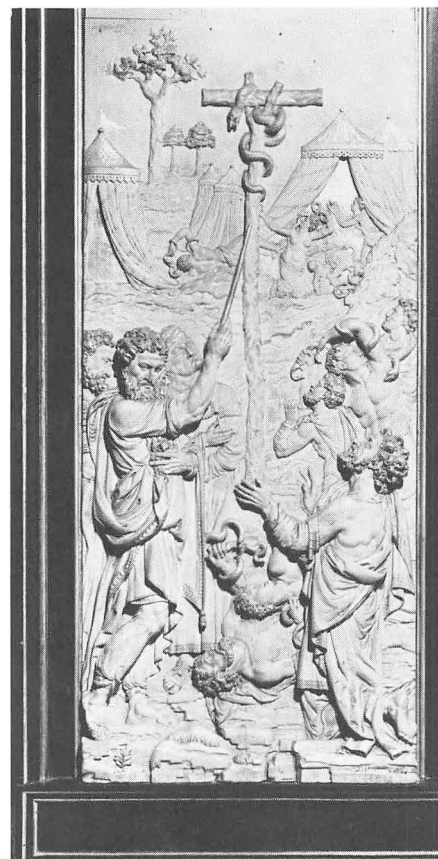
I 1582 var man nået så vidt, at kirken kunne indvies påskedag, den 15. april. Det skete med »herlige ceremonier«, frydeskud fra 12 kartover og klokkeringning. Kongen satte en pung med 300 daler på alteret - penge som slotspræst Johan Homann skulle uddele blandt de fattige i byen.

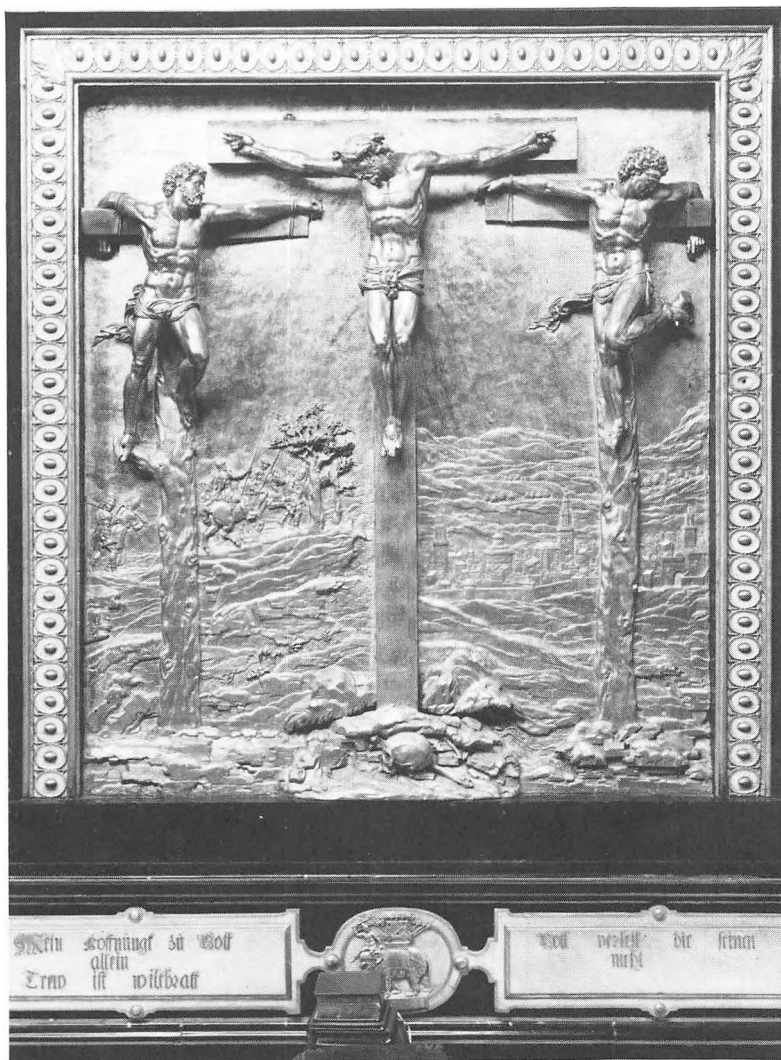
Det bestemtes, at præsten ved den tyske Sct. Mariæ kirke i Helsingør skulle prædike på slottet hver fredag og søndag, og at han søndag desuden skulle katekisere for »slaverne«. Slotskirken fik egen klokke, og der blev udtaget fire skoleelever til at medvirke i gudstjenesten »med sang og anden del«. Kronborgs personale kunne bruge kirken til bryllup, dåb og begravelse, men det måtte ikke medføre, at Sct. Mariæ kirkes indtægter gik ned. Kronborg slotskirke har endnu i dag forbindelse med Sct. Mariæ

kirke, hvis præst een gang om måneden holder gudstjeneste på slottet.

Af inventaret, som strålede og skinnede ved indvielsen i 1582, stafferet som det var af Mikkel Maler, er store dele bevaret. Det gælder prædikestolen, som kongens snedker Jesper Matthiessen stod for. Sto-

En af sidefløjene til Kronborg slotskirkes alter. Fortællingen, der illustreres, er den om slangen i ørkenen. Herrerne i forgrunden er i klassisk romersk klædebon, men i baggrunden er rejst renæssancens karakteristiske telte, hvor fyldige damer strides med slangerne.
Foto: Nationalmuseet.

Hovedfeltet fra Kronborg slotskirkes altertavle: korsfæstelsen på Golgatha. Det er skåret af en mester af de sjældne - Thomas Frantzen - som både var teknisk perfekt og i stand til at skære med følelse. Røverne indtager mærkelige stillinger på deres kors, for efter traditionen måtte kun Kristus korsfæstes »rigtigt«. Foto: Nationalmuseet.

len er prydet af en arkade med relieffer - det fornemste felt er helliget rigsvåbnet, mens man i de andre ser personificerede dyder - et motiv, som tages op flere steder i og ved kirken. Her er det mådehold, retfærd, kærlighed og håb, som træder frem i teknisk blændende, skarpt karakteriserende træskulpturer.

Også kirkens stolestader er originale - de har udskårne topstykker, båret af forskellige personer. Motiverne er de he-

raldiske elementer fra Frederik IIs kongevåben og hans dronning Sofies mecklenborgske. Fornemst af stolestaderne er marskalkstolen under prædikestolen, som har et rigt udskåret forpanel, hvor hermer indrammer fem dyde-relieffer. Denne og den nærmeste kirkestol er de eneste, som har bevaret de originale døre, som man må formode, at alle har haft.

Mod vest sidder orgelpulpituret med facaden af det orgel, Johan Lorentz byggede 1636. Værket med dets 24 stemmer gik til under svenskekrigen, og det nuværende værk er fra 1843. Kirkens andet pulpitur sidder i østsiden. Det strækker sig gennem tre hvælvinger, med den fornemste del, kongestolen i midten.

Den nuværende kongestol er bygget af Kristian IV og er et helt orgie i mangefarvet, forgyldt træskærerarbejde. Her er kongens rigsvåben, alle hans titler, et såre blandet persongalleri med 33 bibelske skikkelser, dyder, de romerske guder Hermes, Artemis og Fortuna samt den brave matrone Lucretia, der er nøgne, fede figurer, havuhyrer, vaser og blomster - kunst af verdensformat er det langtfra, men det er festligt og morsomt.

Døbefonten er et nyere arbejde - et rødt porfyrfad fra Italien, som blev hentet i Marmorkirken i København, da den i mange år henlå som halvfærdig »ruin«, fordi kongen ikke havde råd til at gøre den færdig.

Men alteret over alterbordet af sort, skånsk marmor er den ægte vare - et eksempel på fænomenal håndværksmæssig

kunnen og kunstnerisk styrke. Ved indvielsen i 1582 havde kirken naturligvis en altertavle - den var malet af Hans Knipper, men allerede 1586 blev den udskiftet med den nuværende, som er hugget af Thomas Frantzen.

Altertavlen, som er af alabast og sort skånsk marmor, har været taget ned 1733 og 1836, og hver gang er der sket »noget«, før den igen blev sat op. Den er nok blevet »forbedret« lidt, ligesom det skete med stolestaderne, da de små figurer på topstykkerne fik moderniserer i 1840-stilen.

Hovedfeltet er dog uforandret med en Golgatha-scene, hvor en mandig Kristus i klassisk ro, fjernt fra sen-gotikens svælgen i lidelserne, er korsfæstet mellem den gode og den onde røver. Det er mesterlige figurer med den sikre tro mellem det ængstelige håb og den trodsige kynisme.

Over hovedfeltet står Kristus som smertemand i en niche, korset har den meget velbevarede figur i sin venstre hånd, med den højre peger han på såret i sin side. Denne skulptur har samme fornemme, afklarede sikkerhed som den

korsfæstede - den sejrende frelser, der betragter menigheden med evighedens klare, medfølelse blik.

Ved nichens sider holder to kvinder Frederik II's og dronning Sofies våben, og under hovedfeltet er der en oval med Elefantordenens trofaste dyr mellem Frederiks og Sofies valgsprog. Hans er »Meine Hoffnung zu Gott allein« (Mit håb til Gud alene) og »Treu ist Wiltbrat« (Trofasthed er sjælden som vildtsteg), hendes »Gott verlasst die seinen nicht« (Gud forlader ikke sine). De valgsprog og de kronede initialer F og S findes mange steder på slottet.

Altertavlen har fløje af egetræ, hvor der på forsiden er udkåret relieffer med motiverne Isaks ofring og kobberslangen i ørkenen. På bagsiden er der malerier af nadveren og opstandelsen, men fløjene kan ikke mere lukkes for alteret i den stille uge - det er formentlig noget af det, som er ændret, når alteret har været taget ned.

Frederik II har fået et fornemt værk for de 1450 daler, som han lod Øresundstolden betale Thomas Frantzen Bilt-hugger, men kongen har også nok vidst, at det var en begavet

Kronborg slotskirkes døbefont er af rød, italiensk porfyr - og slet ikke beregnet til Kronborg. Den blev indkøbt til Marmorkirken i København, der imidlertid henlå ufærdig som en art ruin i mange årtier, fordi staten ikke havde råd til at gøre den færdig. Så blev døbefonten hentet til Kronborg, da slotskirken her skulle genindvies 1843.

Foto: Nationalmuseet.

Slotskirkens interiør er det eneste på slottet som er bevaret med sit - synes vi i dag - barbariske interiør fra renæssancen. Sådan var det udskåret og malet overalt, må vi forestille os, og dertil kom tunge, stærktfarvede tekstiler. I de fornemste rum tapeter.

Foto: Ole Færch-Jensen

kunstner, han havde med at gøre, for Thomas fik frie hænder i motivvalget, resultatet skulle blot være bekvemmeligt, sømmeligt og sirligt. Det blev det også.

Eftertiden havde ikke stor sans for slotskirkens prægtige renæssanceinteriør. 1788 blev kirken taget i brug som krudtkammer, og 1805 nedbrød man på Frederik VI's ordre alter, prædikestol og stolestader, hvorefter garnisonen 1810 overtog det hærgede rum til gymnastik og fægtesal. Der lød protester fra mange sider, bl.a. opponerede billedhuggeren Bertel Thorvaldsen, og kronprinsen, den senere Christian VIII mente, at hans militærtossedede kongelige onkel dennegang var gået for vidt. Det hjalp efterhånden - 1834 udflyttedes de »gymnastiske apparater«, og 1838 begyndte arkitekt Gottlieb Bindesbøll opmålinger og rekonstruktion.

Den 10. december 1843 blev kirken genindviet ved en gudstjeneste, hvortil Adam Oeh-

Blandt kirkens mange farverige, stærkt detaljerede træskærerarbejder er Marskalstolens facade blandt de berømteste. Marskalstolen er forreste stolestade i rækken modsat prædikestolen, altså den bedste i kirken.

Foto: Ole Færch-Jensen

lenschläger havde skrevet en sang, og hvor komponisten I.P.E. Hartmann ledede salmesang og orgelspil. Senere var der festmåltid, for Christian VIII forsømte aldrig et veldækket bord, og man glædede sig til at se kirkens omgivelser saneret. Mod kirkens nordvæg var nemlig bygget et soldaterlatrin, hvis uhumskheder trængte gennem murværket, ved indgangen var der en skamkiste, og præsterne klagede over en særpræget blanding af »kirke, latrin og sprøjtehus«. Efter at disse ting var klaret, fik kirken lov til at stå stort set urørt til denne dag.

Til kirken knyttes traditionelt sydfløjens pragtgavl mod øst, det storladne stykke dekorationskunst, hvis effekt var beregnet på skibene ude på Øresund. Søfolkene har fået et sugende indtryk af Kronborgs pragt, men med kirken har gavlen nu ikke så forfærdelig meget at gøre. Ganske vist kan man over bastionen se spidsen af kirkevinduernes gotiske buer, men de store, dominerende vinduer sidder i den store sal, og over dem er der andre firkanterede renæssancevinduer, som er ren dekoration - bag deres sandstenskarmer og mange ruder er der noget så beskedent som kornmagasiner.

Det tænker man ikke på, når man læner sig over rælingen og ser ind mod gavlen, der mod syd slutter med karnaptårnet Kakelborg - også kaldet Duetårnet, fordi det i sidste århundrede blev brugt til slag for armens depeche-bærende duer. Kakelborg er det eneste af Kronborgs tårne, som står nogen-

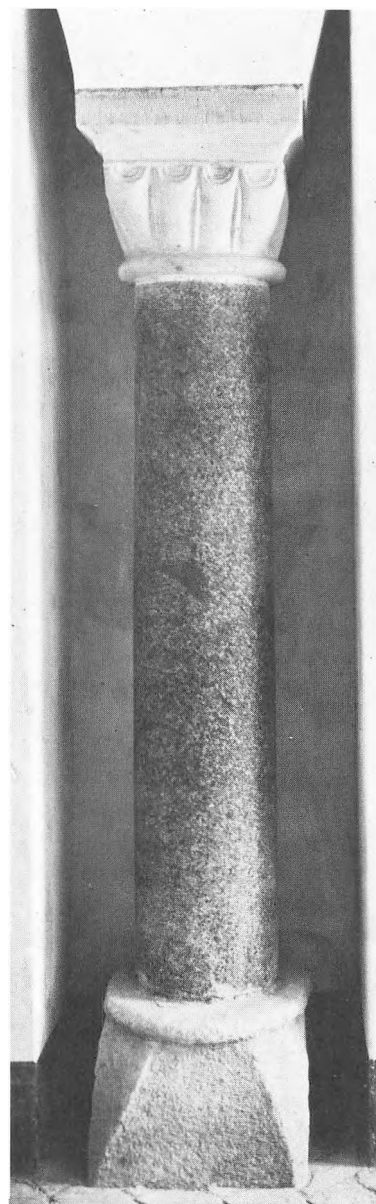
lunde uforandret fra Frederik II's tid - en stram, men alligevel vital sandstenskonstruktion.

Kirkegavlen opdeles af søjler af de klassiske græske, doriske, ioniske og korinthiske ordener, og i midterfelterne mellem vinduerne er der nicher med statuer - dyderne endnu engang. Her er håb, kærlighed, retfærd, klogskab og tapperhed. Mådehold er også med, men i en niche for sig selv - helt ude til højre. Ud over gavlen er desuden strøet et mylder af dekorative detaljer - menneskehoveder og dyremasker, bl.a. nogle løver, der er så temperamentsfuldt hugget, at man »endnu hører brølet«.

Kakelborg og kirkegavlen blev udsmykket af Harmen Stenhugger i 1578, og han fik 660 daler for arbejdet. Efter branden skyndede Kristian IV på for at få gavlen repareret. Det skete 1632, og kongen fulgte arbejdet med stor omhu - gav bl.a. ordre til, at nogle tømmere skulle afløses af soldater og bøsseskytter, som var de »bedste at omgås med det store tømmer«. Det var naturligvis ikke uden grund, at kongen lagde så stor vægt på dette stykke pragtarkitektur. Det skulle imponere og betage, vise alverdens søfarere, at den dansk-norske monarks magt var urokkelig af krige og katastrofer.

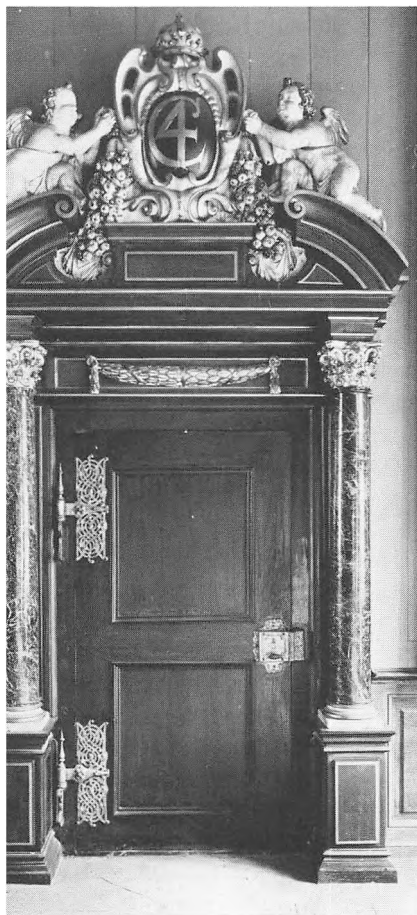
Kongefløjen

Sydfløjen med slotskirken og den store sal blev brugt, når der skulle repræsenteres, men i det daglige levede de kongelige i nordfløjen over hovedportalen.

Frederik II befalede at denne romanske søjle - sikkert hentet fra et nedlagt kloster - skulle opsættes i det gamle, brede portrum for at bære kaminen i Kongens Kammer ovenover. Da porten blev gjort smallere, blev søjlen indemuret, men frilagt under restaureringen. Nu ses den i Søfartsmuseets billet-salg.

Foto: Nationalmuseet.

Kristian IVs pragtdør i Kongens Kammer er af marmor og andre ædle stenarter. Den er malet og delvis forgyldt, og øverst bærer engle kongens navnetræk. Døren er udført af Hans van Steenwinc-kell efter branden 1629. Selve døren er nyere, men filigran-beslage-ne menes at være oprindelige. Foto: Nationalmuseet.

Her havde kongen og dronningen deres private gemakker, der var gæstelejligheder, skatkammer og - hvor utroligt det end lyder i dag - plads til den centrale statsadministration.

Denne placering af de kongelige værelser var dikteret af Krogens indretning. I ringmurens nordøstlige hjørne lå nemlig »Kongens Hus«, som helt og holdent indgik i den nordfløj, Frederik II lod bygge. Det var det andet store arbejde, kongen i 1574 satte i gang på Kronborg - først gjaldt det om at få det store kanontårn, siden om at gøre middelalderkastellet beboeligt for en renæssance-fyrste.

»Kongens Hus« er opført før 1430, og det rummede i stuen Erik af Pommerns camera, hans 40 alen lange kammer, som han brugte til møder med rigsråderne og til andre begivenheder, som ikke krævede, at man tog det store palatium i det diametralt modsatte hjørne af slotsgården i brug. Camera'et kaldes i inventarier fra

Under restaureringen sås Krogens gotiske murværk ved døren i Kongens Kammer. Nu er Erik af Pommerns buer skjult af puds, men de ligger stadig i murværket. Krogens murdetaljer har engang siddet i etagen over kongens camera. Handels- & Søfartsmuseet

1500-tallet »gamle sølvkammer«, og det er det eneste af Krogens rum, som urørt har fået lov at indgå i Kronborg. Det deles og præges af fem svære træsøjler, hvoraf den østligste er ny, mens de øvrige menes at stamme fra Christian III's tid. Søjlerne bærer en vældig trædrager, og over den er der et nyere kasetloft.

Da Kronborg blev restaureret, fandt man i camera'ets væg mod slotsgården et rundt, timreglasformet vindue, i hvis indre karm der er bevaret et kalkmaleri. Det menes, at maleriet skal minde om et vigtigt møde, som holdtes i december 1429. Erik af Pommern havde da kaldt udvalgte danske og svenske bisper og rigsråder til sig for at sikre kirkens hjælp i sin tilsyneladende uendelige fejde mod de holstenske grever og hansestæderne. Han fik et modstræbende løfte - ærkebispens af Uppsala ville kun yde støtte som et »Kærlighedsværk« - og som en slags bekræftelse skal maleriet være udført. Det viser øverst »Christi våben« med marterredskaberne, derunder kongens og dronning Filippas våben og videre ned langs karmene våben for ærkebisperne af Uppsala og Lund, bispens af Roskilde og for lensmænd og høvedsmænd af mægtige slægter som Thott, Krummedige, Bielke og Brok.

Camera'et har favnetykke mure og kun en enkelt, smal dør, så det har været fortrinligt egnet til at gemme slottets sølvtøj i, når det ikke prangede på borde og skænke ved taflerne. Under det var en lige så solid kælder med seks par svæ-

re hvælvinger. Her har Frederik II sikkert haft sit skatkammer, hvor bl.a. indtægten ved Øresundstolden - der var kongens personlige - blev gemt. Der er nemlig bevaret breve, hvor kongen gav lensmanden på Kronborg ordre til at tage kontanter og guld ud af »hvælvingen« - således fik Gert Rantzau 1587 besked på at hente 10.000 daler der.

Over cameraet var kong Eriks og dronning Filippas sove- og opholdsrum, der efter middelalderlig skik var af meget beskedne dimensioner. De var ihvertfald ikke store nok til Frederik II, der bestemte, at de skulle ombygges til een lejlighed til dronningen. Til sit eget brug lod han fløjen forlænge hen over det 30 alen lange portrum, hvor der blev opsat en romansk søjle fra et nedlagt kloster for at bære kaminvæggen i Kongens kammer ovenover. Denne søjle kan stadig ses i et af de rum - nu i Handels- og Søfartsmuseet - der blev skabt, da portrummet ca. 1664 blev snævret ind til en smal tøndehvælving.

Mens cameraet øst for hovedporten således fik lov til at stå urørt, indrettedes på den anden side en lejlighed til lensmanden, slotsherren, samt en sal til besætningen, »drenge«.

Førstesalens østlige del fik Hans van Paeschen 1574 kontrakt på at ombygge til dronning Sofies sove- og opholdsrum, som kongen lagde stor vægt på at få så luksuriøse som muligt, det undede han af hjerteret »unsere freundliche herzvelgeliebte Gemahlin«. På ka-

minen, måske den smukkeste på slottet, lod han sætte initialerne FS, og dem sørgede sønnen Kristian IV siden for at bevare »som det allevegne står«.

I det yderste hjørne mod havet opførtes Dronningetårnet, en ottekantet pendant til karnaptårnet Kakelborg på kirkegården. I 1770 installeredes i forbindelse med en modernisering af fyr- og vagervæsenet et lampefyr i Dronningetårnets spir, som stadig er fyrtårn. Omkring 1800 var der endda tale om helt at nedrive Dronningetårnet og bygge noget mere »tidssvarende«. Det blev der heldigvis aldrig råd til.

Længere mod vest lå kongens gemakker, hvoraf det største, opholdsrummet, har en karnap lige over hovedportalen. Herfra kunne Frederik II følge vagtskifterne i »De fire porte«, og han havde en herlig udsigt over Øresund, så han kunne sikre sig, at alle skibe fulgte kravet om at stryge topsejlet.

Kongens kammer er væsentligt mere rundhåndet dimensioneret end et kammer i et nutidigt betonbyggeri. Majestæten har haft så god plads, at man i 1800-tallet, da den store sal var delt op i militære belægningsstuer, udnævnte den til slottets »riddersal«, hvilket helt og holdent var en romantisk tilsnivelse. Iøvrigt ser rummet nogenlunde ud som på Kristian IVs tid, kun er gyldenlæderstapeterne forsvundet. De har ikke kunnet tåle den klamme kulde i de lange perioder, herregemakkerne stod ubenyttede hen.

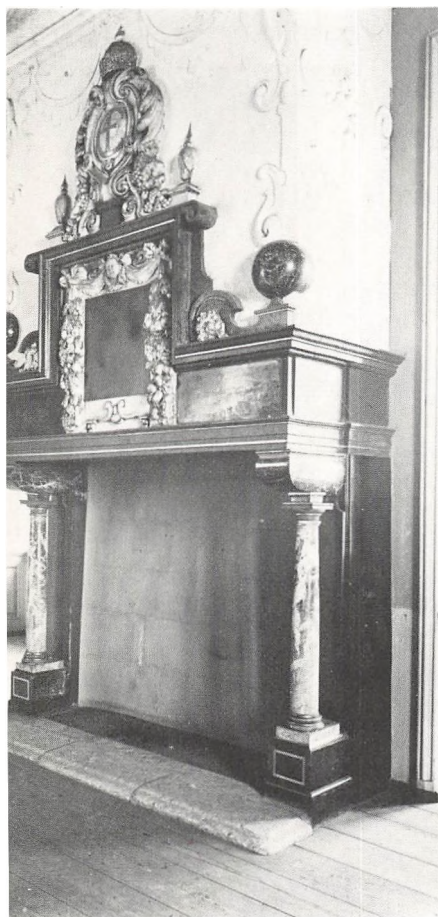
Foto: Ole Færch-Jensen

Videre fremme kom man til det danske og tyske kancelli, to ganske pænt dimensionerede stuer, der rummede det, vi i dag kalder ministerierne for hhv. det dansk-norske monarki samt for hertugdømmerne og udenrigspolitikken. Med viden om nutidens administrative paladser har man svært ved at forstå, at et (dengang) stort rige kunne styres af kanslerne og deres skrivere fra disse to væ-

Dronningens kammer var det første, som Kristian IV lod istandsætte efter branden - her boede han selv, når han var på Kronborg for at inspicere genopbygningen. Underdelen af kaminen til højre er fra Frederik II's tid, men overdelen har Kristian IV ladet opsætte efter branden. Væggene var i sin tid beklædt med gyldenlæder, som nu er forsvundet, men loftsmalerierne af Morten van Steenwinckell er originale.

Foto: Ole Færch-Jensen

relser, der endda også skulle rumme rigsarkivet - kisterne med dokumenter.

I slottets nordvestlige hjørne byggede Antonius van Opbergen Kongens karnap, som også kaldes Drejertårnet, Det grønne Tårn og Kommandanttårnet. Det hæver sig effektivt over bastionens massiv, der er af gotlandsk marmor og har frodige detaljer. Kobberspiret har en fast formet kuppel nederst og over det en lanterne, som hviler på en krans af forgyldte kugler.

Dette tårn var Frederik II's helt private domæne. Dets gulve var dækket med glaserede hollandske kakler, og til vinduerne importeredes franske ruder. Væggene og lofterne blev panelleret af snedker Jesper

Kaminen i Dronningens Kammer. Underdelen er fra Frederik II's tid, men overdelen opsat efter branden af Kristian IV, hvis navnetræk den derfor bærer.

Foto: Nationalmuseet.

Matthiesen, som også udførte de faste vægbænke, skænke, 12 stole og et bord, »en smuk rund skive«. Her havde kongen et privat køkken, sit »lille Lese-kammer«, sit rarietetskabinet og drejerværktøjet, som kom i brug, når den praktisk anlagte mand fik lyst til lidt håndværk. Fra vægtergangen et par trin under tårnets nederste rum, førte en »hemmelig trappe«, ned til volden. Herfra kunne kongen ugenert fortrække til lysthuset på bastionen eller til hestestalden nede i bastionen.

1584 besluttede kongen at bygge endnu en etage på nordfløjen. Dronningetårnet og Kongens karnap blev forhøjet, og Dronningens trappetårn på gårdfacaden fik sin endelige udformning, - dengang med ur og spir. I den nye anden sal indrettedes to fyrstelige gæstehjuler, der fik navn efter kong James og dronning Anna af Skotland og hertugparret Henrik og Elisabeth af Braunschweig, som var de første be-

boere. 1737 nyindrettede hofbygmester Laurits Thura etagen i barokstil som bolig for slottets kommandant, men lykkeligvis lod man af sparsommelighedshensyn Frederik IIs kaminer stå, så man i dag kan glæde sig over deres skarpe, klare former. Ved den lejlighed blev dronning Annas kammer omdannet til parolesal, hvor kommandanten hver dag mønstrede garnisonens officerer.

Af møbler og andet »artigt og lystigt« udstyr fra Frederik IIs tid har nordfløjen i dag ikke en stump tilbage. Man ved dog, at væggene var tapetseret med klæde, »rødt engelsk«, som også blev brugt til betræk på vægbænkenes »dyner«. Inventarier fortæller om messinglysekroner, himmelsenge og malerier, men alt er flyttet eller gået til under branden i 1629.

Da Kristian IV begyndte at genopbygge slottet, ville han straks have gemakker til sit eget brug. Han valgte dronningens kammer, som blev fyrsteligt udstyret. Først flyttedes pragtkaminen, som Peter van Brüssel havde udført 1584, og dernæst opsattes en kostelig ibenholdtdør, som hofsnedker Anthon Meiding fra Augsburg havde skåret 1624-25. Døren, der er et fabelagtigt stykke arbejde, dækker nu udgangen fra den store sal til Trompetertårnet, men dens rette plads er altså dronningens kammer, hvortil den forhåbentlig en dag føres tilbage.

Kammerets vægge blev dækket med spanske gyldenlæders tapeter og i stukloftet, som erstattede det brændte kassette-

loft, opsattes otte malerier, som den berømte hollandske kunstner Gerrit van Honthorst 1629 fik bestilling på. De sidder der endnu med illustrationer til den oldgræske roman »Pigen fra Æthiopien«, som var umådeligt populær dengang.

Kongens kammer fik et tilsvarende udstyr: gyldenlæders tapeter, portal og kamin af alabast og marmor og i loftet ti malerier af Morten van Steenwinckell, der som motiver havde personifikationer af planeterne, solen, månen, morgenrøden, natten og havet.

Kristian IV var umådeligt utilfreds, da han så de færdige malerier. Han mente, at van Steenwinckell havde brugt alt for magre modeller - det skulle være fyldige damer, ligesom på Rosenborg. I temperamentsfulde breve skrev kongen om Steenwinckell, at »denne danemand lidet agter« om majestæten ønsker. Men han skal lave sit »malverk« om - ellers skal han »logeres på det blå tårn«, fængselstårmet på Københavns slot. Det ser imidlertid ud til, at kongen har fået andet at tænke på, for Steenwinckell slap for arrest, og hans malerier sidder den dag i dag i loftet i Kongens kammer.

De nyindrettede kongelige gemakker blev sjældent brugt - kun dronning Caroline Mathilde boede her i længere tid i 1772. Her ridsede hun med sin diamanttring i et vindue: »Keep me innocent, make others great« - Bevar mig uskyldig, gør andre store. Ruden er siden forsvundet, men efter traditionen skal den have siddet i det otte-

kantede tårnværelse, hvorfra hun spejdede efter sejlene ude på havet.

I dag har Handels- og Søfartsmuseet de første af sine cirka 30 rum i stueetagen, hvor engang slotsherrens bolig var. I de øvre etager er de kongelige gemakker og fyrstelejlighederne tilgængelige.

Taffel-salen

Vestfløjen er indrettet til det vigtige formål at sørge for mad og drikke til slottets beboere og gæster. I stueetagen var der indrettet fadebur, køkken og baggers, og under Erik af Pommerns palatium var den dybe kælder med de 14 hvælvinger taget i brug som vinlager, indtil en ny vinkælder var færdig under sydfløjen, hvorpå den gamle blev madkælder. Fra slotsgården fører en lang trappe ned til kælderen under palatiet, og for at ingen skulle være i tvivl om, hvad der var dernede, er der i portalen hugget et relief af en vintønde.

Arbejdet på at forlænge palatiumbygningen hen til nordfløjen blev begyndt 1577 og fortsattes 1583 med opførelse af en tredje etage. Det gotiske palatium blev ved denne lejlighed delt i to »lag«. I det nederste var bagersæt og ovenpå var borgestuen, hvor slottets folk spiste. Længere mod nord var der på førstesal en skolestue til kongeparrets børn og rum, som første gang blev brugt af dronning Annas skotske hofmesterinde.

1580 gav Frederik II ordre til, at der på anden sal skulle hugges vinduesåbninger i Krogens ringmur, så at der bagved

dem kunne indrettes en fyrstelejlighed, hvor han 1585 indviterede sine svigerforældre, hertug Ulrich og hertuginde Elisabeth af Mecklenburg til at bo. Det skete i et brev, hvor kongen beskrev sine ti års anstrengelser med Kronborg-byggeriet. Hertugparret kom da også på besøg 1586 for at se det nye slot, og de er sikkert blevet tilpas imponeret - ihvertfald blev besøget meget festligt, men i tilbageblik lidt sørgeligt, fordi hertuginde døde kort efter, og fordi det blev sidste gang, Frederik II opholdt sig i længere tid på slottet.

Mellem hertugparrets lejlighed og det store tårn er den lille

Vestfløjens stueetage var tidligere bygningshistorisk museum, hvor man kunne se de af Kronborgs sandstensornamenter, som var pillet ned og fornyet. De smukt hvælvede rum var i Frederik II's tid slottets store køkken. Man ser eet af ildstederne til højre.

Handels- og Søfartsmuseet

sal, et meget harmonisk dimensioneret rum, der var beregnet til de store, officielle tæller. Det var udstyret med en trompeterstol til hofmusikantene og en vældig skænk med bænke og gobelin-behængte skranke, hvor svære pragtgenstande af sølv kunne udstilles. Under det rigt udskårne kasetteloft, som var forgyldt og malet i mange farver, hang en tre-dobbelt messingkrone over et stort spisebord med udtræk. På væggene hang »trindt omkring med tapeter, som er vævet udi adskillige historier«.

Det meste af inventaret er siden forsvundet, men til gengæld hænger på salens vægge de syv af de originale Kronborg-tapeter, som er bevaret på Kronborg. Man har prøvet at ophænge dem i den store sal, hvor de jo egentlig hører hjemme, men det viste sig, at de ganske druknede i det vældige rum.

Der er ikke bevaret beretnin-

ger om taflerne i den lille sal - kun Frederik II's ordre, om at kanonerne i tårnet ved siden af skulle gøres klar til at tordne, når han løftede sin pokal, mens faklerne gav genskær i en næsten barbarisk pragt af tungt sølvtøj, kostelige stoffer, forgyldt og malet træværk.

Til gengæld har vi et lille øjebliksbillede, som den da syv-årige hertug Kristian - senere Kristian IV - skrev om i sin dansk-latinske stilebog. Hertugen og hans lillebror Ulrik legede en dag i 1584 i den lille sal, og da »kom min allerkæreste Hr. Fader uforseendes til os«. Kongen var i strålende humør og opfordrede prinserne til at lege mere ude på bastionerne. Det skyndte Kristian sig at notere for senere at kunne overbevise sit stuemenneske af en præceptor, huslærer, om at det var meget sundere at være ude i det fri end i skolestuen længere henne i fløjen.

Dette Kronborg-efterår i 1584 har været et af Frederik II's lykkeligste. Landet havde fred, der var dalere i hvælvingen, han havde dejlige børn og »min Sofie«, sønnen Kristian var kronet som tronfølger, vennerne kom på besøg, der var vildt i skovene og vinfade i kælderen, og Kronborg var færdigt, den herlige bolig for en mægtig fyrste. Fire år senere var han død.

Nordeuropas største rum

Det er helt og holdent de repræsentative lokaler, kirken og den store sal, der dominerer sydfløjen, som dog også havde meget praktiske funktioner. I det vældige loftsrums var der

Kronborgs store sal er Nordeuropas største rum - 62 meter lang og 11 meter bred. Renæssancens farver og forgyldning på kasetteloft og møbler må man tænke sig til, og de Knieper-tapeter, der er bevaret på slottet, skal man ind i den lille sal for at se. Men salen virker stærkt ved sine dimensioner, den vældige tavlede gulvflade og de meterdybe vinduesnicher, der på festaftenerne var gobelin-dækkede huler.

Foto: Ole Færch-Jensen

Detalje fra Kristian IVs pragtfulde kamin i den lille sal. Udsmykningen er kongens dobbelt-kronede navnetræk, omgivet af rigsvåbnets symboler. Det er - idet man begynder »klokken 12« og går med uret - Danmarks tre leoparder, Norges skjoldbærende løve, Sveriges tre kroner, de goters løve med hjerter, de venders lindorm, Færøernes gudslam, Islands klipfisk, Slesvigs to løver, Holstens nældeblad, Ditmarskens svane med krone om halsen, Stormarns ridder, Oldenborgs bjælker, Delmenhorsts kors og Øsels ørn.

Foto: Nationalmuseet.

lagre af korn og tørret fisk, og i kælderens lå slottets uundværlige vinfade. Denne kælder begyndte Valentin Spangenberg at udgrave 1578, og der blev ført store mængder fyld til Rid-

derposteien. Kælderen er eet stort rum mellem kirken og det store tårn, det fik gulv af 2849 fod skånske sandstensfliser, og trappen op til slotsgården blev udført af gotlandske

*I den lille sal holdtes de store taffer. Der var en mægtig skænk med overdådige sølvopsatser og anden pragt samt en trompeterstol, hvor hofmusikanterne sad. Fra salen kunne der gives signal, så at kanoerne i det store tårn ved siden af kunne affyres, når kongen hævede sit bæger - en effekt Shakespeare brugte i »Hamlet«. I dag hænger i salen de Knieper-tapeter, som er bevaret på slottet - men desværre ikke de Kronborg-historiske mest interessante med Erik af Pomern, Frederik II og Kristian IV.
Foto: Ole Færch-Jensen*

sten. Kælderloftet består af lave hvælvinger, der sikkert og spændstigt hviler på syv romanske søjler, som er hentet på et eller andet forladt kloster - måske i Esum. Søjlerne er hugget midt over, og for de nederste dele har man vendt basis om og brugt den som kapitæl. Kælderen er i dag utilgængelig for offentligheden, men den burde åbnes og f.eks. bruges til udstilling om slottets bygningshistorie.

Antonius van Opbergen har

bygget forbindelsen mellem kirken og tårnet og siden ovenover den store sal, der går gennem hele sydfløjen. I stueetagen blev der ved siden af kirken plads til en lejlighed til kongens drikkebroder, adelsmanden Axel Gyldenstjerne og en ridderstue med forstue, kaldet det underste herregemak, til de tyske adelsmænd, der var officerer på fæstningen, og som kongen også gerne tømte en kande vin med. På førstesalen var der værelser til andre

»adelsburser«, så dette hjørne har sikkert været slottets livligste - og så lå det jo så langt væk fra dronningens gemak som vel muligt. Støj fra muntre gilder kunne ikke høres tværs over slotsgården.

I stueetagen lå også slottets apotek med reoler, fyldte af tørrede urter og mystiske pulvere. Reformationen havde fjernet klostrene og de lægekyndige munke, og Frederik II var interesseret i at skaffe afløsere i form af apoteker - han gav privilegium til en apoteker i Helsingør og fik altså eget drogeri på slottet.

Gennem sydfløjen strækker den store sal sig gennem anden sal, fra kirkegavlen til det store tårn. Salen er 62 meter lang og 11 meter bred, og dermed det største rum i Nordeuropa, betydeligt større end riddersalen på Frederiksborg. Højden er ca. 7,5 meter, hvilket er 1,5 meter mere end på Frederik II's tid - efter branden 1629 lod Kristian IV den forhøje.

Den store sal er trods sine ødsle mål et virkeligt harmonisk rum. Den præges i dag af det rolige, fornemt afbalancerede, med de tre meter dybe, hvidkalkede vinduesåbninger og loftets svære, tjærede bjælker. I virkeligheden er den en skal, for af renæssancens hidt sigt farvede, mangfoldige udstyr er intet tilbage. Men det er et majestætisk rum, som alene med sine dimensioner er betagende. Fladerne af rått træ og roligt murværk har appel til vor smag, men den er unægtelig langt fra renæssancens, som ville have alt dette dækket af tekstiler og snitværk, der

myldrede af detaljer og glødede af kulører, guld og sølv.

Kommer man fra den lille sal ad den krogede gang bag om det store tårns trappetårn, føler man det som et chok, når man pludselig ser det vældige sort-hvidtavlede gulv brede sig ud foran den lave dør, oplever lyset og rummet.

På Fredrik II's tid har indtrykket været et andet, når taffelgæsternes silke og pelsværk raslede mod den samme gangs mur. Loftsbjælkerne sad som nævnt lavere, og under dem var der yderligere et rigt udskåret kasetteloft, som var malet og forgyldt. Under det hang syv messinglysekroner, hver med syv arme, men skæret fra dem og fra hundreder af andre lys rundt i rummet har naturligvis kun delvis kunnet modvirke det mystiske mørke. Det har nok heller ikke været meningen - lysenes flammer har glimtvis skullet vise ædle metaller, kostelige stoffer og farver.

Salens udstyr lod sig ellers nok se ved dagslys, for i dette rigernes fornemste rum skulle der naturligvis ikke spares. Gulvet er af gotlandsk marmor, og det har man kunnet rekonstruere helt korrekt i vort århundrede, fordi man dels har fundet en stump af det gamle gulv, dels i arkiverne har regninger fra det stenbrud, hvor fliserne er hentet.

På væggene og i vinduesnicjerne hang mellem en malet træfrise under loftet og de faste vægbænke de gobeliner, Hans Knieper 1581-84 havde vævet med portrætter af 111 danske konger.

På væggene hang også otte »maaler stöcker som kallis Opperi Herculi« - altså malerier af Hercules' arbejder, og et sted i salen - hvor ved man ikke - stod busterne af Frederik II og dronning Sofie, støbt 1578 i bronze af Johan Gregorius von der Schardt.

Ibenholddøren i store sal er et ufatteligt stykke håndarbejde - pragtfuld og fuldendt i hver detalje. Men egentlig hører den slet ikke hjemme i salen, men i Dronningens gemak, som efter branden 1629 var det første Kristian IV lod indrette til sit eget brug. Helsingør Bymuseum

Møbler har der iøvrigt ikke været mange af - permanent var der kun et bord »indlagt med allehånde løvværk og instrumenter« og endnu et bord, »som er gjort med et seierværk at det kan gå omkring«. Ved den roterende bordplade har kongen formentlig moret sig med at lade retter og pokaler passere med urværkets hjælp.

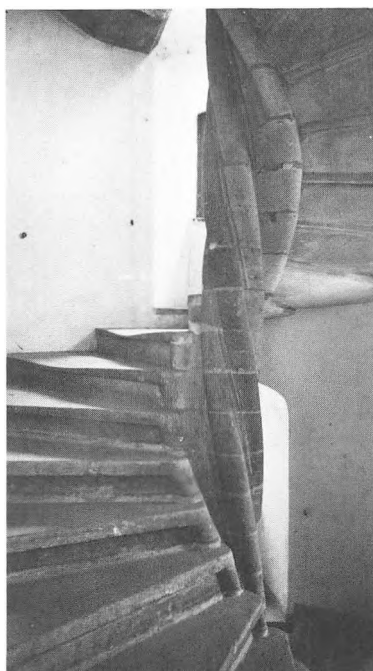
Andet inventar er nok ved festlige lejligheder hentet fra slottets værelser, men iøvrigt var salen først og fremmest beregnet til at danse i, og udfoldningen af menuetternes og de øvrige stive hofdances geometriske mønstre har krævet gulvplads, som Kronborg altså havde rigeligt af.

Til daglig har salen været tom og mørk med tildækkede møbler og nøgne vægge, mens gobelinerne var pakket ned og malerierne overført til fyrstlejlighederne. Salen har været som en stadsstue på landet for nogle årtier siden - kun i brug ved bryllupper og begravelser.

Den store sals hovedindgang var ikke den krogede gang til den lille sal, men døren til Trompetertårnet, som nu indrammes af pragtportalen fra Dronningens kammer.

Trompetertårnet er med sit galleri i højde med tagryggen og med spiret, der rager yderligere 25 meter op, Kronborgs højeste, og det har i 300 år båret slottets klokker og ur. Spiret var Hans van Steenwinckells værk, men det skyldes sikkert nok så meget Kristian IV selv, for han var ekspert i sådanne konstruktioner, hvad man bl.a. kan se på Frederiksborg.

Tårntrappen er imidlertid

Trompetertårnets vindeltrappe er et fantastisk stykke stenhuggerarbejde. Hvert trin med tilhørende del af den snoede, rigt profilerede spindel er hugget af een sten. Foto: Nationalmuseet.

fra Frederik II's tid. Den er hugget af mester Gert Fadder, som fik fem daler for hvert af de 52 trin op til den store sal. I alt 260 daler må siges at være rimeligt for et stykke perfekt stenhuggerarbejde som dette. Hvert trin med det tilhørende stykke af spindelen er hugget i een sandstensblok og er præcist tilpasset til trinene ovenover og nedenunder. Resultatet er et bredt, elegant trappeløb omkring en spindel, der skruer sig i vejret som en stiliseret blomsterstængel. Præcise tegninger og måleinstrumenter har stenhuggerne ikke haft at støtte sig til - kun en fabelagtig erfaring og teknik, som næppe nogen i dag kan konkurrere med.

Efter branden i 1629 fik den store sal aldrig sin tidligere pragt igen, for nu havde Kristian IV Frederiksborg til de store fester. 1640 tog snedker Hans Backmann og hans ti svende dog fat på at opsætte et nyt kasetteloft. Kaminerne for enderne af salen blev der derimod ikke gjort noget ved.

Frederik II havde ofret mange daler på to kaminer af alabast og marmor, prydet med forgyldte ornamentter. Efter branden var der kun kaminerne bagvægge tilbage - de var muret af klæbesten, som var hentet ved Lyse kloster i Norge. Klæbesten eller fedtsten er en blød, men ildfast stenart, som lokalt brugtes til at skære gryder af. Den kunne altså også stå for branden på Kronborg, men nye kaminer blev først rekonstrueret i vort århundrede på grundlag af bevarede stumper af de gamle. Kristian IV kan, praktisk som han var, have besluttet at spare kaminerne, da de ingen levende chance havde for at opvarme det vældige rum blot nogenlunde.

På væggene lod Kristian IV hænge malerier af nederlandske malere, som havde fået opgivet danske »fædrelandske« motiver. Lærrederne blev ved den svenske besættelse bortført af general Wrangel, og de findes nu på Skokloster, Vidsköfde, Kesäter og andre svenske herregårde.

Den 29. juli 1774 slog lynet ned i Trompetertårnets spir, som brændte ned til 12 alen over murkanten. Et nyt spir blev tegnet af C. F. Harsdorff, som hævdede, at han holdt sig

Dette er en enkelt af de tapeter, hvormed Kronborg nu er »møbleret«. Tæppet er vævet af uld og silke i den såkaldte kålbladsverdure-teknik. Det er blevet til i Flandern omkring 1550.

Foto: Ole Færch-Jensen

nøje til Steenwinckells forbi-
lede - blot måtte det nye spir
gøres »förelere«, fyldigere, for at
gøre det muligt at klatre helt op
til hjelmknappen, hvis der igen
skulle gå ild i konstruktionen.
Det kan dog ikke nægtes, at

Harsdorff havde rekonstrue-
rende og restaurerende arkitek-
ters almindelige skavank. De
mener, at de med deres nye vi-
den, smag og indsigt kan gøre
tingene bedre end de gamle
bygmestre. Forbedringerne er
sjældent heldige - Harsdorffs
spir er også blidere, mere træt
end det gamle, uden dettes
skarpe, dristige og spændstige
linjer. Renæssancens aggressive
vitalitet har det altså ikke,
men det er dog et velproportion-
neret, behersket arbejde, som
ikke slår Kronborgs helhed i
stykker. Man kan stadig fore-
stille sig trompetererne oppe
på tårnets galleri, de sølvskin-
nende fanfaretrompeter og sil-
kebannerne, som flagrede i vin-

den, mens kongen og hans
mænd gik over slotsgården til
tårndøren.

En statelig entre

Yngst på Kronborg er østfløjen,
som i format og arkitektur ad-
skiller sig meget fra det øvrige
slot. Mærkeligt nok er der kun
bevaret ganske få dokumenter
om dette byggeri, som dateres
1581-82. Det siges, at Frederik
II byggede fløjen »for at glæde
sin kære Sofie«, som da også fik
en statelig adgang fra sine ge-
makker i nordfløjen til kirken
og den store sal overfor. Dron-
ningen behøvede ikke mere at
skrå over slotsgården i al slags
vejr, når hun var i skrud til dans

eller gudstjeneste, men hun kunne gå gennem det lange galleri på anden sal til salen eller gennem en suite af hofdameværelser på første sal til kirken, hvor der bag kongestolen var et særligt gemak til hendes brug.

At bygge en hel fløj i tre stokværk alene som entre til repræsentationsrummene har dog nok været for stor en luksus selv for en dronning. Fløjen skulle da også tjene en række praktiske formål, men først og fremmest har den skullet give en arkitektonisk afrunding af byggeriet, som nu havde stået på i en halv snes år.

Opindeligt er østfløjen sikkert tænkt som et lavt galleri, som man kender det fra mange franske slotte og fra Frederiksborg. Fra slottets tre høje fløje ville man så have en dejlig udsigt over Øresund.

Ideen blev hurtigt forladt - måske fordi det blev for barskt at have østenvinden strygende lige ind over slotsgården. Det er også antaget, at det er Tygco Brahe, som med sans for klassisk symmetri og matematisk præcision har foreslået forhøjelsen til tre etager. Det lave galleris spinkle mål går dog igen i den færdige østfløj, som er betydeligt smallere og lavere end de øvrige fløje - dens tagryg er således syv meter lavere end sydfløjens.

Mod slotsgården markerer østfløjen sig klart og skarpt mod de andre facader. Den betragtes som helt og holdent Antonius van Opbergens arbejde, og den er kaldt et mesterstykke i hele det 16. århundredes arkitektur, som selv de største italienske mestre ikke kunne ha-

ve gjort bedre. Stueetagen er bygget op af prismehuggede kvadre i meget højt relief, der smidigt og varieret indrammer de buede vindues- og døråbninger. Markante pilastre med løve- og fantasihoveder springer frem foran muren og bærer et meget kraftigt bjælkeværk. Over det er de øvre etager næsten lysende med de glatte sandstensflader.

I kælderens hvælvede rum var der bl.a. smørlager, og en poterne - en hvælvet gang - fører ud til bastionerne. I stuen lå badstuen, som kongen meget havde ønsket sig. Af Sundtoldens regnskaber fremgår det, at Frederik II var aktiv ved selve byggearbejdet, idet han personligt støbte noget af blyinventaret til badstuen og dens to forrum. Tolderen betalte nemlig for en rende og »et rör som Kong: Matt: støbte bly vdj«. Og den 24. oktober 1584 kunne kongen stolt på sit gebrokkne sprog skrive i sin kalender: »Y dach batte ieg her y mint nue bastue, och war det fursste i Jessu nan« - »I dag badede jeg i min nye badstue og det var første gang i Jesu navn«. Ved siden af badstuen byggedes et nyt sølvkammer, der afløste det ældre i Erik af Pommerns camera, og der var værelser til pagerne, »die Edelknaben«, kammerjunker Wilhelm von der Wense og kongens kæmmerer Jørgen Ernst Worms.

Et særligt fornemt udstyr fik dronningens køkken, som afløste et ældre i De fire Porte. Hertil leverede bøssestøberen Mester Gert 1584 en forgyldt messingbrønd, og en samtidig tysk besøgende fortæller, at det

øvrige udstyr var »von clarem Silber undt Goldt gemacht« - gjort af det pureste sølv og guld. Det har altså ikke været et arbejdsrum, hvor man skrabede rødder og sprættede vildt op, men snarere et sted, hvor dronningen og hendes damer kunne more sig med finere gastronomi, lidt i stil med det pandeka-

En »hemmelighed« i nordmurens førstesal - altså et kongeligt lokum. Man vil næppe kalde det hygiejnisk i dag, men det var det alligevel. Det var bedre end at gå ud på vindeltrappen eller gangen, hvad man måtte på mange slotte. Foto: Nationalmuseet.

gekøkken som senere indrettedes på Frederiksberg slot til Frederik VI's døtre.

På første sal var der sengekamre til dronningens hofmesterinde og til jomfruerne. Når dronningen skulle til kirken, måtte hun derfor gennem disse værelser og forbi deres »hemmeligheder«, som stadig sidder i ydermuren. Ved restaureringen blev etagen gjort til et langt galleri, hvilket altså er uhistorisk. Dronning Sofie er formentlig gået fra kammer til kammer, og efterhånden er hendes damer sluttet op bag hende, indtil hele flokken til sidst stod i »kammerset næst kirken«, hvor de kunne vente, mens den øvrige menighed samledes nede i kirken.

Anden sal var eet langt galleri, som førte hen til dronningens dør ind til den store sal. Her var der større behov for uhindret passage for de store, repræsentative rober, men galleriet tjente også det mere hverdagsagtige formål at være magasin for salen og fyrstelejlighederne. I »den gang ved kirken, som dronningen går fra hendes gemak« blev der nemlig 1584 foruden 14 vinduer malet seks skabe, hvor man sikkert har gemt dækketøj og tapeter, når de ikke var i brug. Her opbevaredes også møbler og malerier, så i det daglige har galleriet mest lignet en boligmontøringsforretnings lager.

Østfløjen lukkede Kronborg til en fast og sluttet arkitektonisk helhed, hvor man kun fra

tårnværelserne og bastionernes lysthuse havde det frie udsyn over havet, som oprindeligt skulle have været hele slotets, men som de vældige fæstningsanlæg delvis havde umuliggjort. I stedet har man nu den betagende oplevelse at komme ude fra bastionerne, hvorover kun den øverste etage og spirene rager op, til slotsgården, hvor man for første gang ser slottet i dets fulde højde. Slotsgården er selv blevet et rum med himlen som loft og med fire lyse sandstensmure, et lukket, majestætisk univers, som får liv af variationen i vinduer, ornamentter, gavlkviste, trappetårne og spir.

Kun savner man Georg Labenwolffs springvand i gården. Frederik II havde så meget besvær og mange ærgrelser, før det kunne stilles op, men det viser os, at æren for, at Kronborg blev en så enestående og forbløffende helhed er ligeså meget kongens som hans skiftende arkitekters. Kongen har ønsket springvandet, fordi det med sin evige bevægelse, sin rislen og plasken har skabt en dynamik, som gårdrummet nu må savne.

Man bærer over med tabet, for Kronborg har bevaret så mange andre kvaliteter, at det med al ret betragtes som et nationalt symbol og en af Nordeuropas store seværdigheder. Krige, besættelser, brand og hårdhændet kasernebrug har skånet ubegribeligt meget, så Frederik IIs og Kristian IVs re-

I tidens løb er masser af bygningsdetaljer på Kronborg fornyet og udskiftet. Dette hoved, der måske har siddet på et brystværn, blev fundet ved en udgravning på Helsingør Værft.

Handels- og Søfartsmuseet

næssanceslot kan i dag som for 400 år siden lade sine porte op for den tænksomme besøgende. Fra kasematternes klamme mørke til spirenes gyldne kugler er det sand kongelig arkitektur - selvsikker, pragtglad og lykkeligt ung. Her har Danmarks og Norges konger bygget, så hele Europa kunne se det og stryge topsejlet i ærefrygt.

Kronborg i dag

Kronborg er nu turisternes og de øvrige gæsters, og de kommer i titusindvis hvert år. På slottet er stueetagen stort set utilgængelig - den bruges til magasiner og personalerum - mens både første- og andensalen kan ses.

På førstesalen rummes Handels- og Søfartsmuseets samlinger. Museet blev som tidligere nævnt oprettet i 1916 og er i dag af international klasse. Ved en gennemgang af museet får man belyst dansk skibsfarts historie fra vikingetiden til supertankerne, der er specialafdelinger om bl.a. fyr- og redningsvæsen, og der er meget værdifulde udstillinger om 1700-tallets kompagnihandel på det fjerne østen og dansk kolonihistorie i Vestindien, Forindien og Vestafrika.

Gennemgangen af museet begynder i den gamle lensmandslejlighed i nordfløjs stueetage. Herfra går man via et trapperum ved Kongens karnap op på førstesalen til de rum, der engang rummede danske og tyske cancelli. Derfra fortsætter man gennem vestfløjens førstesal gennem bl.a. skolestuen, hvor Kristian IV blev undervist, og den store borgestue til det store tårn. Her ser man de frilagte, spidsbuede vinduesåbninger fra Krogens palatium - den mest markante bygningsrest fra Erik af Pommerns borg, som den alminde-

lige besøgende har lejlighed til at se, idet cameraet i nordfløjens stueetage bruges som særligt mødelokale.

Turen fortsættes på førstesalen gennem sydfløjen, bag om slotskirkens kongestol og slutter i østfløjen, hvor de mange hofdameværelser ved restaureringen er slået sammen til eet galleri, hvor man i ydermuren ser de gamle »hemmeligheder«. Turen gennem museet slutter i Dronningetårnets trappetårn.

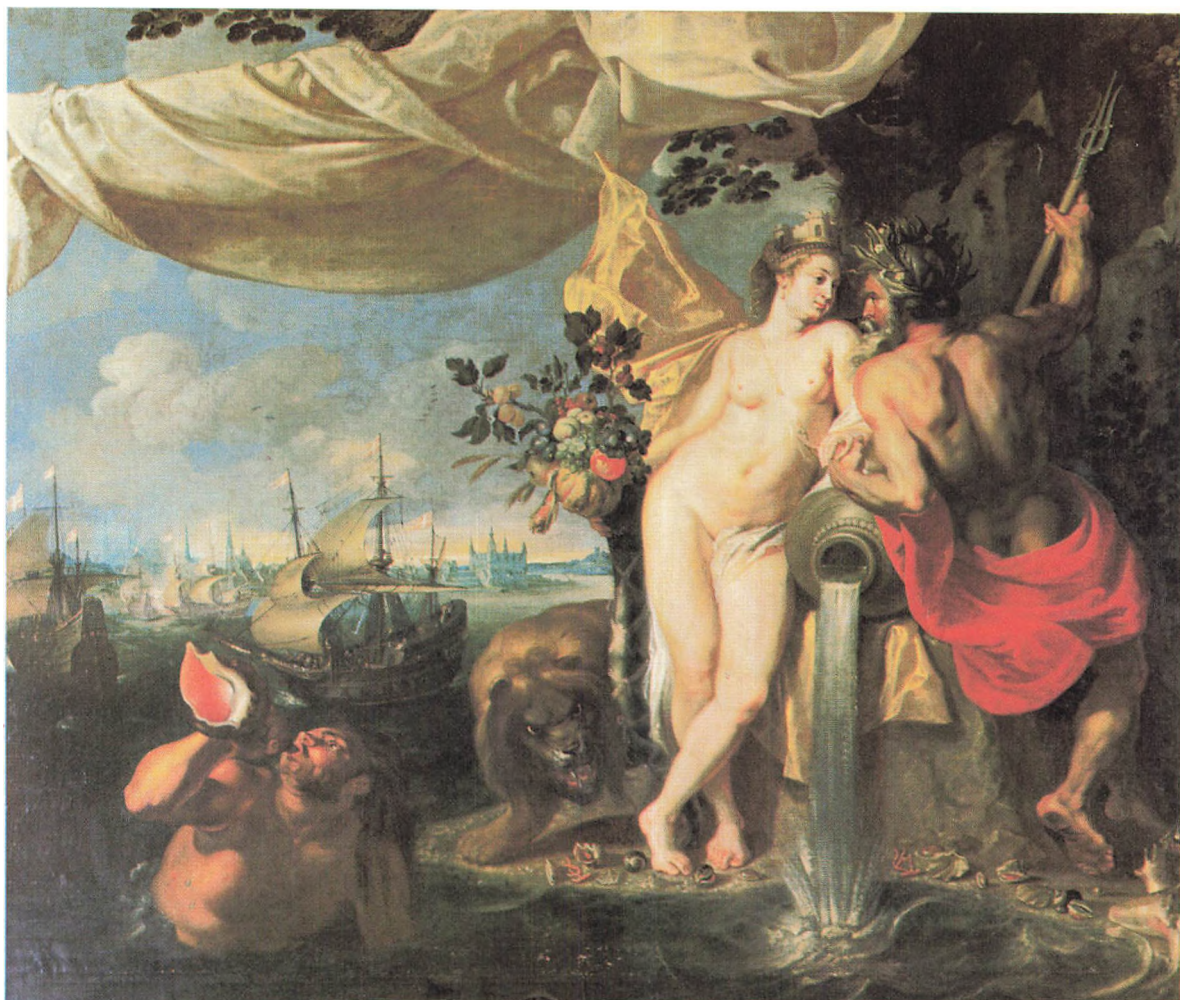
På andensalen har man søgt at genskabe interiørene fra renaissance- og baroktidens hofliv. Det er et arbejde, som nok vil vare mange år endnu. Dels er bevillingerne til indkøb af inventar såre beskedne, dels lægger man vægt på kun at bruge originale ting fra den rigtige tid. Af ægte Kronborg-ting ser man kun syv af Hans Kniepers tapeter, men om resten kan det ihvertfald siges, at det *kunne* have været på slottet i Frederik IIs eller Kristian IVs tid.

Rundturen gennem de kongelige gemakker begynder i det lange galleri i østfløjen. I galleriet hænger tre malmkroner fra 1600-tallet, der står nederlandske stole og kister fra samme tid og på væggen hænger en række af de malerier, som Kristian IV bestilte til Rosenborg, og som nu er udlånt til Kronborg af Statens Museum for

Utallige steder på Kronborgs mure finder man smalle fuger i pudset. De blev udført ved restaureringen omkring 1930 for at vise, hvor man havde fundet rester af Krogens murværk. Ved at følge disse fuger kan man altså lære noget om Erik af Pommerns borg.

Foto: Ole Færch-Jensen

Kunst og Frederiksborgmuseet. Malerierne er udført af Franz Klein (1582-1658) og Reinholt Timm (død 1639). Som motiver har de bl.a. skole- og universitetsliv i begyndelsen af 1600-tallet - et af Timms billeder viser således en forelæsning i et adeligt akademi, hvor docenten står på et imponerende kateder, men åbenbart har svært ved at fange opmærksomheden hos den særdeles moderigtige forgrundsfigur, hvis overlegne blik møder beskuersens.

Fra galleriet kommer man ind i den store sal, hvor der under loftet hænger fem malmkroner fra 1600-tallet. Det næsten 700 kvadratmeter store gulv er bart, og mellem ydermurens meterdybe vinduesnicher hænger andre af de malerier, Kristian IV bestilte til Rosenborg. Størst interesse netop på Kronborg »Allegori på Øresund« af Isaac Isacs (1599-1688), fordi man på det ser slottet som det så ud før branden i 1629. Isacs har haft gode forudsætninger for at afbilde slot-

I den store sal hænger bl.a. det store maleri »Allegori på Øresund« af Isaac Isacs (1599-1688). Maleriet blev af Kristian IV bestilt til Rosenborg, men har af Statens Museum for Kunst været deponeret på Kronborg siden forrige århundrede. Lærredet hører da også naturligt hjemme på Kronborg, for dels var kunstneren født i Helsingør, dels ser man i baggrunden en skildring af slottet som det så ud før den svenske belejring i 1659.

tet, eftersom han var født i Helsingør.

Reinholt Timm, *der døde* 1639, har malet dette billede af en forelæsning i et adeligt akademi. Billedet blev af Kristian IV bestilt til Rosenborg, og det er nu udlånt til Kronborg af Statens Museum for Kunst. Historisk har maleriet altså ingen tilknytning til Kronborg, men man kan gå ud fra, at det er af ganske samme type som de billeder, Kristian IV bestilte til Kronborg, og som blev bortført af svenskerne i 1660.

Rundgangen fortsætter ind i den lille sal, hvor de syv Knie-

per-tapeter hænger, som Kronborg har fået overladt. De forestiller kongerne Erik Plovpenning, Christoffer II, Oluf, Abel, Erik Klippinge og Erik Menved (på eet tapet), Knud VI samt Valdemar Sejlr. De sidste fem bevarede tapeter hænger på Nationalmuseet i København, som desværre ikke har villet afgive netop de tapeter, som ville interessere mest på Kronborg - nemlig det med Erik af Pommern og det eneste »autentiske« med Frederik II, prins Kristian (IV) og Kronborg med

klokkehus og spir på det store tårn. Under den lille sals loft hænger en malmlysekroner og der står enkelte kister og andre møbler fra renæssancen.

Fra den lille sal kommer man til den gæstehjælp, som Frederik II lod indrette til sine svigerforældre. På væggene i disse rum hænger Kronborgs værdifulde samling af tapeter fra 1500-tallet, vævet i Flanderne og Frankrig. Nogle af tapeterne bruger med stor effekt samme virkemidler som tidens malerkunst - det gælder

f.eks. et fransk tapet af uld og silke med Kristi fødsel som motiv, vævet på bestilling af en gejstlig fra Cluny. Andre vævere dyrker det dekorative og næsten abstrakte - det gælder f. eks. tapetmagerne i Enghien i Flandern, som havde specialiseret sig i den såkaldte »kål-bladsverdure«, hvor eksotiske fugle og pragtblomster står på en myldrende frodig baggrund af grønne former. Der er tapeter med jagtscener, næsehorn og andre tropiske dyr, italienske havescener, antikke og bibelske optrin og - fra en senere periode - optrin som i et barokteaters dekorationer. Ny Carlsbergfondet har deponeret eller ydet tilskud til køb af tapetsamlingen, der giver et glimrende indtryk af en fyrsteboligs udstyr i 1500- og 1600-tallet. Slottets kalkede, klamme vægge er helt dækket af de farverige, detaljemyldrende tekstiler, der giver rummene en lukket, levende, varm stemning. De fleste af tapeterne er indkøbt i udlandet i 1950-erne og 1960-erne, så en tilknytning til Kronborg eller blot Danmark eksisterer ikke, men de giver i hvertfald en fornemmelse af, hvordan Frederik II kan have forberedt lejligheden til sin elskede dronnings forældre, og den besøgende får et stærkt indtryk af renæssancens tapetvævers tekniske mesterskab og kunstneriske spændvidde.

Turen fortsætter gennem nordfløjens kommandantlejlighed fra 1737, som i højere grad er udstyret med møbler og malerier. Først kommer man ind i hjørneværelset under Kongens karnap. Her hænger

der på væggene syv tapeter, som Jan Raes i 1600-tallet vævede i Bruxelles. Tapeterne udgør en serie, som viser jagt på vildsvin, leopard, bjørne, ulve og løver samt en dame og en herre til hest. I rummet hænger en malmkrone, og der står 1600-tals stole og et bord dæk-

Foran vinduerne i østfløjens stueetage er opsat nogle særdeles kunstfærdigt smedede gitre. Vinduerne sidder i fløjens nordlige del, som nok oprindeligt har haft frit sig ud over Øresund. Gitrene har så skullet tjene både forsvarsmæssige og dekorative formål. Helsingør Bymuseum.

Det lange galleri på østfløjens andensal var ved de festlige lejligheder kongens og dronningens adgang til den store sal - til daglig magasin for møbler, malerier og tapeter. Førstesalen blev ved restaureringen også gjort til et galleri, men var på Frederik II's tid en række hofdameværelser, hvilket »hemmelighederne« i ydermuren viser. Den slags hygiejnisk luksus var der naturligvis ikke brug for i et rum, der kun skulle bruges til passage.

Foto: Ole Færch-Jensen

ket af et anatolsk såkaldt »Holbeintæppe«.

I det følgende rum er kaminen fra Frederik II's tid smukt bevaret, og der er her møbler fra en noget senere tid - fra begyndelsen af 1700-tallet. Stolene er danske, mens bordet og det store skab med indlagt træ er fra Nederlandene og et kabinet, en skærm og porcellænet er fra Kina, et vidnesbyrd om den øgede handel på det fjerne østen og smagen for »kinesier«.

Rundgangen slutter i det

rum, som indrettedes til dronning Anna og kong James af Skotland, og som i kasernetiden hed »parolesalen«. Her står møbler af meget fornem kvalitet fra begyndelsen af 1700-tallet - bl.a. et imponerende skab. På væggene hænger malerier og gobeliner og under loftet en prismekrone, som nu havde afløst renæssancens malm.

I nordfløjens førstesal er Kongens kammer og Dronningens kammer tilgængelige for besøgende. Til kongens kammer kommer man gennem et lille forrum, hvor der hænger et af de repræsentative malerier af Frederik II, der blev brugt som gaver til andre fyrstehuse. Billedet er deponeret af Frederiksborgmuseet. I selve kammeret - der af dimensioner nærmest er en sal - ses det originale udstyr fra Kristian IV's tid: pragtkaminen og -døren samt loftsmalerier. Bohavet er fra 1600-tallet - det gælder således malmkronen, der er skænket af Ny Carlsbergfondet, samt de nederlandske stole og borde. På tilsvarende vis er Dronningens kammer udstyret, og her - som andre steder på slottet - ser man fingerbrede furer i murens puds. De blev afsat i forbindelse med den sidste restaurering for at vise, hvor man havde fundet murrester fra Erik af Pommerns Krogen.

Tilgængelig for besøgende er endelig slotskirken med dens originale udstyr og kasematterne, hvor man færdes i ægyptisk mørke, kun vejledet af petroleumslamper og grå lysstrejf gennem skydeskår. Og her møder man så Holger Danske, Kronborgs slumrende kæmpe.

Hans Kniepers tapet af Christoffer II viser en imponerende hersker i purpur og hermelin, som fører sig frem i en landskabelig idyl, hvor der under træernes kroner udkæmpes en formfuldendt ridderturnering.

Erik Klipping og Erik Medved, far og søn, er gengivet på eet af de syv Knieper-tapeter, der kan ses i Kronborgs lille sal. De to konger er gengivet efter et gammelt, illustreret håndskrift, som Knieper fik udleveret at arbejde efter.

Stikordsregister

Alba, hertugen af - 16

Anna, prinsesse af Danmark - 33, 87f

Bastionerne - 66

Beenfeldt, Paul, oberst - 41ff

Befæstningen - 15*, 16, 28*, 30, 39ff, 53, 60ff

Belejring 1658 - 39ff

Bertelsen, Iver, digter - 26

Bille, Christoffer, lensmand - 41

Brahe, Tyge, astronom - 26f, 43*, 95

Branden 1629 - 36, 78

Braunius, typografisk værk - 16*, 27, 36, 66

Bryan, George, skuespiller - 32

Carl X Gustav, konge af Sverige - 39ff

Caroline Mathilde, dronning af Danmark - 50ff, 56*, 88

Christian III - 7, 9f

Christian Vs Bastion - 12*

Christian VII - 50*

Christian VIII - 84

Corte, Antonius de, tapetvæver - 24f

Dahlberg, Erik, svensk officer - 40, 44, 46*

Deventer, Rudolf van, konstruktør, 27

Dieskau, Hans von, bygmester - 7, 10, 75

Drejertårnet - se Kongens karnap

Dronningens kammer - 37f, 44, 50, 51*, 56*, 86, 87*, 88

Dronningens karnap - 10, 14*, 22*, 29*, 86

Elisabeth, prinsesse af Danmark - 33f, 87

Elizabeth I af England - 31f

Erik XIV af Sverige - 26, 31

Fadder, Gert, stenhugger - 28, 93

Fegråus, Johan, svensk resident - 37

Fire porte, De - 64*, 64, 68ff, 73f

Flagbastionen - 6*, 7*, 10, 16*, 50*, 65*, 66, 69

Flynderborg - 5

Frantzen, Thomas, billedskærer - 82

Frederik IIs bastion - 14*

Frederik III - 39f, 66

Frederik IVs bastion - 41*, 63

Frederik VI - 52

Frederik VII - 54f

Fyrtårnet - se Dronningens karnap

Gertsen, Hermann, stenhugger - 65

Groeningen, Gert van, stenhugger, 17, 69, 71f

Hamlet-spil - 56

Handels- og Søfartsmuseet - 55, 76, 86, 88, 97

Hansen, David, tolder - 18

Harsdorff, C.F., arkitekt - 19, 93f

Hedvig Eleonore, dronning af Sverige - 45

Heinrich Julius, hertug af Braunschweig-Wolfenbüttel - 35

Holger Danske, sagnet om - 67f

Hovedportalen - 69f, 72*

Hutchinson, Richard, oberst - 43

Inderportal - 77*

Isaacz, Isaac, maler - 55, 98*

James I af Skotland-England - 33

Kakelborg - 14*, 84

Kasematterne - 43, 45, 48*, 66ff, 67*, 68*, 69*, 70*

Kaserne - 52*, 52f, 54*, 55, 88f

Kemp, William, skuespiller - 32

Kingo, Thomas, digter - 61

Kirkegavlen - 14*, 38, 84

Kirken, 21, 25, 30f, 52, 54, 80ff, 80*, 81*, 82*, 83*

Kirkeportalen - 79*, 80

Knieper, Hans, maler - 24ff, 66, 82, 92, 97

Kommandanttårnet - se Kongens karnap

Kongens kammer - 25, 34*, 38, 84f, 85*, 86*, 86f

Kongens karnap - 10*, 18*, 38, 86f

Kongetapeterne - 22, 24f, 25*

Krogen - 5, 7f, 13, 14, 16, 19f, 65

do, camera - 8, 9*, 13, 85f, 97

do, kapel - 8, 80

do, palatium - 8*, 13, 75f, 88f, 97

Kronborgalleen - 60, 61*

Kronborgs sammensværgelsen - 45, 47ff

Kronværket - 28*, 61ff, 62*, 63*, 64*

Kås, Niels, kansler - 31

Labenwolff, Georg, bronzestøber - 22f, 23*, 96

Lappestenen - 7*, 27

Lejel, Frederik, borgmester - 24

Lille sal - 31f, 38, 49, 54*, 88ff, 90*, 99

Lorentz, Johan, orgelbygger - 81

Lund, V.E.A., museumsdirektør - 55

Maler, Mikkell - 28, 80

Margrethe I - 9

Marienlyst slot - 34

Matthiesen, Jesper, snedker - 17, 80, 87

Meldahl, Ferd., arkitekt - 55

Meiding, Anthon, snedker - 88, 92*

Munk, Kirsten - 36f

Mørkeport - 28*, 65, 68f, 71*, 73*, 74*, 75*

Nelson, Horatio, admiral - 15, 53

Nielsen, J. Magdahl, kgl. bygningsinsp. - 55

Nordfløjen - 29f, 31, 77*, 84ff, 84*

Ny Carlsbergfondet - 22

Opbergen, Antonius van, arkitekt - 21, 26ff, 65f, 80, 87, 91, 95

Oxe, Peder, rigshofmester - 11f

Paeschen, Hans van, arkitekt - 16f, 21, 27, 31, 65f, 75, 79f, 86

Pope, Thomas, skuespiller - 32

Porter, Robert Ker, skribent - 33

Pufendorfs værk om Carl Gustav-krigene - 40*, 45, 46*

Rantzau, Gert, lensmand - 26, 31

Restaurering 1928-32 - 9

Rosenow, Hans, faktor - 30

Sandstensbeklædning - 28f

Schardt, Johann Gregorius van der, billedhugger - 23f, 24*, 92

Shakespeare, William - 32f

Skoufgård, Hans, lensmand - 29

Slaget i Øresund 29.10.1658 - 42*, 44*, 45f

Sofie, dronning af Danmark - 12f, 27, 32f, 94

Sophie Magdalene, prinsesse af Danmark - 50

Spangenberg, Valentin, gravermester - 66, 90

Springvandet - 22ff, 35*, 96

Steenwinckell, Hans von d.y., bygmester - 38, 78, 93

Steenwinckell, Morten, maler - 88

Stenvinkel, Ole, ingeniør - 40, 44, 47ff

Store sal - 21, 23, 25f, 29*, 30ff, 39, 49, 52*, 54, 88, 89ff, 91*, 98

Store tårn - 9, 12*, 13, 13*, 16, 32, 37, 40*, 43f, 72ff

Sydfløjen - 21, 28, 30*

Thurah, Laur., arkitekt - 39, 49, 88

Timm, Reinholdt, maler - 99

Trompetertårnet - 14*, 19*, 37*, 38, 79, 93*, 93f

Tronhimlen - 27

Vedel, Anders Sørensen, slotspræst - 33

Vestfløjen - 88ff, 89*

Vinkælder - 17*

Walckendorff, Christopher, rentemester - 31

Willoughby, lord - 32

Wrangel, Karl Gustav, feltmarskal - 39, 43, 46, 93

Ørekrog - 5, 13

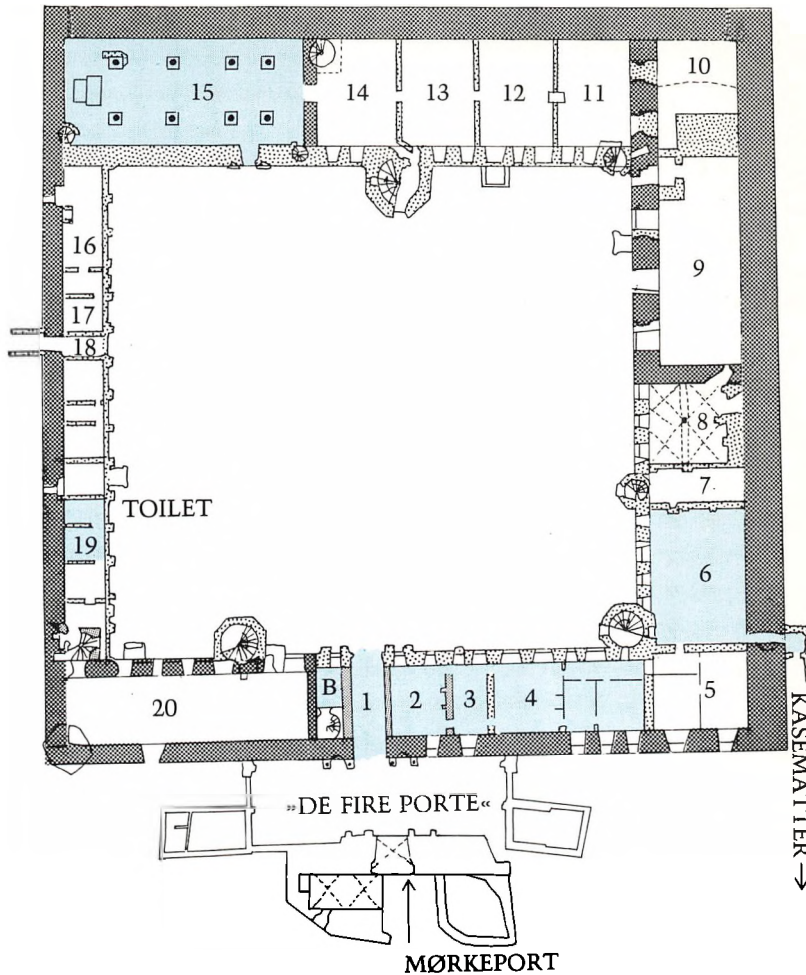
Øresundstold - 5, 8, 10ff, 20, 30, 33, 38

Østfløjen - 26*, 29f, 31, 94ff, 94*, 97, 100

Erik af Pommern, Frederik II og Kristian IV er omtalt så hyppigt i bogen,

at disse tre konger ikke er nævnt i dette register.

STUEN

- 1: Port
- 2:
- 3:
- 4: Slotsherrens
skorstensammer } Handels-
og Søfarts-
museet
- 5: Drengenes kammer
- 6: Fadebur (nu indgang til
kasematterne)
- 7:
- 8: Køkken
- 9: Bagers (Krogens palatium)
- 10: Krudtkammer under store tårn
- 11: Ridderstue
- 12: Forstue
- 13: Apotek
- 14: Axel Gyldenstiernes kammer
- 15: Slotskirken
- 16: Dronningens køkken
- 17: Worms kammer
- 18: Poterne, :gang til bastionerne
- 19: Badstue (nu toiletter)
- 20: Erik af Pommerns Camera
- B: Billetsalg

